

temps

estudis

**L'ús social del temps
a Barcelona
Una visió prospectiva**

estudis temps

**L'ús social del temps
a Barcelona
Una visió prospectiva**

Ajuntament de Barcelona
Usos del Temps

El coneixement de la realitat social de la ciutat és una eina estratègica per al desenvolupament i implementació de les actuacions municipals. En són un bon exemple les diverses investigacions sobre l'evolució de l'ús social del temps a Barcelona: ens han aportat molta informació i han posat de relleu les tensions existents a l'hora de gestionar les esferes del temps laboral, familiar i personal.

L'estudi *L'ús social del temps a Barcelona. Una visió prospectiva* posa la mirada en el futur i planteja els reptes de l'organització del temps a la ciutat al llarg dels propers anys. Els resultats ens mostren unes dades molt útils per reflexionar sobre les noves necessitats dels barcelonins i barcelonines, i ens permetran avançar en les línies d'actuació política cap a una ciutat del temps de les persones.

Aquest treball ens ajudarà a anticipar, ja des d'ara, com seran la nostra ciutat i els nostres ritmes de vida. El nostre objectiu consisteix a fer possible un nou model d'articulació social del temps, més adequat a les necessitats de la ciutadania.

Jordi Hereu
Alcalde de Barcelona

La realitat que ens mostren estudis com aquest és que les persones han d'adaptar-se a un temps organitzat socialment i amb uns paràmetres que no contemplen les seves necessitats personals ni la seva vida quotidiana. És una organització temporal que impedeix que les persones puguin gestionar el temps de manera saludable, equitativa i paritària. Les formes en què les persones afronten aquesta contingència creen desigualtats entre la ciutadania i, sobretot, entre els homes i les dones.

La visió holística de tots els factors que determinen l'escenari actual de la distribució i organització del temps ens ha de permetre canviar, amb la participació de tota la ciutadania, actituds personals i valors socials per tal de construir uns escenaris de futur en què l'organització social del temps respongui als objectius que ens plantejem amb les polítiques públiques dels usos del temps: que el temps de les persones sigui l'eix de l'organització social.

Imma Moraleda

Regidora Usos del Temps

Estudi elaborat per:

Grup de Recerca Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de
Barcelona - Regidoria d'Usos del Temps de l'Ajuntament de Barcelona

Equip d'investigadors:

Elena Sintès, Jordi Serra, Albert Cónsola i Antoni Ramon.
Bellaterra, desembre del 2008

Edició

Ajuntament de Barcelona
Sector d'Educació, Cultura i Benestar
Regidoria Usos del Temps

Disseny gràfic

Estudio Angel Uzkiانو

© de l'edició: Ajuntament de Barcelona.

www.bcn.cat/nust

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS	7
2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ	9
2.1. El Temps de treball mercantil	9
2.1.1. L'ocupació a la ciutat de Barcelona	9
2.1.2. El temps dedicat al treball mercantil	11
2.1.3. Pautes i temps de desplaçament dels barc	17
2.2. El temps de ciutat	20
2.2.1. L'ús de la ciutat	20
2.2.2. Ciutat densa i compacta, ciutat viscuda intensament	20
2.2.3. La vida al barri, la ciutat propera	20
2.3. El temps metropolità	23
2.3.1. Interrelacions creixents entre territoris, extensió de la ciutat real	24
2.3.2. La ciutat com a destinació: l'ús de la ciutat pels no residents	24
2.3.3. Pautes i temps de desplaçament a la Regió Metropolitana de Barcelona	26
3. REPTES	29
3.1. Projeccions	29
3.1.1. Introducció	29
3.1.2. El temps de treball mercantil	30
3.1.3. El temps de ciutat	39
3.1.4. El temps de metròpoli	45
3.2. Discontinuitats i factors emergents	48
3.2.1. Esdeveniments	48
3.2.2. Factors emergents	51
3.3. Escenaris de futur	52
3.3.1. Introducció	52
3.3.2. Escenaris de futur	53
4. CONCLUSIONS DE L'ESTUDI	66
5. ANNEX METODOLÒGIC	70
5.1. Introducció	70
5.2. Revisió del material existent	71
5.3. Sèries temporals	72
5.4. Anàlisi d'impactes creuats	74
5.5. Joc d'actors	78
5.6. Taller de Futur	80
5.7. Escenaris de futur	82

1. INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS

L'any 2005, la Regidoria d'Usos del Temps de l'Ajuntament de Barcelona va encarregar a l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB) la realització d'un estudi sobre la realitat urbana de la ciutat des de la perspectiva temporal; és a dir, una **anàlisi de l'ús social del temps**.

Aquell treball va suposar l'inici d'un seguit de col·laboracions entre l'Ajuntament de Barcelona i l'IERMB, les quals han acabat constituint una descripció exhaustiva **dels usos socials del temps a la ciutat de Barcelona i al territori metropolità entre el 1985 i el 2006**.

Actualment, les polítiques urbanes arreu d'Europa estan centrant l'atenció en com el funcionament de les ciutats incideix en l'ús que els ciutadans fan del seu temps i, especialment, en les possibilitats d'harmonització de les esferes laboral, familiar i personal. En aquest context, la recerca desenvolupada fins a l'actualitat per l'IERMB ha permès conèixer quins són i com han evolucionat els usos del temps de la ciutadania, de la ciutat i del seu entorn metropolità.

L'Ajuntament de Barcelona vol avançar en la reflexió sobre aquesta qüestió, i per això **ha incorporat un nou element d'anàlisi: el disseny dels escenaris de futur**. Aquest interès neix de la necessitat de disposar d'instruments de suport per a la planificació i la presa de decisions.

La investigació que l'IERMB proposa en aquest projecte suposa un primer exercici de prospectiva, amb l'objectiu de disposar d'una **aproximació als escenaris de futur dels usos dels temps de la població i de la ciutat de Barcelona**.

Es tracta, per tant, de definir hipòtesis a llarg termini partint de les tendències passades i presents per tal d'anticipar les línies estratègiques d'actuació de la Regidoria d'Usos del Temps. En paraules de Gaston Berger: «Contemplant el futur es transforma el present». En definitiva, el treball pretén interpretar l'evolució social amb l'objectiu de contribuir a configurar les polítiques de temps actuals.

A més a més, atès que és un primer exercici prospectiu, cal **definir l'horitzó o els horitzons de referència**, de manera que ens permetin orientar la reflexió i visualització d'escenaris.

A la vegada, es tracta d'una primera aproximació que ha de contribuir als debats i ponències que se celebraran a Barcelona en el marc de la Jornada Europea *Cap a on va el nostre temps? Escenaris de futur*, que tindrà lloc els dies 4 i 5 de febrer del 2009.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

2.1. El temps de treball mercantil

A la nostra societat, el treball mercantil és l'eix sobre el qual s'organitza la jornada diària de les persones amb activitat laboral i, a més, és el factor que condiciona i articula la resta de temps de l'individu i del seu entorn.

Aquest temps de treball és un temps rígid i establert socialment; és a dir, en certa manera condiciona les persones, ja que sovint no poden flexibilitzar-lo ni adaptar-lo a la seva realitat personal. En canvi, l'articulació dels altres temps (els destinats al treball domèstic i al temps lliure i de lleure) sovint està superada al temps de treball i s'ha de gestionar a títol individual.

Les dades que es presenten tot seguit fan referència a les persones amb activitat laboral, ja que la gestió individual del temps varia segons la situació ocupacional. Tanmateix, a l'hora de considerar l'ús que una persona pot fer del seu temps, també cal tenir en compte altres variables, com ara el sexe, l'edat i l'activitat professional.

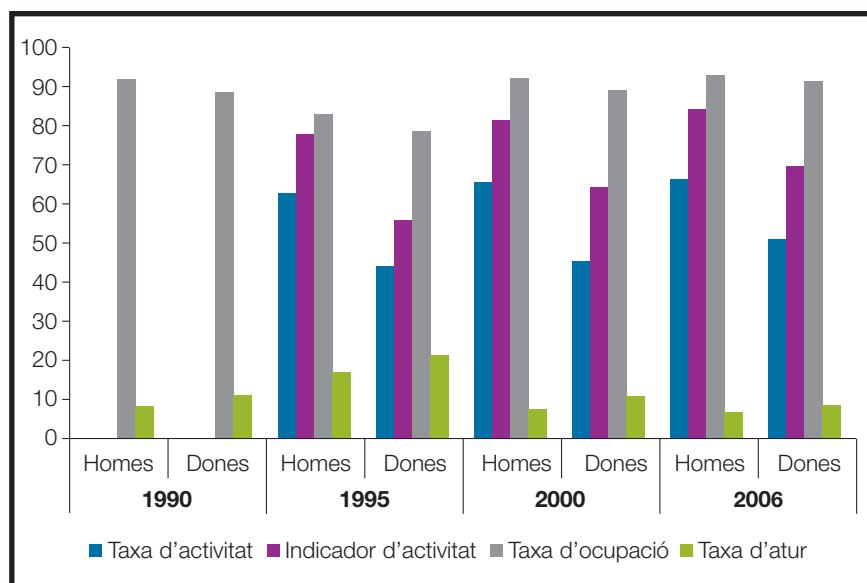
En aquest apartat es pretén mostrar les característiques i els components principals del temps de treball dels barcelonins i barcelonines.

2.1.1. L'ocupació a la ciutat de Barcelona

A la ciutat de Barcelona, segons dades de l'any 2006, el 53,9 % de la població treballa, i aquesta xifra ha experimentat una tendència creixent en els darrers anys. Les sèries de dades indiquen que en els últims 15 anys s'han observat dues tendències:

Una vinculació entre el cicle econòmic i la taxa d'activitat, de manera que aquesta es manté estable el 1990, el 2000 i el 2006, i es redueix el 1995.

Gràfic 1. Taxes d'activitat, d'ocupació i d'atur de la població¹ masculina i femenina. Barcelona, 1990-2006.

Les dades sobre la taxa d'activitat i l'indicador d'activitat corresponents a l'any 1990 no estan disponibles.

Font: IERMB (1990, 1995, 2000), Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població; IDESCAT i IERMB (2006), Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006.

Una reducció progressiva del percentatge de persones que es dediquen de forma exclusiva a les tasques de la llar. En general, les dones continuen incorporant-se al mercat de treball, tot i que amb una presència inferior a la dels homes. L'any 2006, la taxa d'activitat masculina era del 66,5 % (similar a la dels anys anteriors) i la femenina del 51 % (amb un augment lleugerament superior als 7 punts respecte de les dades del 1995: 43,9 %).

¹ Taxa d'activitat = [Població activa (població ocupada + població aturada) / Població de més de 18 anys (la població de 16 i 17 anys no s'inclou en l'univers de l'Enquesta)] x 100.

Indicador d'activitat = [Població activa (població ocupada + població aturada) / Població potencialment activa (en el cas de l'Enquesta, aquesta població comprèn les persones entrevistades de 18 a 64 anys)] x 100.

Taxa d'ocupació = [Població ocupada / Població activa] x 100.

Taxa d'atur = [Població aturada / Població activa] x 100.

Cal tenir en compte que la població de 16 i 17 anys no va formar part de la mostra de l'Enquesta fins a l'any 2000; en canvi, sí que es va incloure a l'edició de l'any 2006.

Taula 1. Relació de la població amb l'activitat laboral. Barcelona, 1990-2006.

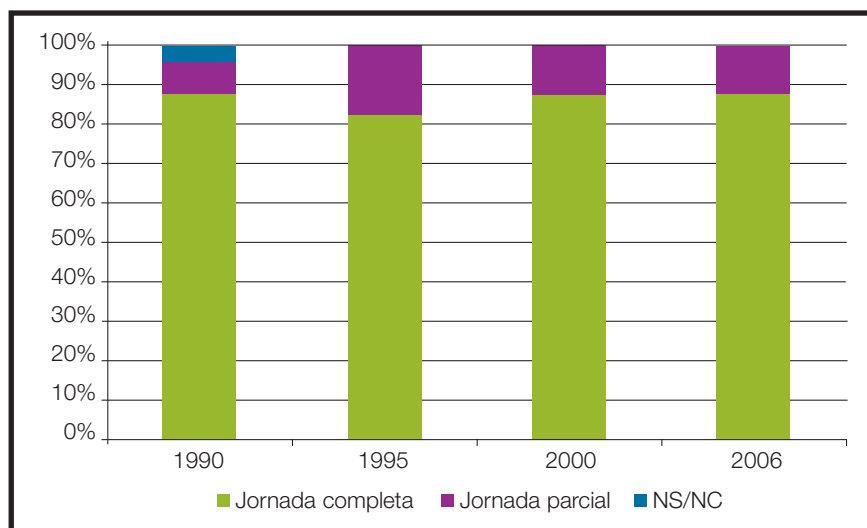
	1990	1995	2000	2006
Treballa	50,6	42,6	50,0	53,9
Busca feina	5,1	9,9	4,8	4,3
Mestressa de casa	19,4	18,0	13,9	14,0
Jubilat/da	17,8	18,9	21,9	18,6
Estudiant	3,5	6,8	6,5	5,1
Incapacitat/da	2,9	2,7	2,1	3,2
No treballa i no busca feina	0,6	0,9	0,6	0,4
Servei militar/altres situacions d'inactivitat	0,1	0,2	0,1	0,5
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: IERMB (1990, 1995, 2000), Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població; IDESCAT i IERMB (2006), Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006.

2.1.2. El temps dedicat al treball mercantil

El 87,3 % dels barcelonins i barcelonines treballen a jornada completa i el 12,5 % a jornada parcial. Malgrat que aquestes dades no han variat significativament des de les sèries disponibles del 1990, sí que s'observa un augment de les jornades a temps parcial en les dades del 1995.

Gràfic 2. Tipus de jornada realitzada per la població ocupada. Barcelona, 1990-2006.

Submostra formada per la població ocupada.

Font: IERMB (1990, 1995, 2000), Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població; IDESCAT i IERMB (2006), Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006.

Tanmateix, en els darrers anys sí que varien els motius principals adduïts per les persones enquestades quant a fer jornada parcial. De fet, augmenta el percentatge d'individus (21 punts percentuals en el període 1990-2006) que justifiquen treballar a jornada parcial per la necessitat de conciliar diferents activitats, ja sigui treball mercantil i estudis i/o tasques familiars i domèstiques. Aquest augment ha anat acompanyat d'una disminució en el percentatge d'individus que afirmen realitzar la jornada parcial perquè és el tipus d'horari que han trobat.

Taula 2. Motiu principal pel qual la població ocupada fa jornada parcial. Barcelona, 1990-2006.

	1990	1995	2000	2006
És el tipus d'horari que ha trobat	44,2	44,1	51,2	31,6
Té tasques domèstiques o familiars	16,7	15,3	17,8	25,3
Li interessa aquesta jornada	18,5	14,6	19,4	22,3
Pels estudis	7,0	7,6	7,8	15,6
Altres motius	11,4	13,1	-	1,9
NS/NC	2,2	5,4	3,9	3,3
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Submostra formada per la població ocupada que treballa a jornada parcial.

Font: IERMB (1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

La jornada parcial és un fenomen que afecta en especial les dones (21 %), els joves menors de 25 anys (30,9 %) i les persones ocupades en categories professionals baixes (18,1 %). En els dos primers casos, aquest tipus de jornada sol permetre la compatibilització amb altres obligacions: estudis, en el cas dels joves, i tasques domèstiques o familiars, en el cas de les dones. Pel que fa a les categories professionals baixes, els llocs de treball solen comportar treballar unes hores al dia.

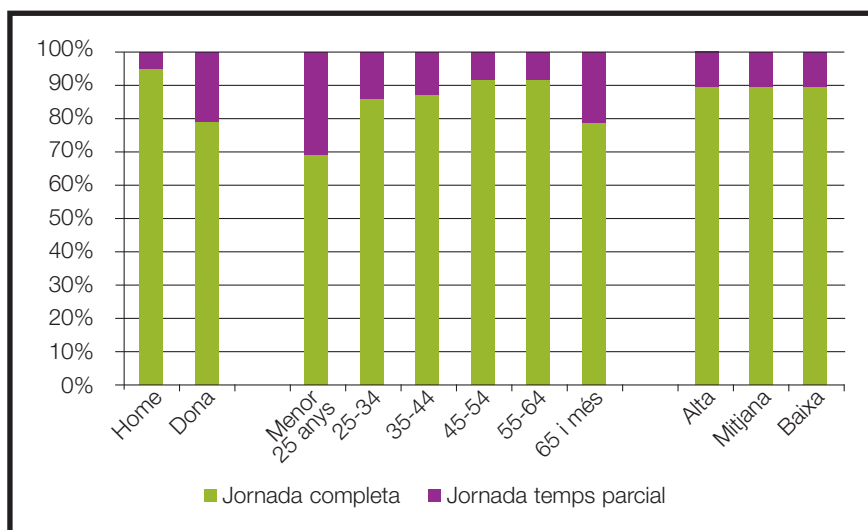
Cal tenir en compte que uns horaris laborals excessivament extensos dificulten la compatibilització amb la resta d'activitats quotidianes. Els participants en diferents grups de discussió sobre els usos del temps² coincideixen a afirmar que les jornades laborals extenses estan motivades per les raons següents:

- Manca d'organització empresarial
- Allargament de la jornada a l'hora de la sortida
- Pausa massa llarga per dinar

Davant les dificultats que planteja la rigidesa del treball mercantil, la gent aplica diferents estratègies adaptatives, com ara la reducció del temps de treball o el recórrer a terceres persones per a la realització de certes tasques, bé mitjançant xarxes socials i familiars o contractant ajuda.

² *L'ús social del temps a Barcelona. Informe qualitatiu (2006)*. IERMB. Dir. Carme Miralles i Elena Sintès.

Gràfic 3. Tipus de jornada realitzada per la població ocupada segons sexe, edat i categoria professional. Barcelona, 2006.

Submostra formada per la població ocupada.

Font: IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

La major part dels barcelonins i barcelonines (40,6 %) té una jornada laboral de 40 hores setmanals, xifra que es manté relativament estable respecte d'anys anteriors.

Taula 3. Nombre d'hores treballades a la setmana per la població ocupada. Barcelona, 1990-2006.

	1990	1995	2000	2006
10 hores o menys	1,3	1,4	1,5	0,7
D'11 a 20 hores	4,2	6,6	6,5	5,9
De 21 a 34 hores	7,4	9,2	8,6	11,7
De 35 a 39 hores	11,4	14,7	13,4	14,3
40 hores	40,2	37,4	38,8	40,6
De 41 a 45 hores	12,5	8,6	6,8	8,2
De 46 a 50 hores	10,7	11,0	12,6	11,1
Més de 50 hores	10,9	9,0	9,7	7,0
NS/NC	1,3	2,1	2,2	0,4
Total	100,0	100,0	100,0	100,0
Nombre mitjà d'hores	41:10	39:48	40:24	39:26

Submostra formada per la població ocupada.

Font: IERMB (1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

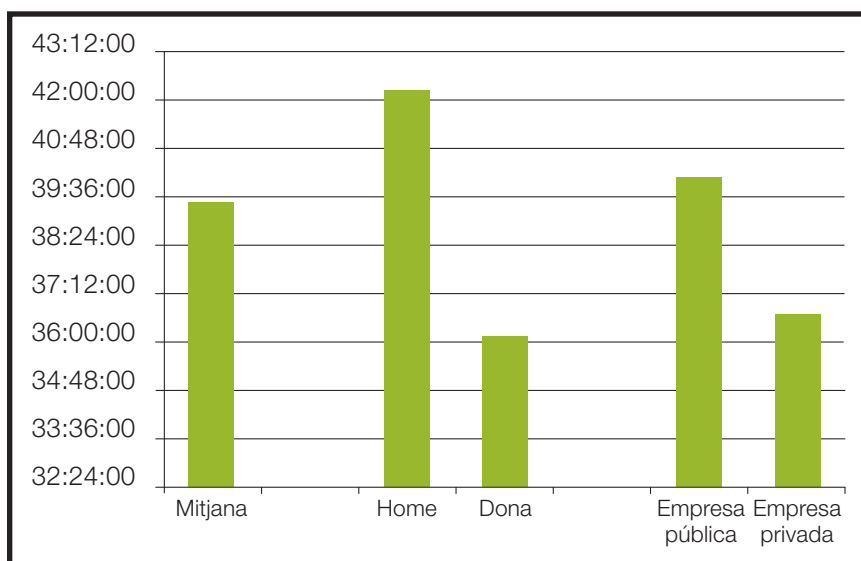
Tanmateix, augmenta el percentatge de barcelonins i barcelonines que treballen menys de 40 hores (del 24,3 % l'any 1990 al 32,6 % el 2006) i, alhora, es redueix el percentatge de població que treballa més de 40 hores setmanals (del 34,1 % el 1990 al 26,3 % el 2006).

La mitjana d'hores setmanals de la població ocupada depèn del tipus d'ocupació i de l'empresa. A Barcelona, l'any 2006 aquesta mitjana se situava en 39:26 hores setmanals. Respecte de les dades de l'any 1990, la mitjana d'hores de treball s'ha reduït 1 hora i 44 minuts.

No obstant això, s'observen diferències destacables entre les persones ocupades en empreses privades i les ocupades en empreses públiques. En el primer cas, treballen un total de 40:09 hores, enfront de les 36:34 hores de les persones que treballen en el sector públic, amb una diferència d'unes 3 hores i 35 minuts setmanals.

En el cas d'homes i dones, els primers dediquen al treball mercantil una mitjana de 6 hores més a la setmana que les dones.

Gràfic 4. Nombre d'hores treballades setmanalment per la població ocupada segons característiques de l'empresa (mitjana) i sexe. Barcelona, 2006.

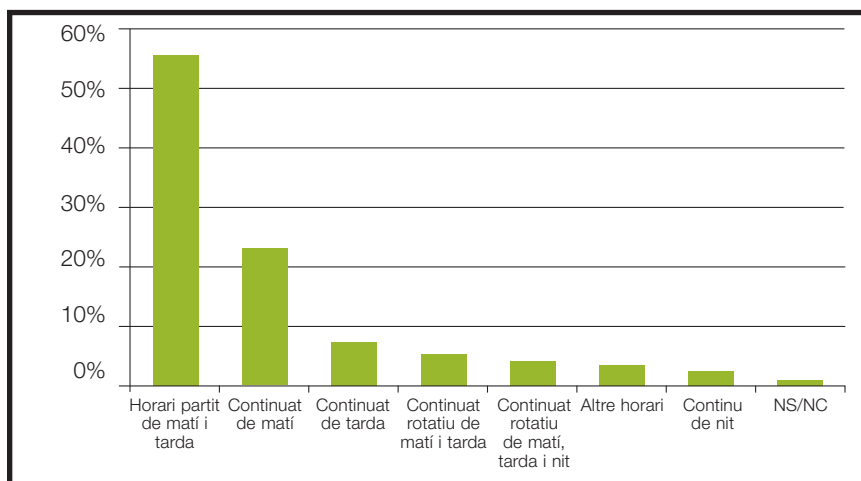
Submostra formada per la població ocupada.

Font: IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

Un altre aspecte que cal destacar, i que afecta l'imaginari col·lectiu, és l'associació que se sol fer entre el nombre d'hores de treball i el prestigi social que això implica. És a dir, en el nostre entorn social, el fet de dedicar moltes hores al treball mercantil encara està ben vist.

L'horari més habitual entre els barcelonins i barcelonines que treballen és el de jornada partida de matí i tarda (55,9 %), seguit de l'horari continuat de matí (23,1 %) i del continuat de tarda (6,7 %).

Gràfic 5. Horari laboral de la població ocupada. Barcelona, 2006.

Submostra formada per la població ocupada.

Font: IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

Si bé l'horari partit de matí i tarda és el més habitual, tant entre els homes com entre les dones, en els homes és més freqüent que entre les dones. Les dones tenen més tendència a la jornada continuada de matí, a causa, en part, de la major presència de jornades parcials entre la població femenina.

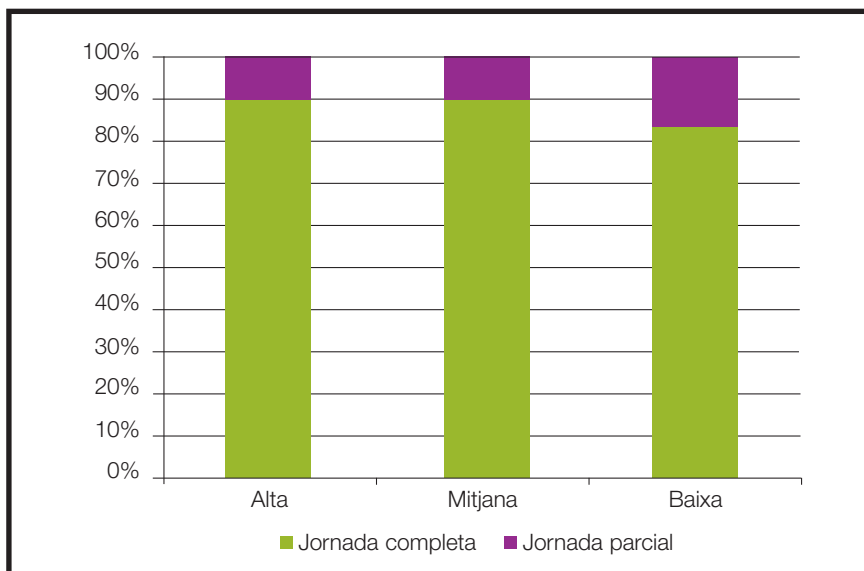
La població tendeix a preferir els horaris de treball fixos, amb una certa flexibilitat pel que fa a les hores d'entrada i de sortida, així com les jornades continuades per tal d'evitar les pauses excessivament llargues per dinar, que solen provocar un allargament de la jornada laboral final. En aquest sentit, es detecta una major preferència per canviar les hores extres per dies lliures.

Un altre aspecte a destacar és la percepció negativa que suposa el fet de treballar durant el cap de setmana, sobretot el diumenge.

No obstant això, l'any 2006, el 8,1 % de la població ocupada de Barcelona va treballar en una segona feina.

Finalment, les dades indiquen que el temps dedicat al treball mercantil augmenta amb la categoria laboral, així com el nombre d'hores dedicades a la feina (41:10 hores setmanals de mitjana en les categories professionals altes, enfront les 38:05 de les categories professionals baixes).

Gràfic 6. Tipus de jornada realitzada per la població ocupada segons la categoria professional. Barcelona, 2006.

Submostra formada per la població ocupada.

Font: IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

2.1.3. Pautes i temps de desplaçament dels barcelonins i barcelonines

L'autocontenció de la ciutat de Barcelona pel que fa a les persones que resideixen i treballen a la mateixa ciutat és força elevada en comparació amb altres poblacions de l'Àrea Metropolitana. De fet, a Barcelona, el 72,2 % de la població ocupada treballa al municipi, mentre que a la primera corona només ho fa el 29,2 %, i a la segona corona el 41,2 %.

Malgrat aquestes xifres, la informació sobre ocupació assenyala uns canvis significatius en les pautes de localització del treball, que també són una manifestació de les tendències actuals en l'ús del territori per part de la població.

Des del 1985 ha disminuït el percentatge de barcelonins i barcelonines que treballen a Barcelona, mentre que ha augmentat el dels que treballen fora de la ciutat i el dels que tenen una destinació irregular. L'any 2006 aquestes xifres se situaven, respectivament, en el 18,1 % i en el 9,0 % de la població ocupada. En l'àmbit de la ciutat, el canvi més rellevant es produeix en la reducció de la població que treballa en el seu barri de residència (del 23,5 % l'any 1985 al 15,8 % l'any 2006).

Aquesta tendència en l'ús extensiu de l'espai respon a la combinació de diversos aspectes, com ara la dispersió dels llocs de treball, el progressiu procés d'especialització del territori i la millora de la xarxa d'infraestructures de transport, ja que permet una major mobilitat. Aquest fet genera un marc espacial més integrat amb una major quantitat i intensitat de relacions entre territoris.

Taula 4. Localització del lloc de treball de la població ocupada. Barcelona, 1985-2006.

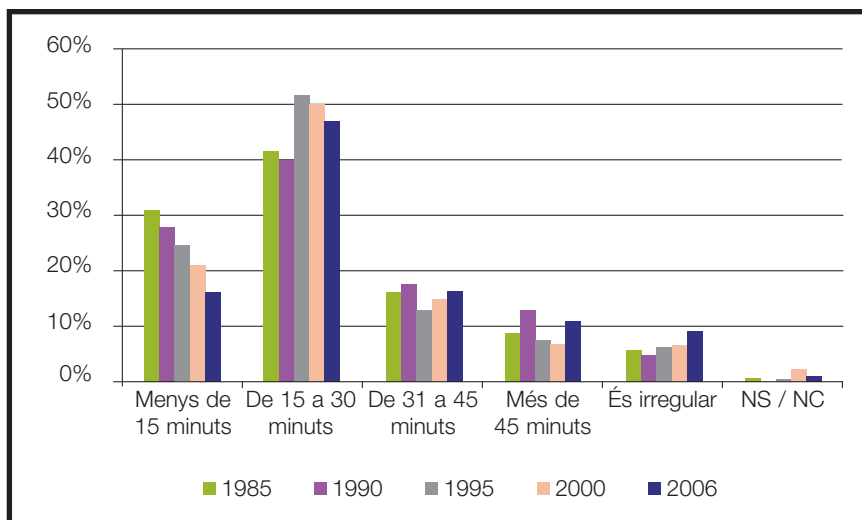
	1985	1990	1995	2000	2006
A casa	5,4	2,5	4,0	3,0	3,1
A Barcelona	77,8	80,3	75,0	73,6	69,1
A fora de Barcelona	15,4	14,4	16,6	18,7	18,1
És irregular	-	2,8	4,2	3,9	9,0
NS/NC	0,4	0,0	0,2	0,8	0,7
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Submostra formada per la població ocupada.

Font: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

El temps mitjà de desplaçament fins al lloc de treball s'ha incrementat en els darrers 10 anys en uns 3 minuts i 45 segons, situant-se en una mitjana de 28 minuts i 15 segons. De fet, la majoria dels barcelonins i barcelonines (47,5 %) destina entre 15 i 30 minuts a anar a la feina.

Gràfic 7. Temps de desplaçament al treball (només l'anada) de la població ocupada. Barcelona, 1985-2006.

Submostra formada per la població ocupada.

Font: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

On sí es detecten canvis destacables és en la disminució del percentatge de població que triga menys de 15 minuts a arribar al lloc de treball (del 24,2 % l'any 1995 al 17,2 % l'any 2006) i en l'augment del percentatge de persones que dediquen més de 30 minuts a arribar al seu lloc de treball (del 19,2 % l'any 1995 al 26,1 % l'any 2006).

Taula 5. Temps de desplaçament al treball (només l'anada) de la població ocupada. Barcelona, 1985-2006.

	1985	1990	1995	2000	2006
Menys de 15 minuts	30,3	27,9	24,2	21,5	17,2
De 15 a 30 minuts	41,4	39,8	51,1	50,1	47,5
De 31 a 45 minuts	15,2	16,2	11,9	14,1	15,4
Més de 45 minuts	8,6	12,2	7,3	6,8	10,7
És irregular	4,4	3,9	5,3	5,6	8,6
NS/NC	0,1	0,0	0,2	1,9	0,6
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Temps mitjà (en minuts)	-	-	24:30	25:44	28:15

Submostra formada per la població ocupada que treballa fora del seu domicili.

Font: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

El 26,1 % dels barcelonins i barcelonines que triguen més de 30 minuts a arribar a la feina vindria explicat per l'augment de treballadors i treballadores que tenen el seu lloc de treball fora de la ciutat.

El mode amb què es realitzen els desplaçaments és un altre aspecte fonamental de la mobilitat metropolitana. En la relació «mode de desplaçament-temps» cal tenir en compte dues consideracions. En primer lloc, el mode utilitzat per desplaçar-se condiciona significativament el temps esmerçat en els desplaçaments. En segon lloc, la població tria un mode o un altre segons el tipus de desplaçament que ha de realitzar, i segons les possibilitats d'utilització dels modes (existència o no de transport públic, nivells de col·lapse i possibilitats d'aparcament en el cas del transport privat, etc.).

El principal mitjà de transport utilitzat pels barcelonins i barcelonines per anar al seu lloc de treball és el transport públic (41,9 %) i el vehicle privat (38,0 %). Cal destacar l'augment de 7 punts entre l'any 2000 i l'any 2006 pel que fa a l'ús del transport públic per anar a la feina. Aquest increment en l'ús del transport públic va acompanyat d'una disminució en el percentatge de persones que van a peu a la feina (del 23,5 % el 1985 al 16,1 % el 2006).

Taula 6. Mitjà de transport utilitzat per la població ocupada en els desplaçaments al treball. Barcelona, 1985-2006.

	1985	1990	1995	2000	2006
Privat	35,5	36,6	36,3	41,7	38,0
Públic	34,2	35,4	36,4	34,8	41,9
A peu	23,5	22,4	22,7	18,7	16,1
Altres respostes	6,8	5,6	4,6	3,8	3,6
NS/NC	0,0	0,0	0,0	1,0	0,4
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Submostra formada per la població ocupada que treballa fora del seu domicili.
 Font: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

Cal tenir en compte que sovint se sol associar el temps de desplaçament amb un temps mort i perdut, encara que algunes persones l'aprofiten com un temps de treball, personal o de relació.

La possibilitat de viure a prop del lloc de treball es considera com un privilegi i com a qualitat de vida. Així, les opinions sobre el temps de desplaçament tendeixen a ser més negatives com més gran és la distància entre el lloc de treball i el lloc de residència. No obstant això, la reducció dels temps de desplaçament com a conseqüència de la millora de les xarxes de transport o de la creació de noves línies de transport públic pot provocar la tendència a valorar els desplaçaments en termes de temps i no pas de quilòmetres. L'exemple paradigmàtic seria la línia de tren d'alta velocitat que uneix els centres de les ciutats de Barcelona i Lleida (160 quilòmetres) en poc més d'una hora.

2.2. El temps de ciutat

2.2.1. L'ús de la ciutat

Per poder comprendre i caracteritzar els hàbits de la població quant a la gestió del seu temps, cal considerar de quina manera aquesta població gestiona la seva vida en l'espai. La compatibilització entre aquests dos elements –temps i territori– és clau per al benestar del temps individual i col·lectiu.

Així, la qüestió de la localització esdevé essencial per a la gestió del temps, fins al punt que els problemes de conciliació, de compatibilitat i de manca de temps lliure poden ser, en molts casos, un reflex dels problemes de conciliació territorial. En conseqüència, el disseny funcional del territori esdevé un element clau per facilitar la gestió del temps. El mateix es pot dir de la mobilitat. Els desplaçaments que els ciutadans han de fer per realitzar les activitats de la vida quotidiana i les seves característiques determinen un ús determinat del territori i, per consegüent, del temps.

2.2.2. Ciutat densa i compacta, ciutat viscuda intensament

En termes de localització de l'ocupació, ja hem vist que la ciutat de Barcelona presenta una elevada autocontenció, perquè una gran part de les persones que resideixen a la ciutat també hi treballen. El mateix succeeix amb la localització del lloc d'estudi de la població de més de 18 anys: els desplaçaments fora de la ciutat se situen entorn del 15 % del total.

Aquest és un aspecte característic de la interrelació entre població i territori que es produeix a Barcelona: la vida quotidiana de la població –en aquest cas, el temps dedicat al treball i a l'estudi– transcorre en gran part dins del mateix terme municipal. La ciutat conserva la capacitat d'acollir simultàniament residència i ocupació –i centres de formació– en el seu interior, a la vegada que manté la complexitat, la densitat d'usos i el dinamisme característics de les ciutats mediterrànies.

2.2.3. La vida al barri, la ciutat propera

En un entorn internacional en què es consoliden les xarxes urbanes globals, en una ciutat real que s'amplia a mesura que s'intensifiquen les relacions entre els diferents territoris de la metròpoli, el barri emergeix com l'espai on la població vol viure el dia a dia. S'imposa la recerca de l'entorn proper en la quotidianitat, alhora que es consolida com una estratègia alternativa als temps de desplaçament, a les llargues distàncies i al guany de temps invertit.

La informació disponible indica, en primer lloc, que la població de Barcelona realitza la major part de les compres –aliments, vestit i calçat– dins de la ciutat; en segon lloc, que la localització principal de les compres es produeix al mateix barri de residència i, el que encara és més rellevant, que el pes del barri com a localització de les compres tendeix a augmentar.

Taula 7. Lloc on els membres de la llar compren habitualment els aliments envasats. Barcelona, 1985-2006.

	1985	1990	1995	2000	2006
Mateix barri	82,9	84,6	83,0	89,9	91,6
Centre de Barcelona	-	1,2	0,9	0,7	1,0
Altres barris de Barcelona*	10,4	7,0	7,3	4,1	5,3
Altres municipis	1,9	1,1	3,8	2,1	0,4
Indistintament	4,7	5,7	4,4	2,8	1,5
NS/NC	0,1	0,3	0,6	0,4	0,2
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*L'any 1985 aquesta categoria inclou l'anterior.

Font: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

Taula 8. Lloc on els membres de la llar compren habitualment el vestit i el calçat. Barcelona, 1985-2006.

	1985	1990	1995	2000	2006
Mateix barri	40,9	43,5	54,2	50,9	51,5
Centre de Barcelona	19,8	7,0	17,1	21,6	21,5
Altres barris de Barcelona*	8,1	17,0	12,9	7,6	13,3
Altres municipis	1,2	1,0	0,8	1,1	0,7
Indistintament	29,0	29,0	14,3	18,1	12,2
NS/NC	1,1	2,4	0,6	0,6	0,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

La població barcelonina també realitza a la mateixa ciutat la gran majoria de les activitats d'oci i de lleure, tot i que la resposta «Indistintament» és important. En aquest cas, l'àmbit del barri incrementa el seu pes en activitats com ara anar al cinema, mirar botigues i anar a bars i restaurants, en detriment del centre de la ciutat. En aquestes activitats, però, el pes del barri no és tant important com en la realització de compres, on els hàbits de la població es reparteixen entre el barri, el centre de la ciutat i altres barris de la ciutat.

En canvi, l'assistència al teatre i a museus en l'àmbit del barri encara és força feble. Són equipaments de ciutat, en què la localització al centre i a determinats barris encara és majoritària.

Les relacions socials –família i amics, especialment– també es porten a terme en un àmbit de proximitat, especialment dins del mateix barri de residència i, en menor mesura, a altres barris de la ciutat. Cal destacar que, amb els anys, el barri de residència guanya pes com a espai de relacions personals.

Taula 9. Lloc on resideixen les persones amb les quals la població es relaciona més sovint. Barcelona, 1995-2006.

	1995	2000	2006
Mateixa escala	4,5	4,1	6,1
Mateix barri	31,6	33,1	39,9
Altres barris de Barcelona	44,6	38,3	28,9
Primera corona	2,0	3,3	2,1
Segona corona	3,0	3,1	1,8
Resta de Catalunya	1,4	1,7	0,8
Fora de Catalunya	0,5	0,8	1,4
Indistintament	12,3	14,5	16,5
NS/NC	0,0	1,1	2,5
Total	100,0	100,0	100,0

Font: IERMB (1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

En resum, la tendència al reforç de la proximitat s'ha d'entendre en el context social actual, caracteritzat per l'escassetat de temps disponible i per la complexitat creixent de la mobilitat. En aquest context, el barri és un espai més fàcil; es podria dir que més eficient. La proximitat de les xarxes socials permet a les persones residents a Barcelona resoldre, en part, les dificultats que suposa compatibilitzar les diferents esferes de la seva vida quan no disposen de prou recursos públics en l'entorn proper.

Tampoc s'ha de menysprear l'impacte que, en general, la millora de l'oferta comercial i terciària ha tingut en l'entorn proper als barris de la ciutat. La creació d'Àrees de Nova Centralitat i d'eixos comercials potents ha afavorit que la població tingui més possibilitats de satisfer les seves necessitats de serveis a prop del lloc de residència.

Una dada que il·lustra el valor de la proximitat a l'hora de dur a terme les activitats de la vida quotidiana és que la població barcelonina manifesta majoritàriament estar satisfeta amb el seu lloc de residència, en especial pel que fa a l'àmbit del barri.

Taula 10. Lloc on la població voldria viure.
Barcelona, 2000-2006.

	2000	2006
Mateix barri	61,7	62,4
Altres barris de Barcelona	11,9	13,5
Primera corona	3,8	1,1
Segona corona	4,9	2,7
Resta de la província	0,9	0,4
Resta de Catalunya	4,5	3,0
Fora de Catalunya	3,8	4,7
Altres i NS/NC	8,5	12,3
Total	100,0	100,0

Font: IERMB (2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*.

2.3. El temps metropolità

Les dinàmiques territorials dels darrers vint anys han transformat intensament la Regió Metropolitana de Barcelona (RMB) i expliquen, en bona part, els usos del temps actuals, així com les pautes de mobilitat de la població.

D'una banda, s'ha produït una integració territorial gradual i un augment generalitzat dels nivells d'accessibilitat interna i externa de la RMB. S'ha de destacar, igualment, que bona part dels processos d'urbanització d'aquest període s'han produït mitjançant ocupacions disperses, sovint fragmentàries i predominantment de baixa densitat. Això ha generat, en termes generals, un ús més extensiu del territori.

Paral·lelament, en aquest espai metropolità cada vegada més articulat, els assentament urbans, en les seves diferents formes, han tendit a especialitzar-se funcionalment. Un exemple el constitueix la ciutat de Barcelona, que perd pes relatiu respecte de la localització de llocs de treball a la Regió Metropolitana, però que reforça en el seu territori la concentració de les activitats centrals del sector de serveis i de l'àmbit cultural.

Aquesta especialització funcional s'ha traduït, entre altres coses, en una major integració i interrelació de les diverses parts del territori metropolità i ha generat un increment de la mobilitat de la població. Concretament, s'observa un augment dels desplaçaments intermunicipals i dels fluxos entre corones metropolitanes.

Aquesta realitat complexa, sintetitzada per la triple dinàmica de dispersió de l'ocupació i residencial, l'especialització funcional i l'increment de la mobilitat, ha estat alhora la causa i l'efecte d'una evolució que ha modificat progressivament el poblament, la base econòmica i l'estructura social de l'Àrea Metropolitana, així com els hàbits i les condicions de vida dels seus habitants.

2.3.1. Interrelacions creixents entre territoris, extensió de la ciutat real

En resum, es produeix una metropolinització territorial que suposa una ampliació de la ciutat real, una extensió de la ciutat funcional més enllà dels seus límits administratius. La ciutat viscuda, la ciutat utilitzada per la població barcelonina, és cada vegada més àmplia.

Una qüestió diferent, però que demostra la consolidació d'aquestes relacions territorials, és que les persones cada vegada identifiquen menys un únic espai com a destinació habitual de les seves activitats, especialment les relacionades amb l'oci i el lleure, però també les associades amb l'àmbit del treball i de les relacions personals. Així ho constata el fet que cada vegada es declara més realitzar les activitats en diferents llocs o indistintament. Aquest fet demostra també l'efecte de l'ampliació de la ciutat real i de la integració territorial.

2.3.2. La ciutat com a destinació: l'ús de la ciutat pels no residents

La ciutat de Barcelona, com a espai central de la Regió Metropolitana, és utilitzada àmpliament per la població que resideix en aquest territori. Moltes activitats centrals de la metròpoli es localitzen a la ciutat i actuen com a mecanisme d'atracció de població. Així, per exemple, Barcelona concentra les principals activitats econòmiques terciàries de la regió, així com els centres de referència en els àmbits culturals i de lleure.

La ciutat també és utilitzada per altres tipus de població no resident, com ara els turistes. L'ús de Barcelona per part d'aquesta població visitant és molt singular i incideix, tant en la configuració de l'espai urbà, com en la manera que la població resident viu la ciutat. L'impacte del turisme sobre l'ús de la ciutat, però, queda fora de l'abast d'aquest estudi.

Respecte de la resta del territori metropolità, Barcelona exerceix una atracció important com a localització de llocs de treball. El 12,6 % dels residents a la província es desplacen diàriament a Barcelona per motius de feina. El percentatge de població que es desplaça a treballar a la ciutat s'ha mantingut força estable des del 1995. En general, l'evolució per al conjunt de la província mostra un creixement de la població que va a treballar fora del seu municipi en tots els àmbits territorials, a canvi d'una reducció generalitzada de la població que es queda a treballar en el seu municipi de residència.

L'atracció de la ciutat a l'hora d'anar a comprar és reduïda: és pràcticament inexistent en el cas dels productes envasats i una mica més elevada pel que fa al vestit i el calçat.

En l'àmbit del lleure, l'atracció de la ciutat també és limitada en determinades activitats, com ara anar al cinema i a bars i a restaurants; en canvi, però, atrau la majoria de la població de la resta de la metròpoli que va al teatre i a visitar museus i exposicions, activitats que encara és concentren de forma molt significativa a Barcelona.

Tanmateix, una dada rellevant que cal destacar és que la capacitat d'atracció de Barcelona no és la mateixa per a tot el territori metropolità. A totes les variables analitzades, l'atracció més intensa es produeix respecte de la primera corona metropolitana. La proximitat territorial –sovint la continuïtat urbana– genera uns vincles potents. En canvi, les relacions són menys intenses amb la segona corona metropolitana i encara són més febles amb la resta de la província.

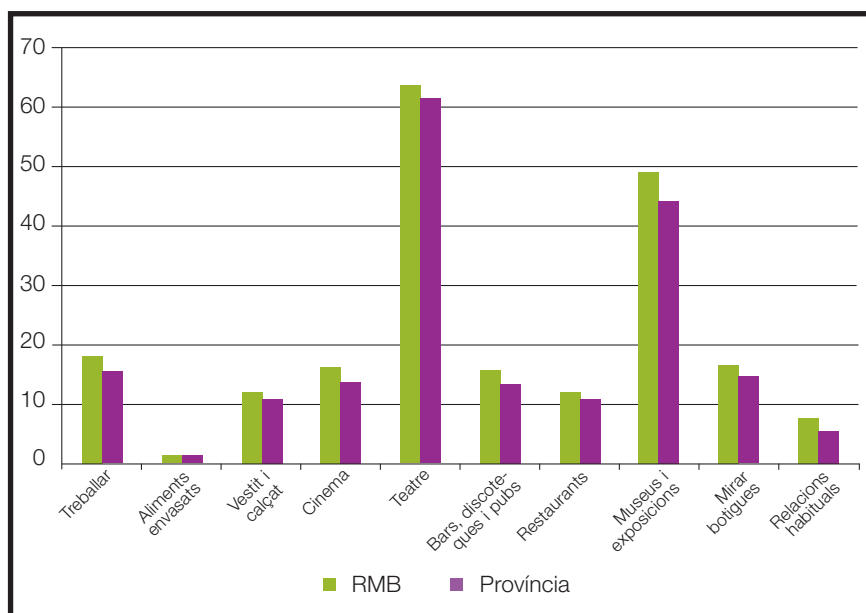
Taula 11. Destinació dels desplaçaments al treball de la població ocupada. Província de Barcelona, 2006.

	2006					
	BCN	Primera corona	Segona corona	Total RMB	Resta província de BCN	Total província de BCN
Mateix barri de residència	15,8	10,8	12,2	12,9	14,9	13,1
Altres barris del municipi	55,4	17,2	27,9	33,5	28,7	33,1
Barcelona*	0,0	30,7	10,8	13,5	2,1	12,6
Primera corona	12,2	22,5	7,3	13,6	1,1	12,6
Segona corona	6,0	11,4	31,4	16,9	5,7	16,0
Resta de la província	0,3	0,1	0,4	0,3	35,7	3,2
Resta de Catalunya	0,2	0,4	0,9	0,5	2,2	0,7
Fora de Catalunya	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
És irregular	9,3	6,0	8,3	7,9	9,6	8,0
NS/NC	0,8	0,8	0,7	0,8	0,2	0,7
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Submostra formada per la població ocupada.

Font: IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

Gràfic 8. Atracció de Barcelona de no residents a la ciutat.
Província de Barcelona, 2006.

Font: IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

2.3.3. Pautes i temps de desplaçament a la Regió Metropolitana de Barcelona

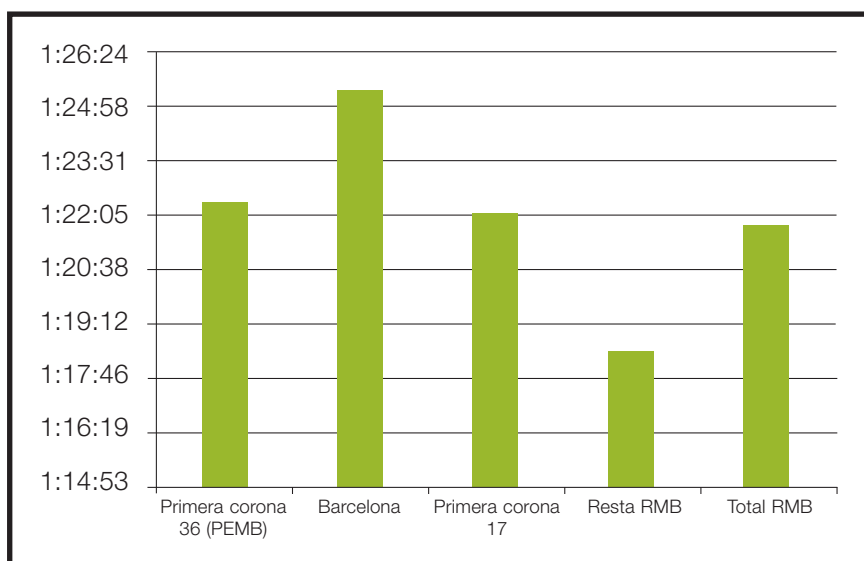
A la societat contemporània, l'acte de desplaçar-se esdevé una activitat quotidiana. En el territori metropolità –un territori cada vegada més complex, més integrat i més interrelacionat–, els desplaçaments representen un temps significatiu de la vida de les persones.

A més a més, en aquest marc territorial i social, els desplaçaments sobrepassen l'àmbit de la mobilitat obligada –per treball i estudis– que tradicionalment ha monopolitzat l'estudi d'aquesta temàtica. La mobilitat real en el territori va molt més enllà dels desplaçaments obligats, i és diversa i complexa. La mobilitat, de fet, ha esdevingut una part consubstancial del fet metropolità.

Els residents en els municipis de la Regió Metropolitana destinen diàriament als desplaçaments una mitjana d'una hora i vint-i-un minuts. En termes temporals, aquest és un temps inferior al que es dedica a les altres activitats diàries, però és prou prolongat com per considerar-lo com una activitat quotidiana més (el temps de desplaçament se situa tot just per sota del temps que es dedica al treball familiar domèstic).

El temps dedicat als desplaçaments no varia excessivament segons el territori de referència. La població barcelonina hi destina gairebé una hora i mitja diària (1 hora i 25 minuts); la que resideix a la primera corona hi dedica, de mitjana, tres minuts menys (1 hora i 22 minuts), mentre que els residents a la resta de la Regió Metropolitana de Barcelona són els que menys temps hi dediquen (1 hora i 18 minuts).

Gràfic 9. Temps total de desplaçament diari de les persones segons el territori de residència, 2005.

Font: ATM i Ajuntament de Barcelona, *Enquesta de mobilitat en dia feiner, 2005*.

Si considerem el conjunt de motius que generen la mobilitat de la població, el major temps de desplaçament li correspon al treball: els residents en els municipis de la RMB dediquen més de mitja hora diària (31 minuts de mitjana) a anar a la feina o a fer gestions de treball. Després dels desplaçaments per treball, el motiu que requereix més temps de desplaçament és anar al centre d'estudis (28 minuts).

En canvi, els desplaçaments més curts són els que es fan per motius d'oci (22 minuts) i, sobretot, per anar de compres: de mitjana, els entrevistats destinen una mica més d'un quart d'hora a anar a les botigues o als centres comercials (15 minuts).

Cal assenyalar dos motius que, ateses les seves característiques, no són comparables amb la resta. En primer lloc, sortir a passejar, que representa una mitjana de 45 minuts. Es tracta d'un desplaçament que no té una destinació fixa i en què el trajecte és un motiu en si mateix. En segon lloc, l'agrupació d'altres desplaçaments, amb una durada de més d'una hora, correspon majoritàriament a trajectes per anar a la segona residència.

Com hem vist anteriorment, el mode amb què es realitzen els desplaçaments influeix en el temps total invertit per l'individu.

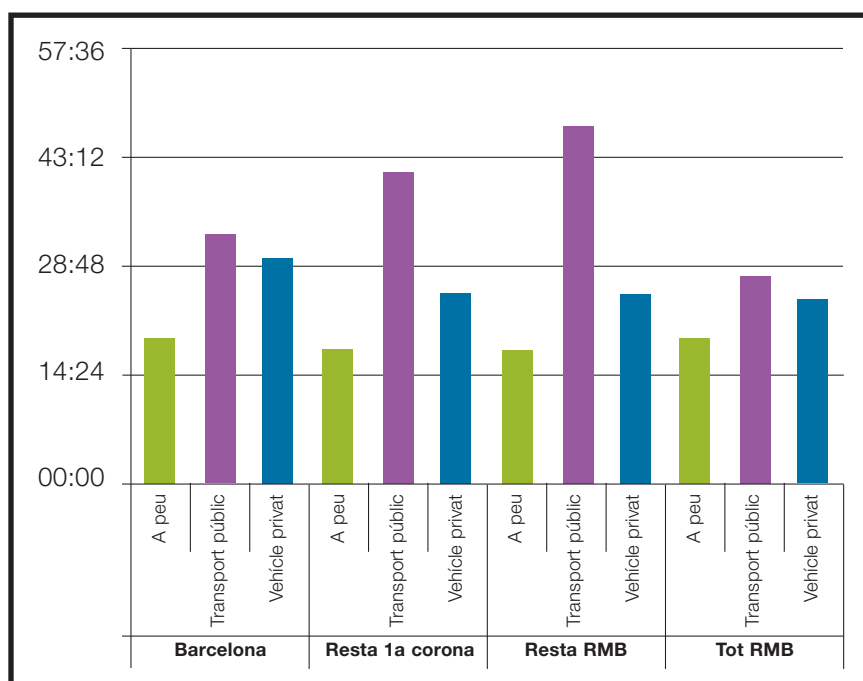
En els municipis de la RMB, els desplaçaments a peu són els de menor durada (uns 19 minuts de mitjana). En segon lloc se situen els desplaçaments amb vehicle privat (25 minuts), mentre que els que requereixen més temps són els desplaçaments amb transport públic (35 minuts).

Pel que fa a les diferències territorials, s'observa que com més lluny es viu de Barcelona, menys temps requereixen els desplaçaments a peu i amb vehicle privat. A Barcelona, els desplaçaments a peu representen una mitjana de 20 minuts, mentre que a la primera corona i a la resta de la RMB suposen 18 minuts. Amb vehicle privat, la mitjana de temps de desplaçament a Barcelona és de 29 minuts; a la primera corona, de 24 minuts; i a la resta de la RMB, de 23 minuts.

En canvi, amb els viatges realitzats amb transport públic passa tot el contrari: com més lluny es viu de Barcelona, més temps s'esmerça en el desplaçament. A Barcelona, el desplaçament amb transport públic presenta una durada mitjana de 32 minuts; a la primera corona requereix 40 minuts; i a la resta de la RMB, uns 47 minuts.

L'explicació d'aquestes diferències rau en el fet que a Barcelona les distàncies físiques són més grans (es tarda més quan es va a peu), hi ha una major congestió i s'apliquen mesures dissuasòries de l'ús del vehicle privat (es triga més quan es va amb vehicle privat). En canvi, la xarxa de transport públic és més extensa i completa que en els municipis menys poblats i els més allunyats del centre metropolità (menys temps dels barcelonins en els desplaçaments amb transport públic).

Gràfic 10. Temps mitjà de desplaçament segons modes de transport i territori de residència, 2005.

Font: ATM i Ajuntament de Barcelona, *Enquesta de mobilitat en dia feiner, 2005*.

3. REPTES

En aquest apartat es plantegen els aspectes que poden influir en l'àmbit dels usos socials del temps a la ciutat de Barcelona.

A la primera part es fa una projecció de diferents dades en l'horitzó de l'any 2020 d'acord amb les dades disponibles. En aquest sentit, s'observen algunes tendències òbvies, però també algunes possibilitats que poden ser relativament sorprenents.

A la segona part es planteja quins poden ser els esdeveniments o factors capços de desestabilitzar les projeccions prèviament apuntades.

Finalment, la combinació de les projeccions i dels esdeveniments i factors emergents permet apuntar diferents escenaris de futur relativament plausibles.

3.1. Projeccions

3.1.1. Introducció

L'estudi del desenvolupament dels indicadors ens permet tenir una comprensió diacrònica dels diversos aspectes relacionats amb l'ús social del temps a Barcelona. Amb tot, cal ser prudents i no oblidar que l'extrapolació d'aquests indicadors és una eina d'utilitat limitada a l'hora de determinar-ne l'evolució en el futur. La raó és ben senzilla: la premissa en què es basa aquesta tècnica és que el comportament futur d'aquests indicadors seguirà la mateixa direcció i ritme que ha seguit fins ara. És a dir, l'extrapolació assumeix que no hi haurà canvis respecte de la situació present. Ara bé, una de les poques certeses que ha constatat la prospectiva és que el futur menys probable és aquell en què res no canvia. Per tant, podem estar raonablement convençuts que qualsevol escenari fruit d'una extrapolació té una probabilitat d'ocurrència molt baixa. Aleshores, quin sentit té fer projeccions?

Les projeccions tenen un doble valor. D'una banda, proporcionen unes coordenades per al treball posterior i indiquen com poden anar les coses si res no canvia; per tant, ofereixen un referent per estudiar l'impacte de tota mena d'esdeveniments, ruptures i fets nous. De l'altra, permeten aprofundir en la comprensió de la lògica del funcionament de les variables d'estudi. Per definició, l'extrapolació implica treballar amb el comportament més estructural dels indicadors, ja que s'entén que aquest és més estable i durador. En certa manera, el resultat de les extrapolacions és una mica paradoxal, perquè permet comprendre millor les variables analitzades –es poden definir tendències–, però proporciona una informació descontextualitzada sobre un futur poc realista.

D'acord amb l'estructura del bloc precedent, tot seguit s'analitzaran les projeccions de les variables més rellevants, i per fer-ho es partirà de tres eixos:

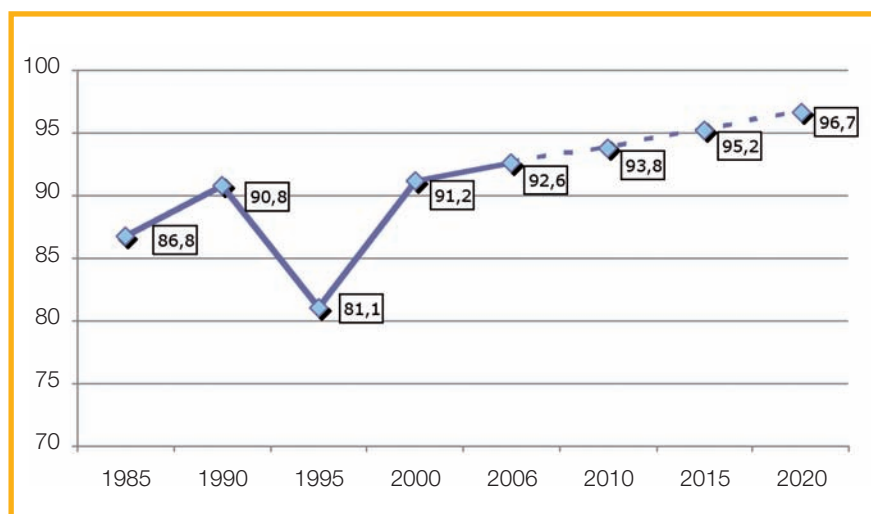
- Temps mercantil
- Temps de ciutat
- Temps metropolità

3.1.2. El temps de treball mercantil

Com ja s'ha pogut veure, la gran majoria de les persones s'organitzen el temps en funció de la feina. Si fem un símil i equiparem l'horari d'un individu amb una equació, podem dir que el temps dedicat al treball mercantil és la variable donada a partir de la qual s'aclareixen les altres incògnites.

En aquest sentit, el primer element que cal determinar és l'evolució de la taxa d'ocupació dels barcelonins.

Gràfic 11. Projecció de la taxa d'ocupació per al període 1985-2020. Barcelona.

Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.³

L'anàlisi de l'evolució corresponent al període 1985-2006 ens diu que aquesta taxa ha experimentat un creixement anual del 0,31 % anual, i l'extrapolació d'aquesta evolució ens dona una ocupació del 94 % el 2010, del 95,2 % el 2015 i del 96,7 % el 2020.

³ Totes les dades emprades per a aquesta part s'han extret de: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població* i d'IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

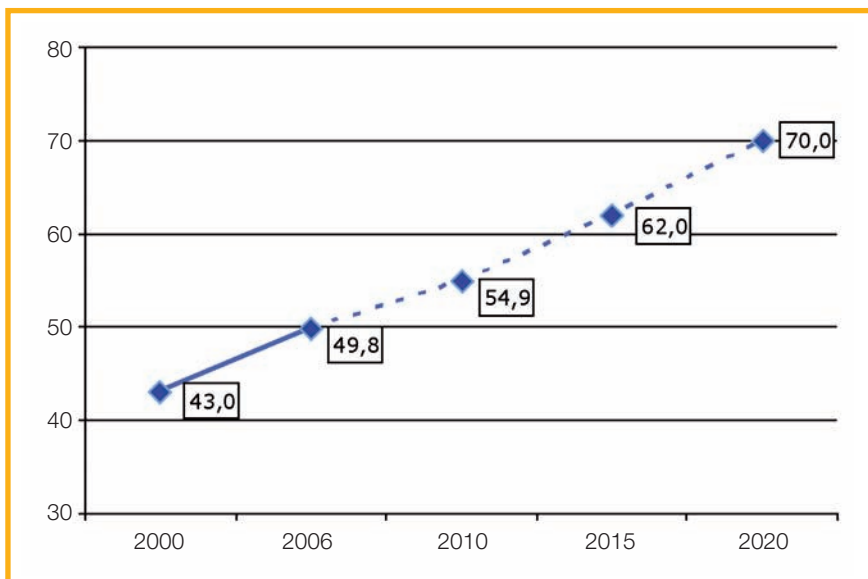
Evidentment, una mera observació del període 1985-2006 posa de relleu que el creixement no ha estat uniforme; la crisi econòmica de principis de la dècada de 1990 va fer caure aquesta taxa al voltant del 80 %. Va ser l'època de gran creixement posterior la que va provocar l'increment del següent quinquenni, amb un creixement que va tendir a l'estabilització.

Podem concloure que:

- A llarg termini, la taxa d'ocupació es mantindrà per sobre del 90 %.
- A curt termini, i a causa de la recessió, es pot produir un descens en l'ocupació, comparable al de principis dels anys noranta.
- Atès que per a la majoria de les persones el treball mercantil continua sent el paràmetre principal en la ordenació del temps, podem pensar que el repunt en el nombre de gent aturada podrà ser un element important de cara a la reestructuració de l'ús del temps de moltes persones al llarg dels propers anys.

Ara bé, també cal parar atenció a un segon element: la tendència creixent a combinar treball mercantil i domèstic, segons s'observa en el gràfic 12. Des dels darrers anys, la tendència a combinar el treball mercantil amb les tasques domèstiques i/o familiars s'ha anat consolidant de forma pràcticament irreversible amb un creixement mitjà anual del 2,47 %. Això s'ha produït, tant per una major implicació dels homes en les tasques domèstiques, com pel fet que les dones s'han anat incorporant progressivament al mercat de treball, tot i assumir la càrrega principal de les tasques de la llar.

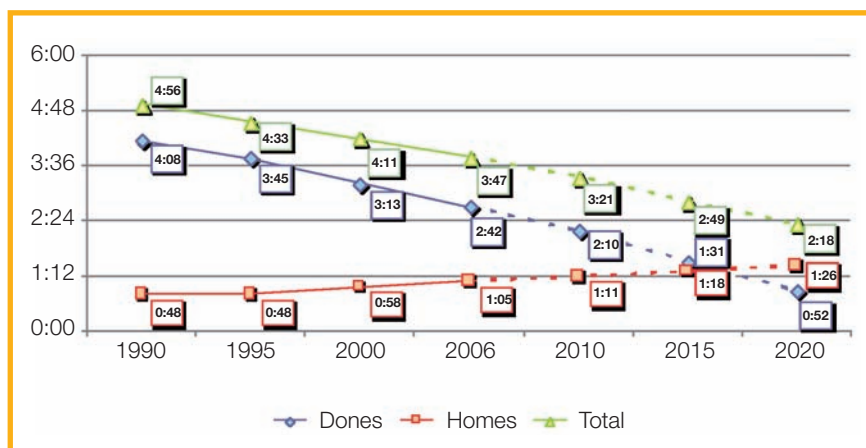
Gràfic 12. Projecció de les persones que combinen treball mercantil i domèstic. Barcelona 2000-2020.

Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

En qualsevol cas, no sembla que aquesta tendència hagi de recular, ja que la percepció social sobre la necessitat de fer un repartiment de les tasques domèstiques s'ha anat consolidant. El gràfic 13 ens mostra la projecció de la dedicació d'homes i dones a les feines de la llar.

Gràfic 13. Dedicació mitjana d'homes i dones a les tasques de la llar i familiars. Barcelona 1990-2020.

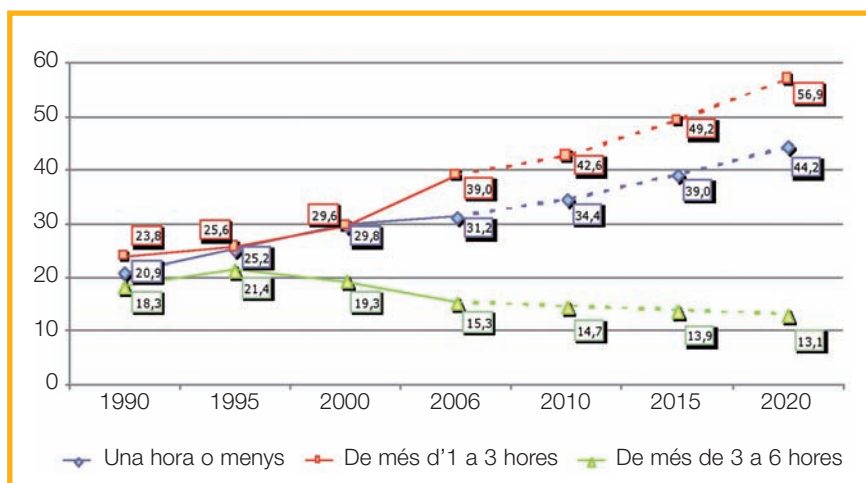

Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

Com es pot observar, es partia d'una situació molt desequilibrada, en què el temps que les dones dedicaven al treball domèstic era quatre vegades superior a l'invertit pels homes (any 1990). La projecció, però, ens porta a una situació capgirada a causa de la reducció en el temps que les dones dediquen a les tasques de la llar: 7 minuts i 49 segons anuals, en comparació amb l'augment d'1 minut i 30 segons dels homes. Arribar a una situació d'equilibri demana un canvi molt profund de mentalitat i de maneres de fer, alhora que possiblement exigeixi un període de temps superior als 14 anys de horitzó temporal emprat en aquesta projecció. A més a més, si fem cas de la projecció de la suma dels temps que els homes i dones dediquen a les tasques de la llar, hi hauria una reducció en les hores totals que els membres de la família dediquen a les feines de casa. És a dir, cal que es qüestionari si les llars del futur en tindran prou amb una dedicació diària de 2 hores i 18 minuts, o si l'externalització de les tasques de la llar en persones exteriors a la unitat familiar creixerà de manera proporcional.

En conjunt, doncs, es pot dibuixar un escenari en què augmenta la baixa dedicació a les tasques de la llar (de fins a 3 hores diàries), tant per part dels homes com de les dones, i disminueix la dedicació superior (de més de 3 hores diàries), tal com el gràfic 14 posa de relleu.

Gràfic 14. Projectió de la dedicació diària a les feines domèstiques i familiars (mitjana diària).

Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

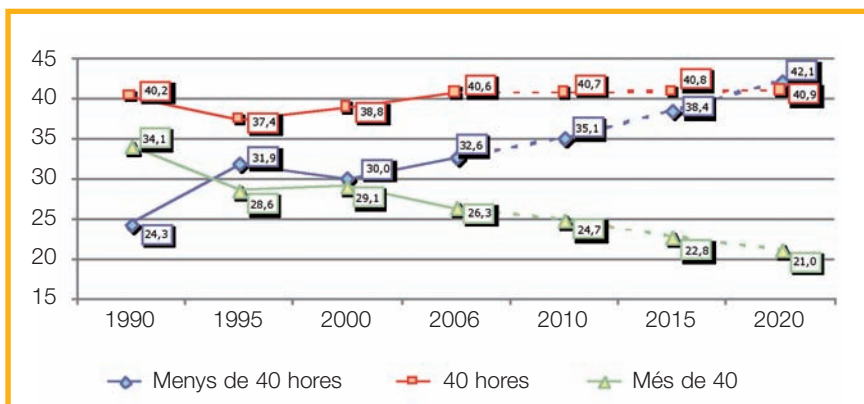
En primer lloc cal dir que aquesta extrapolació és impossible; la projecció per a l'any 2020 suma 114,2. Per tant, la conclusió és que en algun moment abans del 2020 hi haurà algun element o factor que influirà en la tendència i en canviarà l'evolució. De fet, si s'observa la projecció del gràfic 14, es pot veure que la dedicació mitjana serà d'1 hora i uns 20 minuts; així, si es mantenen els intervals emprats fins ara, el més probable és que la dedicació de menys d'1 hora disminueixi.

En qualsevol cas, aquestes dades permeten concloure el següent:

- En conjunt, la mitjana de la càrrega total de treball (mercantil i domèstic) de les persones es mantindrà força estable.
- En els propers anys, la combinació de treball mercantil i domèstic cada vegada serà més habitual.
- El repartiment de les càrregues domèstiques entre els dos gèneres serà un element encara més fonamental en el procés orientat a aconseguir un repartiment més equitatiu del temps de treball entre els dos sexes.
- En un context de reducció del temps que un individu dedica a les feines domèstiques i familiars, cal pensar si l'augment d'ajuda externa contractada compensarà aquesta reducció.

De fet, i malgrat el que s'ha dit abans respecte de la primacia que s'atorga a l'horari del treball mercantil, es comencen a percebre alguns canvis en el nombre d'hores dedicades a treballar. Segons s'observa en el gràfic 5, si fins ara la jornada predominant era, en la majoria dels casos, de 40 hores setmanals, aquesta tendència ha començat a variar en els darrers anys i les projeccions indiquen que les jornades de menys de 40 hores podrien ser les més habituals.

Gràfic 15. Percentatge d'hores de treball mercantil. Projectió període 1990-2020.

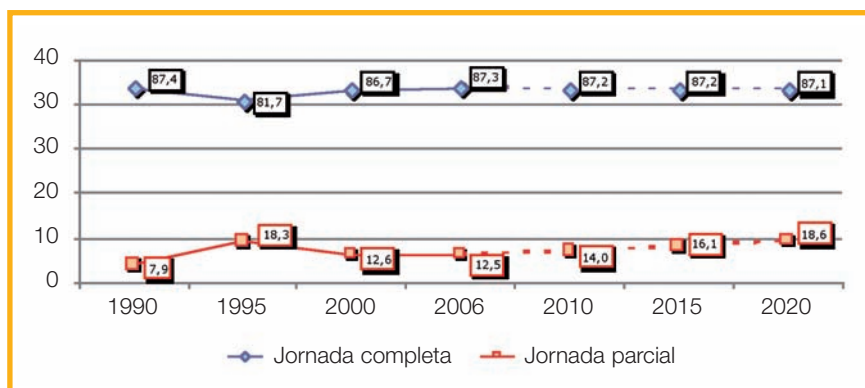
Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

Tot i que l'extrapolació ens dóna una projectió impossible, la suma de les estimacions per al 2020 és superior a 100, la qual cosa apunta el que pot ser una tendència important: l'opció per les jornades laborals de menys de 40 hores, que augmenta a raó de l'1,85 % anual. Es pot pensar que l'augment de les jornades reduïdes és conjuntural, però això passa a la vegada que el percentatge de jornades de 40 hores es manté estable –amb un creixement gairebé imperceptible del 0,06 % anual– i que les jornades de més de 40 hores minven a raó de l'1,6% anual. Encara que la majoria d'aquestes jornades estan vinculades a treballs d'alta qualificació, sembla que es confirma la percepció que, en última instància, el temps és més valuós que la remuneració, argument que confirma el fet que la majoria dels treballadors s'estimen més bescanviar les hores extres per temps que per diners.

Aquest canvi en els valors atorgats al temps vindria reforçat per dues noves tendències: d'una banda, l'evolució del percentatge de tipus de contracte segons el temps de treball, i, de l'altra, els motius argumentats a l'hora de triar el tipus de jornada.

Les perspectives pel que fa al tipus de jornada laboral queden projectades en el gràfic 16, que assenyala una lleugera tendència a augmentar el percentatge de les jornades parcials.

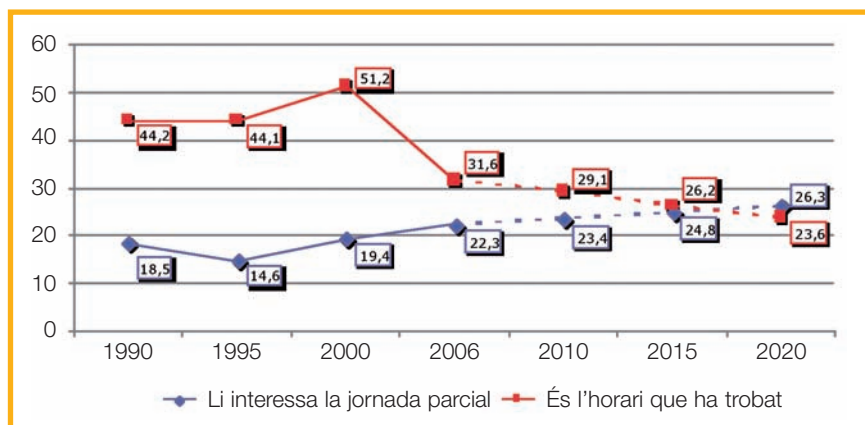
Gràfic 16. Projectió del tipus de jornada dels barcelonins i barcelonines. 1990-2020.

Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

El canvi més important és el que fa referència a les projeccions dels motius que justifiquen l'elecció de la jornada parcial. S'observa una tendència que sembla indicar que no és que aquest tipus de jornada sigui l'única opció disponible, sinó que és la gent la que opta per ella. En el gràfic 17 es pot observar aquesta evolució, així com la seva projecció.

Gràfic 17. Projectió de les raons per optar per la jornada parcial. Barcelona 1990- 2020.

Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

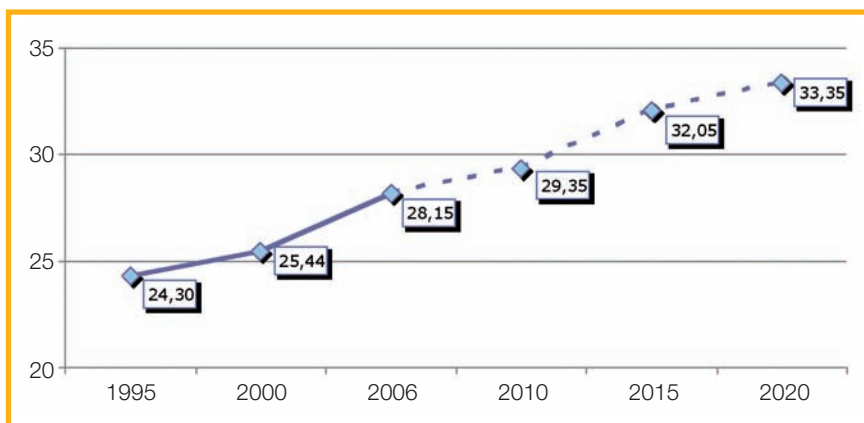
Cal destacar que el període en què el motiu per fer jornada parcial és que no s'ha trobat un altre horari coincideix amb el període 2000-2006, moment en què la taxa d'ocupació era superior al 90 %, la qual cosa indicaria que les persones s'estimen més les jornades que no ocupen tant de temps. Per tant, és raonable pensar que hi ha un segment significatiu de persones –entre el 20 % i el 25 %– que, si poden triar, s'estimen més no fer jornada completa.

Temps de desplaçament fins al lloc de treball

Un darrer aspecte d'aquest apartat és el dels temps de desplaçaments per motius laborals. Aquest és un punt que es podria tractar en altres apartats, ja que no només afecta la càrrega de dedicació a la feina, sinó que també té implicacions de cara als fluxos ciutadans i metropolitans.

En el gràfic 18 es pot observar l'evolució de la durada mitjana dels desplaçaments per anar a la feina dels barcelonins i barcelonines i la seva extrapolació a l'horitzó de l'any 2020.

Gràfic 18. Projecció del temps mitjà de desplaçament per anar a la feina. Barcelona 1995-2020.

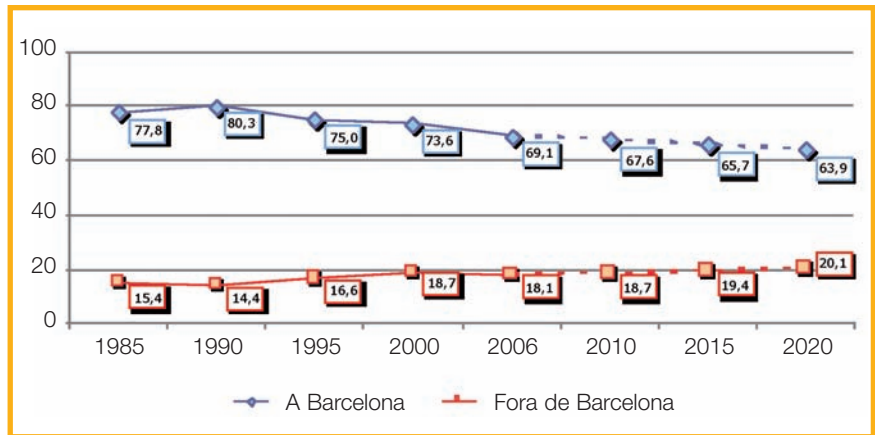

Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

En els darrers anys, el temps de desplaçament per anar a la feina ha augmentat, de mitjana, uns 20 segons anuals. Si aquest creixement es manté, l'any 2012 se superarà la barrera de la mitja hora, i el 2020 la mitjana se situarà en els 33 minuts i 35 segons.

Aquest augment progressiu del temps de desplaçament fins al lloc de treball vindria explicat per la reducció de l'autocontenció de la ciutat en l'àmbit laboral, així com per l'augment del nombre de barcelonins i barcelonines que es veuen obligats a desplaçar-se fora del límit administratiu de la ciutat per anar a treballar. També cal veure si realment es podrà superar la barrera de la mitja hora; els 30 minuts de viatge semblen ser la barrera psicològica que s'està disposat a invertir per anar a la feina.

Gràfic 19. Projecció de la localització del lloc de treball dels barcelonins i barcelonines. 1985-2020.

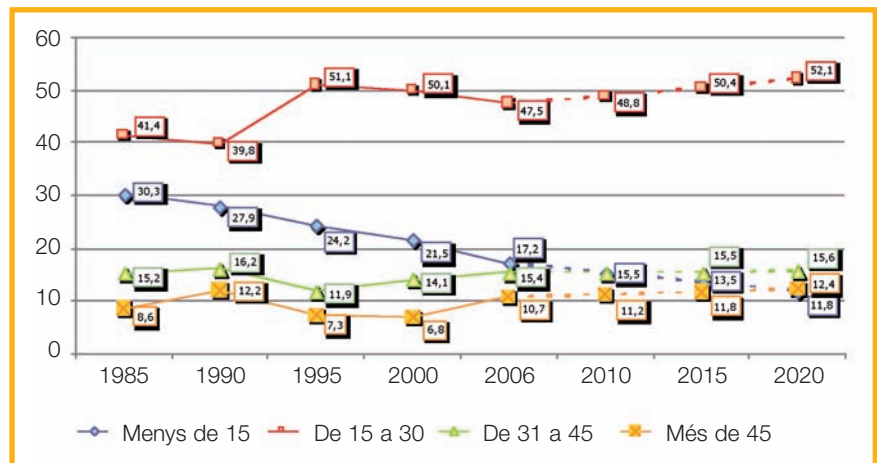
Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

Malgrat els canvis en la composició de l'activitat econòmica a la ciutat, la majoria dels barcelonins i barcelonines continuaran treballant a Barcelona, tot i que es perdrà una quota del 0,56 % anual. Això situaria l'extrapolació dels que poden treballar a la ciutat en el 63,9 % del conjunt de la població activa l'any 2020.⁴ Per contra, el percentatge de gent que surt de Barcelona per anar a treballar ha anat augmentant el 0,77 % anual, i l'any 2020 representarà el 20,1 %.

Aquesta disminució de l'autocontenció té uns efectes col·laterals pel que fa a un augment del temps de desplaçament per anar a la feina. En el gràfic 19 s'analitzen els desplaçaments d'anada a la feina dels barcelonins i barcelonines, agrupats en segments de durada diversa. Els resultats encaixen amb l'augment de la mitjana, ja que l'únic bloc que disminueix és el de viatges de menys de 15 minuts. La resta d'interval de temps de desplaçament augmenten en tots els casos.

⁴ Aquí faltaria sumar-hi la gent que treballa a casa (opció que ha anat reculant els darrers anys i que el 2006 es va situar en el 3,1 % de la població activa barcelonina).

Gràfic 20. Projecció dels intervals de temps per desplaçar-se fins al lloc de treball a la ciutat de Barcelona. 1985-2020.

Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

Com ja s'ha comentat abans, tots els moviments per sobre dels 15 minuts augmenten, i el segment que més ho fa és, justament, el de 15 a 30 minuts. Aquest extrem és coherent amb els resultats precedents: si els viatges més llargs augmentessin substancialment, la mitjana no es podria mantenir al voltant de la mitja hora. A més a més, aquest punt corrobora una apreciació que es desenvoluparà posteriorment a propòsit de la Barcelona real: una ciutat que engloba la majoria d'activitats de la població i que ultrapassa el terme municipal estricte de Barcelona i abasta la primera corona de la Regió Metropolitana.

L'anàlisi de les variables referides a desplaçaments il·lustra molt bé l'estratègia dels ciutadans respecte de com fer encaixar l'horari de treball en la seva agenda:

Segons s'ha observat, l'horari de treball mercantil és la clau de volta a partir de la qual les persones s'organitzen el dia.

Amb tot, els barcelonins i barcelonines continuen valorant de forma molt destacada la proximitat. Aquesta, però, queda en entredit quan l'evolució del mercat laboral tendeix a provocar un augment del nombre de barcelonins i barcelonines que es veuen obligats a desplaçar-se fora de la ciutat. La destinació principal són els municipis de la primera corona,⁵ els quals han esdevingut un continu urbà amb la Ciutat Comtal a causa de la morfologia i l'oferta de transport públic i d'infraestructures viàries que han articulat aquest territori.

⁵ Municipis que formen part de la primera corona de l'Àrea Metropolitana de Barcelona: Barcelona, Castelldefels, Gavà, Viladecans, Sant Boi, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern, Esplugues de Llobregat, El Prat de Llobregat, L'Hospitalet de Llobregat, Montcada i Reixac, Montgat, Badalona, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet, Cornellà de Llobregat.

3.1.3. El temps de ciutat

Barcelona –igual que els seus habitants– també ha organitzat els ritmes de la ciutat en funció dels horaris de treball. No obstant això, aquests mantenen en bona mesura l'estructura pròpia d'una societat industrial, tot i que a Barcelona es donen dinàmiques més característiques d'una societat postindustrial. Els horaris dels establiments comercials en són un bon exemple, ja que les hores d'obertura coincideixen amb les franges/períodes en què hi ha pics de gent treballant. Aquestes dinàmiques comporten l'assumpció implícita que el temps de treball és una activitat eminentment masculina i que les dones són les encarregades de realitzar les tasques de la llar i familiars. D'una manera semblant, l'anàlisi dels horaris de Barcelona (vegeu la taula 12) indica que encara hi ha una marcada tendència cap a la sincronia (fer que tot passi alhora), que és un dels trets principals de les societats industrials.

La resposta adaptativa a aquesta situació ha consistit a allargar o ampliar els horaris. En aquest sentit, el 24/7 pot semblar l'aspiració màxima de benestar i orientació al consumidor. De totes maneres, cal plantejar si l'allargament dels horaris és un veritable signe de benestar. En aquest sentit, una simple superposició de la informació disponible sobre els pics d'activitats quotidianes pot ser molt il·lustrativa (tal com es reflecteix a la taula 13). Així, per exemple, els horaris d'atenció al matí, quan més del 30 % de la població està treballant,⁶ potser es podrien repensar traslladant els horaris d'obertura i d'atenció al públic a les franges de més públic potencial.

⁶ Segons l'*Encuesta de empleo del tiempo 2002-2003* de l'INE.

Taula 12. Horaris a Barcelona

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24		
Treball	Administració pública																									
	Empresa privada																									
Educació	Primària																									
	Secundària																									
Comerç	Detall																									
	Grans superfícies																									
Oci	Discoteques																									
	Bars musicals																									
	Cinema																									
	Teatres																									
	Gimnasos																									
	Concerts																									
	Esdeveniments esportius																									
	Museus																									
Cultura	Biblioteques																									
	Metro i tramvia																									
Transport públic	Bus																									
	Nit Bus																									
Sanitat	CAP																									
	Urgències																									

Font: elaboració pròpia.

Taula 13. Horaris amb pics d'activitats habituals

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24		
Treball	Administració pública																									
	Empresa privada																									
Educació	Primària																									
	Secundària																									
Comerç	Detall																									
	Grans superfícies																									
Oci	Discoteques																									
	Bars musicals																									
	Cinema																									
	Teatres																									
	Gimnasos																									
	Concerts																									
	Esdeveniments esportius																									
Cultura	Museus																									
	Biblioteques																									
Transport públic	Metro i tramvia																									
	Bus																									
	Nit Bus																									
Sanitat	CAP																									
	Urgències																									

Font: elaboració pròpia.

Per contra, el mercat potencial de consumidors nocturns d'1.00 a 7.00 hores segurament no pot créixer gaire més si la majoria de la gent (més del 90 %) està dormint. Una reflexió molt semblant es pot fer a propòsit de les activitats de lleure; si sabem que el segment temporal preferit pels ciutadans a l'hora de fer vida social i divertir-se és de les 18.00 a les 21.00 hores (més del 25 % de la població), potser convindria ajustar aquestes activitats a aquestes franges horàries.

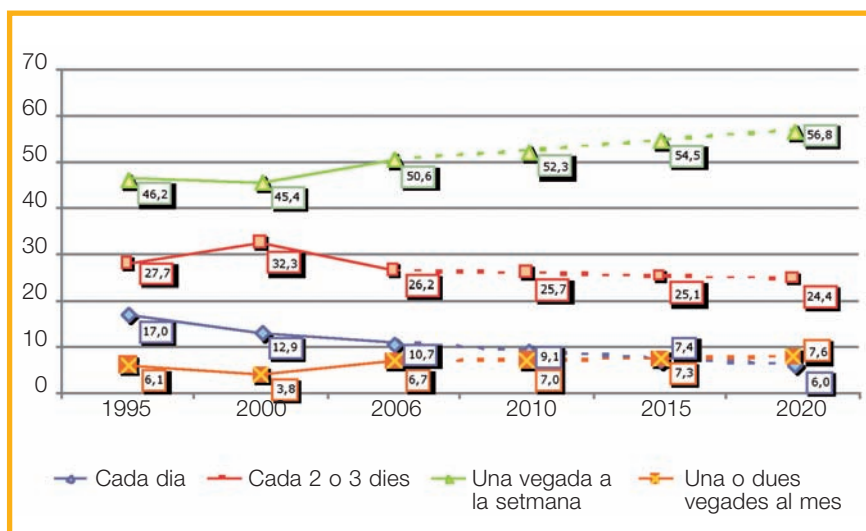
Ara bé, la pregunta que cal fer-se és si aquests pics o concentracions temporals a l'hora de fer determinades activitats també són fruit de la pressió provocada per la sincronia pròpia de les societats industrials, o si realment responen a dinàmiques vinculades a cicles vitals o a realitats socials més profundes. En qualsevol cas, amb la informació disponible i la capacitat tecnològica actual segurament es poden dissenyar estructures horàries més flexibles i adaptables a la realitat social.

De tota manera, hi ha un parell de tendències que semblen prou consolidades per poder-les extrapolar i que són consistents amb les tendències apuntades a l'apartat anterior:

a) D'una banda, hi ha una clara distinció entre les activitats que es poden considerar d'habitualitat necessària (comprar menjar) i les que poden respondre tant a una necessitat com a un impuls (comprar roba i sabates). En el primer supòsit, l'estratègia dels ciutadans consisteix a concentrar aquestes compres amb l'objectiu de reduir-ne la freqüència i estalviar temps. El gràfic 21 ho posa de relleu.

Segons es pot comprovar, les opcions que augmenten són les que espaiem les compres en el temps. La compra setmanal, que ja partia d'un percentatge majoritari, manté el creixement anual del 0,83 % i el 2020 se situa en el 56,8 %; és a dir, es consolida com l'opció majoritària; l'altra opció que augmenta és la compra quinzenal o mensual, a raó del 0,9 % anual, però atès que parteix d'una posició molt més minoritària, no arriba a ser tant significativa. En tot cas, els dos increments subratllen la minva de les opcions de major freqüència i demostren que la concentració i l'espaiament de la compra es perceben com una estratègia per estalviar temps.

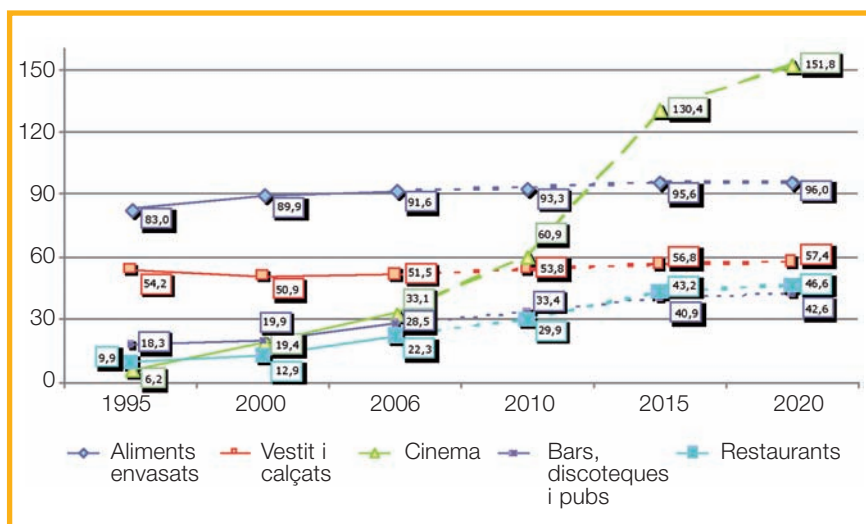
Gràfic 21. Projecció de la freqüència de la compra principal d'aliments. Barcelona 1995-2020.

Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

b) D'altra banda, i de forma complementària a la concentració dels moments de compra, la tendència a preferir el comerç de proximitat es consolida. El gràfic 22 indica les projeccions de preferència pel comerç al mateix barri.

Gràfic 22. Projecció de consum habitual al mateix barri. Barcelona 1995-2020.

Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

En consonància amb el gràfic anterior, s'observa que el barri tendeix a ser l'àmbit de preferència per a la compra d'aliments envasats, que continua creixent el 0,475 % anual, i l'any 2020 arriba a representar el 96 % de quota. La compra de productes en què es combina la necessitat amb l'impuls –com ara el vestit o el calçat– també mostra una forta implantació en el comerç de proximitat, amb un increment de l'1,1 % anual. Tot i així, encara hi haurà un segment prou important de la població que preferirà comprar en altres barris.

Aquesta pauta s'estén a altres tipus de consum, incloent-hi el vinculat al lleure, com ara els cinemes; el percentatge de persones que van als cinemes del seu barri ha anat creixent el 16,45 % anual. No és possible fer una extrapolació d'aquest increment, atès que el 2014 superaria el 100 % dels usuaris; cal suposar que la progressió s'aturarà abans no arribi aquest moment, ja que la lògica de mercat fa poc versemblant pensar que el 100 % dels habitants podran anar al cinema al seu barri. En canvi, és més creïble la projecció de preferència pels restaurants, bars, pubs i discoteques situats al mateix barri. Tot plegat confirma l'elecció pel consum de proximitat com a opció preferent dels barcelonins i barcelonines.

Com a conclusió d'aquest bloc es pot esmentar:

- En l'actualitat, els horaris de Barcelona encara estan fortament impregnats dels principis i dels modes de vida propis de les societats industrials.

- Les mesures adoptades per afavorir l'harmonització de les diverses activitats dels ciutadans sempre han estat en la línia d'ampliar o d'allargar els horaris d'atenció al públic. Això és coherent amb el que ja s'ha observat: donar sempre preeminència als horaris del treball mercantil en l'ordenació del temps. Ara bé, això presenta dos inconvenients:

- D'una banda, genera tensions entre les expectatives dels usuaris o clients d'aquests serveis i els col·lectius prestadors, que sovint es veuen obligats a ampliar els horaris d'atenció.

- D'altra banda, es disposa d'un cabal d'informació sobre l'ús del temps dels barcelonins i barcelonines que potser permetria dissenyar horaris molt més ajustats a la realitat local o, fins i tot, veïnal.

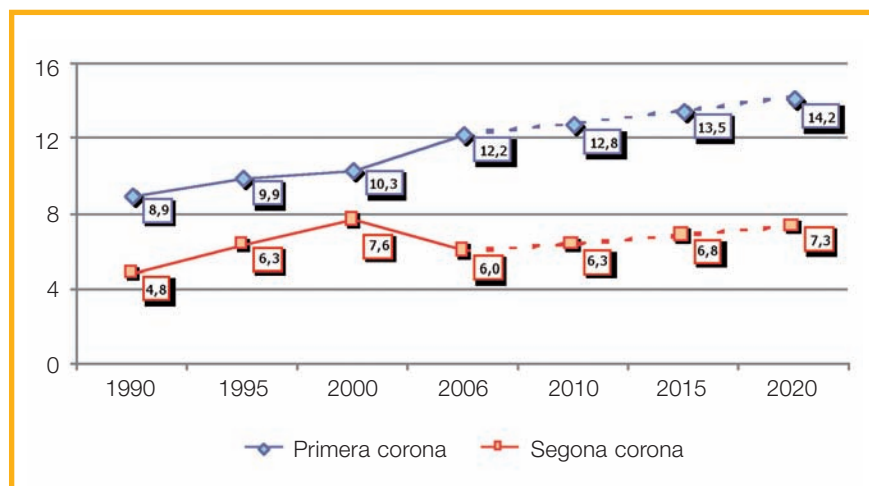
- En qualsevol cas, res no fa pensar que la tendència de la proximitat minvi al llarg dels propers anys. Hi ha una associació molt forta en l'imaginari col·lectiu entre proximitat i qualitat de vida. Poder fer les activitats necessàries per a la vida quotidiana en un radi proper al domicili és un actiu valorat pels ciutadans i un element que influeix (i influirà) en l'assentament de negocis. Dit altrament, els barcelonins i barcelonines no van al centre a comprar, si més no, no de forma habitual o preferent. Per tant, l'existència d'una xarxa de comerç i de serveis diversificats als barris n'és tant la conseqüència, com un dels factors coadjuvants d'aquesta tendència.

3.1.4. El temps de metròpoli

En els apartats anteriors hem pogut observar les projeccions al voltant de l'autocontenci3 de la ciutat de Barcelona. Les dades semblaven preveure una reducci3 de la contenci3, que se situaria al voltant del 63,9 % de la poblaci3.

En aquest apartat es mostraran les projeccions de la destinaci3 dels barcelonins i barcelonines que treballen fora de la ciutat. En aquest sentit, en el gràfic 23 podem observar la destinaci3 d'aquests treballadors, però només dels que es queden a la Regi3 Metropolitana. El primer que destaca és que els municipis de la primera corona atreuen el doble de treballadors que els de la segona corona, tot i que els darrers presenten un ritme de creixement més elevat (l'1,4 % anual a la segona corona, contra l'1,1 % a la primera).

Gràfic 23. Projecci3 de la destinaci3 del lloc de treball dels barcelonins i barcelonines. Barcelona 1990-2020.

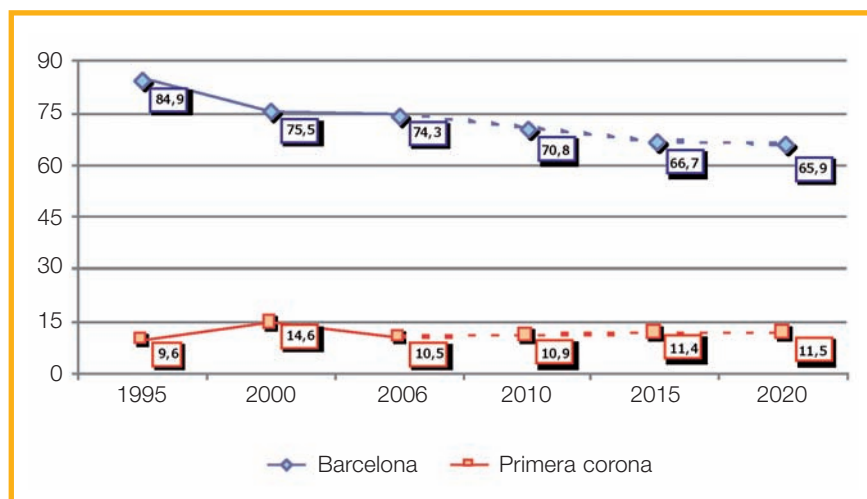
Font pr3pia a partir de l'extrapolaci3 de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), Enquesta de condicions de vida i hàbits de la poblaci3; IDESCAT i IERMB (2006), Enquesta de condicions de vida i hàbits de la poblaci3 de Catalunya, 2006.

El que és innegable és que, en conjunt, el pes de la Regi3 Metropolitana augmenta i es consolida com la segona destinaci3 després de la pr3pia ciutat. Amb tot, la preferència per la primera corona es manté (i augmenta) per la seva major integraci3 dins del continu urbà de la Barcelona real (o, tal com diu algun diari, la Gran Barcelona), amb una connectivitat més alta i una percepci3 de més proximitat (perquè els temps de desplaçaments no es disparen), tal com ja s'ha apuntat en el bloc del treball mercantil.

Tradicionalment s'ha dit que al barceloní li costa molt sortir de Barcelona, però, tot i mantenir un grau d'autocontenci3 tan destacable, cada vegada surt més. Un dels àmbits en què aquest fet és més significatiu és el de l'educaci3: el nombre de residents a Barcelona que estudien fora de la ciutat ha anat augmentant en els darrers anys i assenjala la tendència que podem apreciar en el gràfic 24. L'extrapolaci3 de les dues opcions més nombroses (Bar-

celona i la primera corona) indica que la ciutat continuarà retenint la majoria d'estudiants; malgrat perdre'n a raó de l'1,2 % anual, aquesta minva no es traspasa directament a la primera corona, tot i augmentar a raó del 0,85 % anual. En conjunt, les dues opcions assenyalen una pèrdua de quota en favor de terceres opcions. Ara bé, l'anàlisi de les dades recollides fins a la data no fa pensar que sigui un altre àmbit geogràfic el que reculli el percentatge que marxa de Barcelona; per tant, ¿cal suposar que noves formes d'ensenyament a distància tindran un fort impacte en aquesta tendència?

Gràfic 24. Projecció de la destinació del lloc d'estudis dels barcelonins i barcelonines. Barcelona 1995-2020.

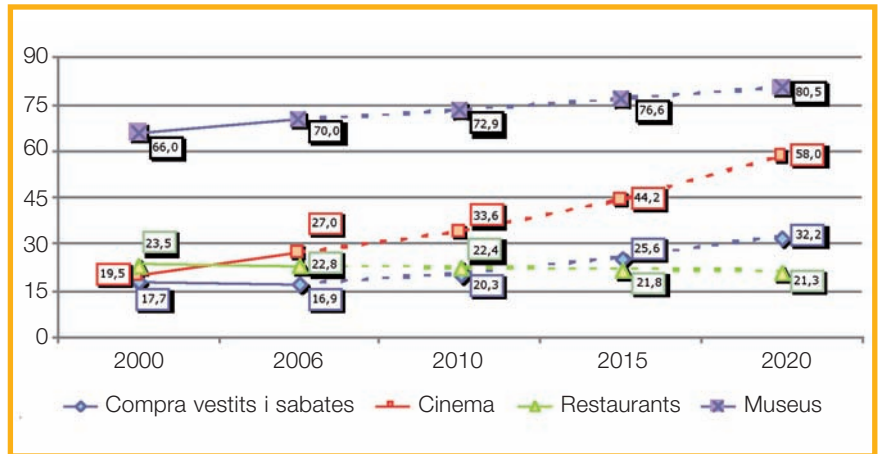
Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

Ara bé, no és possible fer l'anàlisi de la realitat metropolitana únicament des del vessant barceloní; també cal examinar l'atracció que pugui exercir Barcelona sobre els habitants de la resta de la Regió Metropolitana. I aquí el primer que cal dir és que el comportament dels habitants de la primera corona i els de la segona és diametralment diferent. Ras i curt, en molts aspectes, els habitants dels municipis de la primera corona es comporten com els residents de qualsevol barri de Barcelona: mantenen un alt grau de preferència pel comerç proper quant a les compres de necessitat (63,1 % en menjar envasat), un percentatge notable en compres anomenades «d'impuls» (34,7 % en vestit i calçat), però en comptes d'anar al centre del seu municipi per fer la resta de compres, van a Barcelona o, com encara es diu a molts llocs, «baixen a Barcelona». En canvi, els habitants dels municipis de la segona corona vénen a ciutat molt menys sovint, ja que s'estimen més anar a la ciutat madura més propera; per il·lustrar-ho de forma gràfica, segurament un resident de Barberà primer anirà a Sabadell i, només com a segona opció, es plantejarà desplaçar-se fins a Barcelona.

En qualsevol cas, la tendència de la integració de la primera corona dins de la Barcelona real sembla quelcom força irreversible, i més encara si es tenen en compte tots els projectes que s'han endegat o que estan en marxa per millorar la connectivitat en tot aquest àmbit (com ara l'ampliació de la xarxa

de transport públic). El gràfic 25 mostra la projecció de l'atracció que exerceix Barcelona sobre els habitants de la primera corona i referma aquesta línia d'argumentació.

Gràfic 25. Projecció de l'atracció de Barcelona sobre els individus residents a la primera corona. Barcelona 2000-2020.

Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

A efectes pràctics, Barcelona actua com el centre de la ciutat d'aquests municipis, i només l'àmbit de la restauració escapa a aquesta atracció creixent (perd el 0,5 % de quota anual); tots els altres àmbits incrementen el seu poder de convocatòria: vestit i calçat, el 4,7 %; cinemes, el 5,6 %; i museus. l'1 % anuals. Això implica que seria molt convenient que les mesures que afectin l'ús del temps de Barcelona i del conjunt de municipis de la primera corona –horaris, infraestructures viàries, transport públic, etc.–, s'adoptin des d'una òptica metropolitana, perquè el que fa Barcelona afecta irremediablement els temps de tots aquests municipis.

S'ha parlat abastament de tendències contraposades, al·ludint a la cerca de proximitat en molts àmbits de la vida quotidiana, enfront la tendència a l'especialització territorial en l'àmbit de l'activitat econòmica. Aquests fenòmens es podrien interpretar des d'una nova òptica si s'accepta que el que està passant és una reestructuració de la ciutat que pràcticament ha integrat els municipis de la primera corona. Des d'aquesta perspectiva, doncs, no s'escoria tant parlar d'especialització territorial com de gradacions en les possibilitats de concentració. Des d'aquesta visió, el que estaria succeint és que els municipis de la primera corona s'estarien assimilant a altres barris de la ciutat i, si bé aquest posicionament pot ser contestat des d'un prisma barceloní, resulta encara més complex des del punt de vista dels municipis de la primera corona.

3.2. Discontinuitats i factors emergents

Com ja s'ha dit en el punt anterior, el principal atractiu de l'extrapolació de tendències és que ofereix un context per valorar l'efecte dels elements externs que poden afectar l'objecte de l'estudi. Aquests elements són el que en prospectiva es coneix com a «esdeveniments»: factors aliens a la tendència estudiada, però que tenen el potencial de canviar-la. Així, per exemple, si s'estudia l'evolució de la producció agrícola d'una contrada, el fet que un any hi pugui haver sequera o una plaga, no se'n deriva de la lògica interna de la tendència de la «producció agrícola», però és evident que caldrà desenvolupar escenaris alternatius que contemplin l'ocurrència d'aquests esdeveniments.

Un segon element que s'analitza en prospectiva són els factors emergents, que no són altra cosa que tendències incipients. Tornant a l'exemple de la producció agrícola, l'aparició d'una nova tecnologia que permeti obtenir collites més resistents i rendibles es pot considerar inicialment com un esdeveniment, però és evident que si la tecnologia és reeixida, ben aviat s'estendrà i esdevindrà una tendència en si mateixa. No sempre és fàcil detectar un factor emergent en les seves etapes primerenques, però els que ho aconsegueixen sovint n'obtenen un avantatge estratègic.

El tema que ens ocupa, l'ús social del temps, és un fet complex en què hi participen una munió de factors i variables, però hi ha dos ordres d'elements que hi tenen una influència més decisiva. D'una banda, tot el conjunt de lleis, normes i ordenances que regulen aspectes temporals (per exemple, la fixació de jornades laborals o d'horaris comercials) i, de l'altra, la percepció del temps que es fonamenta en implícits culturals molt arrelats en l'imaginari col·lectiu. Per al propòsit d'aquesta part, qualsevol variació en algun dels elements del primer grup (regulacions i normatives) es considerarà com un esdeveniment, atès que serà un canvi fruit d'una voluntat política, més que de la pròpia evolució de la variable. Per contra, les discontinuitats en el segon grup (percepcions i mentalitats) rebran la consideració de factors emergents, ja que són canvis lents que demanen temps i massa crítica perquè la ciutadania pugui incorporar-los. Finalment, es considerarà una variable més: la situació de crisi actual, que es processarà com a esdeveniment.

3.2.1. Esdeveniments

A continuació es presenten un seguit de possibles esdeveniments que, en el cas de produir-se, tindrien un fort impacte en l'ús del temps:

■ **Augment de la jornada laboral.** Aquesta és una possibilitat que en aquests moments té força virtualitat a causa del debat que s'ha encetat a la Unió Europea entorn de l'establiment de la jornada laboral de 65 hores setmanals.⁷

⁷ La directiva que vol aprovar la Unió Europea pretén modificar la jornada laboral de les actuals 48 hores legals, com a màxim, a les 60 hores (65 en el cas de personal sanitari, bombers, etc., els descansos dels quals durant les guàrdies es deixen de considerar com a temps de treball). Segons la proposta de la UE, aquesta mesura es pactaria voluntàriament entre el treballador/a i l'empresari/a i tindria una validesa d'un any, renovable anualment.

■ **Reducció de la jornada laboral.** Tot i que ara mateix els vents semblen bufar en la direcció oposada, aquesta és una mesura que va tenir el seu moment de glòria arran de la iniciativa francesa de promoure la jornada laboral de 35 hores setmanals.

■ **Noves formes de prejubilació parcial.** Fins ara, la majoria de les prejubilacions s'han concebut com a jubilacions anticipades en la seva totalitat. Una fórmula més imaginativa consistiria a promoure les jubilacions de manera parcial; és a dir, reduir la jornada laboral a partir d'una edat determinada, però mantenint el sou íntegre (o gairebé), imputant-ne la part que no es treballa a càrrec de la jubilació. Aquesta modalitat seria similar al contracte de relleu que adopten algunes empreses per fer la transició entre el treballador que es jubila i el que s'incorpora a la feina, de manera que hi ha un traspàs d'informació entre els treballadors. En aquest cas, es permetria treballar menys hores sense que això comportés una minva significativa en el poder adquisitiu; a més, es facilitaria la incorporació de mà d'obra afectada per l'atur. Això no hauria de suposar necessàriament un sobrecost per al sistema de pensions, ja que d'aquesta manera també seria possible continuar treballant un nombre d'hores més enllà de l'edat de la jubilació.

■ **L'harmonització amb els horaris europeus.** Comença a haver-hi un moviment orientat a la realització d'uns horaris més racionals i que tendeixin a convergir amb els horaris predominants al nord i al centre d'Europa. En general, es considera que a Espanya algunes activitats, com ara els àpats o l'anar a dormir, es fan massa tard i d'una manera poc saludable. A Espanya hi ha l'Asociación para la Racionalización de los Horarios Españoles (ARHOE), que d'un temps ençà treballa per promoure reformes en aquest àmbit. Qualsevol mesura adoptada tindria un impacte immediat en l'organització del temps dels ciutadans.

■ **Mesures de discriminació per a persones amb càrregues familiars.** La incorporació de les dones en el mercat laboral encara no és reeixida, ja que la seva presència en determinats àmbits i nivells laborals encara ha de fer front a certes dificultats per poder conciliar el treball mercantil amb el de cura. Una política decidida d'ajudes reals i efectives per a les persones amb càrregues familiars tindria efectes molt importants en la conciliació horària.

■ **La Llei de Dependència.** La redacció d'aquesta llei va generar unes expectatives que la seva aplicació no ha complert. En aquests moments, la cura de les persones dependents suposa una despesa elevada de recursos i de temps per a moltes famílies. Una major dotació pressupostària per a aquesta llei tindria uns efectes directes en la disponibilitat de temps de molta gent.

■ **Ampliar els horaris comercials i d'atenció al públic.** Aquesta mesura, que ja s'ha aplicat en alguns serveis públics (biblioteques i centres cívics) i establiments comercials (mercats municipals), obre el ventall d'hores a l'abast dels clients o usuaris per anar a comprar o per accedir als diferents serveis.

■ **Liberalitzar els horaris.** Aquesta és una opció més radical que l'anterior, ja que implica deixar en mans del mercat la possibilitat de decidir quantes i quines hores es vol obrir. En teoria, això hauria de permetre que els comerços i els serveis ajustessin els seus horaris a la demanda dels clients/usuaris.

■ **Flexibilització d'horaris.** Aquest esdeveniment té dos vessants: d'una banda, el que es refereix als horaris dels comerços i els serveis; de l'altra, el relatiu als horaris laborals.

En el primer cas, es fa referència a una opció intermèdia que afecta els dos esdeveniments plantejats anteriorment i que permetria que els comerços o serveis públics decidissin l'horari més convenient per als seus interessos i els dels seus usuaris/clients. Actualment, la normativa ja dóna un cert marge respecte del nombre d'hores i la franja d'obertura, però hi ha una important pressió quant als hàbits i a la necessitat d'obrir en horaris més amplis. Segons la informació disponible i l'experiència acumulada, els comerços i els serveis públics podrien fixar els seus horaris d'obertura d'acord amb uns marges més extensos i flexibles que els actuals.

En el segon supòsit, la flexibilització en els horaris laborals fa referència a la possibilitat que els treballadors i empresaris acordin unes franges de temps variable que permetin als treballadors negociar el seu horari laboral per tal d'adaptar-lo a les necessitats personals (cura de menors, estudis, etc.). Una mesura com aquesta facilitaria, i molt, l'harmonització de la vida laboral, familiar i personal, ja que el temps de treball mercantil perdria la rigidesa i centralitat que l'han caracteritzat fins ara.

■ **Canvis en l'horari escolar.** L'altre gran front obert en la millora per a la conciliació són els horaris i el calendari escolar, que ara com ara presenta grans divergències respecte dels de la majoria de treballadors. Una organització del calendari que contempli una reducció de les vacances d'estiu seria una mesura amb un impacte directe en el temps de moltes famílies.

■ **La crisi.** Actualment estem immersos en una greu crisi financera que ha posat els mercats financers en una situació molt complicada i que ha requerit la intervenció de les institucions públiques. Malgrat aquesta intervenció, no se sap del cert quina serà la durada d'aquesta situació, ni si la crisi començarà realment a repuntar el proper any, o si, pel contrari, som davant d'un fenomen molt més estructural i durador.

3.2.2. Factors emergents

Tot seguit es relacionen els fenòmens que poden tenir un recorregut més llarg i un efecte més perllongat i profund:

■ **La preferència per jornades reduïdes o parcials.** Segons indiquen les dades, hi ha un nombre creixent de persones que prefereixen fer una feina que els deixi més hores lliures. Això pot ser una indicació d'un fenomen de més calat; de fet, en veiem signes en diversos àmbits: els moviments que reivindiquen l'*slow food*, les *slow cities* o el decreixement econòmic indiquen que el dret al temps (entès com a temps personal) comença a ser un valor primordial per a sectors creixents de la població. Si aquesta tendència es consolida, significarà que els valors temporals vigents des de la industrialització (sincronia, linealitat i uniformitat) començaran a recular després de dos segles de preeminència. Amb tot, no es pot ignorar que en un context general de pèrdua del poder adquisitiu dels ciutadans, aquests siguin més reticents a reduir la seva jornada laboral si això implica una disminució dels ingressos procedents del treball. Ara bé, també és cert que el nombre de persones que es replantegen la vida per poder viure amb menys diners i poder gaudir de més temps sota la premissa de «treballar per viure i no pas viure per treballar» comença a ser significatiu.

■ **L'emergència de nous valors laborals.** Cada cop més són més nombroses les veus que consideren que el model productiu espanyol, basat en la presència extensiva del treballador a la feina, és ineficient i provoca moltes distorsions en el temps familiar, personal i lliure. Un model que es fonamenti en l'assoliment d'objectius i de fites en la producció podria esdevenir un primer pas en la transició cap a un sistema organitzatiu més flexible i sensible a les necessitats temporals dels treballadors.

■ **La preeminència de la proximitat com a criteri de selecció.** Les dades mostren una correlació entre la proximitat i la percepció de qualitat de vida. Els ciutadans volen cobrir les seves necessitats en un radi reduït entorn del seu habitatge, i ha de ser una proximitat real, que els permeti anar als llocs a peu. En un moment en què la tecnologia posa el món a l'abast dels dits (i de les tecles), pot semblar paradoxal aquest reviu del barri, però res fa pensar que aquesta tendència hagi d'estancar-se o de declinar a curt i mig termini. Tanmateix, també hi ha la possibilitat que les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) introdueixin una nova forma de proximitat electrònica.

■ **La complementarietat dels serveis.** Com a mecanisme complementari de la proximitat comença a adquirir importància el que s'anomena «complementarietat dels serveis»; és a dir, aquells serveis que ofereixen la possibilitat de combinar diferents activitats alhora. Així, un ciutadà que no acostuma a desplaçar-se fora del seu barri a l'hora d'anar a comprar, pot estar disposat a fer-ho si l'establiment comercial on s'adreça disposa d'aparcament per a vehicles, servei de ludoteca, zones de restauració, etc.

■ **La redistribució dels rols i de les càrregues domèstiques.** Encara que molt tímidament, els homes han començat a assumir tasques i feines de la llar que tradicionalment havien realitzat les dones. Els rols de la societat patriarcal encara estan molt arrelats en l'inconscient col·lectiu, però van deixant pas a un repartiment més equilibrat de les tasques domèstiques i de les responsabilitats familiars. En aquest punt, cal analitzar l'impacte de la darrera onada migratòria de persones provinents de països on el model patriarcal encara és fort i preminent.

■ **Canvis en els models i les estructures familiars.** Els models de les unitats familiars estan evolucionant i presenten una certa diversificació.

■ **L'emergència d'un nou model de mobilitat.** Des de fa temps, tant a Barcelona, com, en bona mesura, a la resta de la Regió Metropolitana, s'estan impulsant polítiques per canviar el model de mobilitat actual. Així, per exemple, s'han establert mesures per limitar l'accés amb cotxe a les ciutats o per potenciar les diferents xarxes de transport públic i la millora de la interconnexió entre els diversos sistemes de transport a la regió. Actualment, molts ciutadans consideren que el temps dedicat als desplaçaments entre el lloc de residència i el lloc de treball és un temps perdut. La inexistència d'autèntiques alternatives al vehicle privat ha provocat ineficiències en l'àmbit econòmic, social i mediambiental. L'articulació d'una xarxa de transport públic en forma de malla, que trenqui amb la radialitat actual, ha de permetre canviar aquesta situació de forma definitiva.

3.3. Escenaris de futur

3.3.1. Introducció

Com ja s'ha anat exposant, la gran majoria de les persones organitza la seva agenda personal a partir de regulacions o afectacions que li vénen donades i, a partir d'aquests elements, articula el seu temps social. En aquest sentit, és evident que els diferents elements que incideixen en el nostre temps ho fan de manera diferent i amb una intensitat molt diversa. Així, i seguint les línies de treball de l'Institut d'Organització i Control de Sistemes Industrials de la Universitat Politècnica de Barcelona, podríem distingir tres nivells d'anàlisi:

■ Nivell «micro»: inclou els factors personals o familiars que són susceptibles de ser modificats segons els nostres interessos.

■ Nivell «meso»: representa els elements col·lectius que, en major o menor grau, poden ser negociats per les persones, com ara la programació de les tasques que els treballadors d'una empresa han de dur a terme.

■ Nivell «macro»: aquí se situen les convencions o normes socials que escapen a la capacitat de negociació de l'individu, com poden ser els horaris dels serveis, dels transports o el calendari escolar.

És a dir, les persones articulen el seu temps en funció del nivell «macro»; després, en funció del nivell «meso»; i finalment arriben al nivell «micro». En aquest cas, es podria dir que la majoria dels ciutadans configuren gran part del seu temps de manera heterònoma, per la qual cosa predominen els elements aliens a la seva voluntat. Amb tot, el fet que els elements externs tinguin prioritat en l'articulació del temps personal, també és el resultat de mantenir en letargia un veritable debat social sobre la regulació de l'ús del temps social. Dit altrament, només en la mesura que la ciutadania prengui consciència de la necessitat d'iniciar un debat social profund sobre aquesta qüestió, es podrà definir una configuració més autònoma del temps. Mentre la gestió del temps social es mantingui dins de l'àmbit estrictament individual, serà molt difícil poder incidir en el nivell macro i només es podran dur a terme reformes legals o administratives, les quals reforçaran encara més l'heteronomia del model vigent de gestió del temps.

A continuació es plantegen quatre escenaris de futur a partir de la combinació de les tendències existents, dels esdeveniments i dels factors emergents que s'han plantejat amb anterioritat. A cada escenari s'analitza si es tracta d'un context més o menys procliu a mantenir una configuració heterònoma en la gestió del temps o si obre la porta a plantejaments més autònoms, així com els factors que poden facilitar aquest escenari.

3.3.2. Escenaris de futur

Cada escenari comença amb un bloc encapsulat que en descriu els trets principals o l'hipòtesi de partida. El cos de l'escenari es presenta com un relat descriptiu des del futur.

I. Passar temps

Aquest és l'escenari que conté més continuïtats amb la situació actual. És a dir, els ciutadans continuen definint el seu horari en funció de la seva ocupació; després, d'acord amb el temps de treball domèstic i familiar, seguit del temps personal i, finalment, del temps restant disponible per fer activitats de lleure o, senzillament, per no fer res.

Com qui no vol la cosa, ja ha passat una altra dècada, però els desequilibris en la càrrega total de treball entre els dos gèneres es mantenen i les dones continuen assumint la doble jornada: a la feina i a la llar. D'entre les diverses teories que expliquen aquesta situació, en destaquem dues.

D'una banda, l'envelliment progressiu de la població, que ha incrementat el nombre de persones dependents i ha dificultat encara més la conciliació entre la vida laboral i la familiar. Una estratègia habitual de moltes llars per pal·liar aquesta situació ha consistit a aconseguir temps mitjançant l'ús de diverses estratègies: les persones que s'ho han pogut permetre han externalitzat les tasques domèstiques o de cura de persones dependents en terceres persones; les persones que no podien pagar aquests serveis ho han hagut de resoldre recorrent a la seva xarxa de vincles socials i familiars.

D'altra banda, les onades migratòries de persones procedents de contextos socials i culturals amb estructures patriarcals encara molt presents i actives han provocat que algunes de les fites assolides durant les darreres dècades hagin patit, en termes globals, una regressió.

Des de mitjan la dècada de 1980 s'ha promogut un model urbanístic basat en l'ocupació extensiva i difusa en el territori, al qual han accedit les classes més acomodades. La resta de ciutadans va tendir, en general, a establir-se en el municipi on tenien els vincles personals i socials, de manera que aquests fossin propers i accessibles en moments de necessitat. Aquestes dinàmiques han tingut conseqüències importants en els models d'articulació del territori i de mobilitat de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. En aquest sentit, s'ha reforçat la integració física, econòmica i social dels municipis de la primera corona a la ciutat de Barcelona i, a més a més, s'ha consolidat el policentrisme de la segona corona al voltant d'un conjunt de ciutats mitjanes que han acollit un elevat nombre de parelles joves que no podien accedir a cap habitatge en l'àmbit de Barcelona i de la seva primera corona, o que també van optar per residir en municipis amb un ritme de vida més assossegat.

Tot plegat s'ha traduït en la incapacitat de les diverses Administracions per bastir un sistema de transport públic col·lectiu realment eficient i eficaç per a tota l'àrea. Els diferents projectes de reforç dels eixos ferroviaris (línia orbital) han millorat molt la comunicació entre els pols de la segona corona i Barcelona. No obstant això, el fet que molts territoris continuïn depenent del transport privat ha fet que, malgrat la construcció de nous eixos viaris (el Quart Cinturó, el Túnel d'Horta o el Túnel de la Conreria), la congestió continuï sent la tònica habitual a les hores punta.

El problema principal, però, radica en el manteniment d'estructures i de dinàmiques que ja presentaven problemes d'esgotament a principis de segle: el desequilibri en el repartiment de les tasques de la llar, la desatenció progressiva de les tasques domèstiques i de cura, la pèrdua de temps disponible, l'augment sostingut de la durada dels temps de desplaçament, etc. El fet que molts d'aquests problemes s'arrossequin des del segle passat els donava una falsa sensació de durabilitat i permanència. D'alguna manera, es trobava a faltar un debat ampli i profund que permetés reflexionar sobre aquestes qüestions, valorar les alternatives i adoptar unes mesures que permetin una gestió més racional de l'ús del temps.

Passar temps, v. 2

Com ja s'ha dit anteriorment, aquesta versió de l'escenari explora la possibilitat que la ciutadania adopti una actitud més autònoma a l'hora d'articular el seu temps. Ara bé, cal partir de la constatació que aquest escenari no és el més procliu al creixement de l'autonomia, ja que pressuposa que els factors afavoridors de l'heteronomia es mantenen.

L'opció de reduir el pes relatiu del temps de treball mercantil es va començar a percebre clarament a les darreries del segle xx. Les dades obtingudes de les projeccions que s'han utilitzat també assenyalen que l'elecció de jornades parcials o reduïdes ha anat augmentant des de la dècada del 1980, fins i tot com a opció personal. És més, això es pot emmarcar en altres desenvolupaments, com ara la iniciativa dels sindicats per afavorir l'harmonització entre la vida laboral, familiar i personal, o la iniciativa per assolir un ús més intencional, extens i intens de les TIC de cara a poder alliberar temps o, si més no, d'avançar en l'asincronia. En el fons, es tractava de campanyes que van obrir el camí per canviar la cultura laboral predominant i avançar en favor d'un model que prioritzés la productivitat en front de la mera presència en el lloc de treball. La seva aparició va propiciar que el debat sobre els usos del temps es comencés a incloure en l'agenda pública, i aquest va ser el primer pas per obrir la porta a una nova configuració del temps. Per aquest motiu es pot afirmar que l'avenç de l'autonomia en aquest camp ha passat necessàriament per la generació d'un ampli debat social; com és lògic, no més en la mesura que es generessin amplis consensos col·lectius era possible incidir en el nivell macro.

Ara bé, fins i tot en aquestes circumstàncies, la progressió de l'autonomia en la gestió del temps no ha estat gens fàcil. La intervenció dels poders públics ha resultat decisiva, malgrat la ironia implícita en el fet que ha estat un factor extern el que ha desencallat el desenvolupament de l'autonomia en la gestió del temps. En aquest sentit, la promoció i aplicació de determinades mesures –com ara el ple desplegament de la Llei de Dependència, la reforma

del calendari escolar per fer-lo més compatible amb el calendari laboral, o la promoció i regulació d'uns horaris més adequats a les noves realitats socials—han facilitat aquest canvi de mentalitat en tots els agents implicats en la qüestió. Aquestes mesures van posar de relleu la importància de promoure un debat social al voltant dels usos del temps i fer que els ciutadans prenguessin consciència de la importància d'assumir un rol més proactiu en la regulació del seu temps.

En tot cas, el fet que el debat passés a l'esfera pública va ser el catalitzador que va impulsar una nova concepció del temps i que va promoure, entre altres coses, la instauració dels serveis basats en la complementarietat (més enllà de la simple concentració) i el disseny de nous models de mobilitat que estiguin menys determinats per la sincronia. De fet, tots aquests factors són elements que han afavorit la transició de l'anterior escenari continuista cap als nous plantejaments que donen resposta als reptes formulats.

Amb tot, la crisi econòmica de finals de la primera dècada del segle XXI va estar a punt de dur a un desenllaç molt diferent. Des de diferents àmbits s'ad- duïa que no era el context més favorable per promoure els canvis que s'a- cabaven de presentar; de fet, les crisis tendeixen a promoure l'immobilisme: es tem que el remei sigui pitjor que la malaltia. De totes maneres es va im- posar un altre criteri a partir d'una pregunta molt senzilla: i quan s'acabi la si- tuació de crisi, què? Això va ajudar a fer comprendre que un període de recessió econòmica també és una oportunitat de creixement que cal aprofitar.

II. Manca temps

Aquest és l'escenari que explora el supòsit d'un increment de la jor- nada laboral dels ciutadans, tal com planteja la directiva de les 65 ho- res proposada per la Comissió Europea. La hipòtesi d'un allargament de la jornada laboral promogut des de Brussel·les semblava plausible i viable per diversos motius:

En primer lloc, la pròpia dinàmica de la Comissió Europea, l'actor més autònom d'entre els diversos considerats.⁸

Pel mateix procés de globalització que obliga les empreses europees a competir amb firmes que tenen uns costos de producció menors.

Una vegada més, la situació de crisi exerceix una gran pressió sobre els Governos perquè promoguin mesures que en minimitzin els efectes. Allargar la jornada laboral, tal com es concep en la proposta, dóna ins- truments i recursos a les empreses per afrontar la situació amb uns costos menors.

L'allargament de la jornada laboral va provocar un efecte «bola de neu» en tota mena d'àmbits. Un dels primers va ser el comerç. Amb la nova regula- ció, l'ampliació dels horaris comercials i de serveis públics va quedar enlles- tida. No només perquè era molt més fàcil allargar també la jornada dels

⁸ El recent vot negatiu de l'Eurocambra a la directiva de les 65 hores planteja una situa- ció de negociació entre la Comissió Europea i el Parlament. Ara bé, el que cal preguntar- se és fins a quin punt els parlamentaris aguantaran l'envit dels seus Governos nacionals i acceptaran modificacions en el projecte.

treballadors d'aquests sectors, sinó perquè els propis afectats per la mesura també començaven a demanar horaris més extensos (que no se solapesin amb la jornada laboral) per poder continuar fent les mateixes activitats que fins aleshores: fer la compra diària, anar al gimnàs, fer gestions administratives, anar al cinema, etc. La ironia de tot això és que malgrat s'ha aconseguit que els horaris siguin més extensos que mai, a la gent també li manca més temps que mai.

Les implicacions més importants, però, s'han produït en l'àmbit domèstic. D'entrada, la mesura va tensar fins al límit la situació de moltes llars; sense mecanismes per fer front a un major nombre d'hores de treball, els desequilibris en les càrregues de treball entre gèneres van esdevenir insostenibles. De fet, les dificultats per harmonitzar la vida laboral i la vida familiar han arribat a ser de tal magnitud, que moltes famílies han hagut d'optar perquè algun dels seus membres abandoni el mercat de treball i s'aboqui exclusivament a les tasques de la llar i de cura dels membres dependents. Els criteris emprats per prendre aquesta decisió han estat diversos i cada família ha tingut en compte diferents raons. El cert, però, és que el nombre de dones que han abandonat l'àmbit laboral és molt superior al dels homes. Evidentment, l'augment de sou com a conseqüència de l'augment del nombre d'hores treballades ha permès que altres persones puguin comprar temps en diferents formats: assistents, cuidadors, personal de neteja.

Però els efectes s'observen en tots els àmbits: la fertilitat ha caigut per sota dels 1,3 fills per dona a causa de la manca de polítiques públiques que facilitin l'harmonització entre la vida laboral i familiar; l'oferta d'escoles en règim d'internat de dilluns a divendres ha augmentat i les famílies amb menys poder adquisitiu s'han hagut d'organitzar per crear estructures informals de suport mutu per tenir cura dels fills i de les persones dependents. En general, els indicadors de qualitat de vida, particularment els associats amb el temps personal o lliure, han empitjorat. Pot semblar anecdòtic, però és prou indicatiu l'èxit d'una immobiliària que comercialitza microhabitatges que incorporen serveis i tecnologies que permeten disposar de residència però també d'espai per treballar. A més, tal com anunciaven, «es netegen en cinc minuts».

El gran repte de les Administracions consisteix a donar resposta a aquestes noves demandes: ara, més que mai, calen equipaments: escoles bressol, centres de dia per a la gent gran o centres cívics. El desafiament és especialment colpidor per a l'Administració local, que entoma les demandes en primera persona però que no sempre disposa de les competències o dels recursos necessaris per donar-hi resposta. Sovint ha calgut recórrer a solucions imaginatives però que a voltes només són voluntaristes: ampliació dels horaris d'atenció al públic, potenciació de l'Administració electrònica amb la finalització de la xarxa urbana de *wi-fi*, promoció dels serveis de complementarietat en els equipaments públics, promoció dels bancs de temps, etc.

D'entre totes les mesures, n'hi ha una que està sent molt reeixida: les anomenades «zones 5 km/h». Cada zona delimita una àrea d'activitats ciutadanes quotidianes que es pot recórrer a peu en un màxim de 15 minuts. S'anomena així perquè es calcula que la velocitat mitjana a peu és de 5 km/h. Cada àrea ha de disposar d'un seguit de serveis, equipaments i elements, la qual cosa ha obligat a revisar els criteris municipals relatius al Pla d'equipaments municipal. De totes maneres, l'Ajuntament garanteix que el 95 % dels barcelonins i barcelonines resideixen en una zona «5 Km/h».

La mobilitat continua sent molt complicada, perquè encara no s'ha aconseguit reduir el nombre de desplaçaments realitzats amb vehicle privat (la xarxa de transport públic encara no és prou extensa ni eficient per donar resposta a totes les necessitats). Les congestions continuen sent habituals: s'ha aconseguit reduir els pics d'intensitat de les hores puntes de trànsit, ja que la coincidència amb les hores d'entrada i de sortida s'ha reduït, però la intensitat mitjana al llarg del dia continua augmentant.

Sembla que un nou factor pot introduir canvis en aquesta situació: s'està començant a detectar una fractura en l'Àrea Metropolitana de Barcelona. En efecte, l'allargament de la jornada laboral de molts treballadors i treballadores fa que aquests evitin els desplaçaments més llargs per intentar no perdre més temps del poc que els queda. En aquest sentit, s'està detectant un augment de la gent que descarta ofertes laborals per motius de distància i, tot i que les dades encara són poc fiables, aquest fenomen pot anar acompanyat de canvis de residència per apropar-se al lloc de treball i estalviar-se temps de desplaçament. Com a resultat d'aquesta dinàmica, els padrons de les ciutats de la segona corona estan experimentant un creixement superior al dels darrers anys. De fet, les dades de l'última edició de *l'Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població* indiquen que la ciutat de Barcelona perd 3 punts percentuals com a lloc per fer les compres relacionades amb el vestit i el calçat.

Mancar temps, v. 2

¿I si l'augment del nombre d'hores de les jornades laborals donés resposta, no tant a la voluntat del món empresarial com a la dels treballadors? Aquesta és la perspectiva que explora aquesta versió. De fet, amb les dades a la mà, ja des del 1985, aproximadament, un terç de la població ocupada feia jornades laborals de més de 40 hores. És possible que una situació de recessió accentuï encara més aquesta tendència.

Un dels principals efectes no previstos de les TIC va ser facilitar l'allargament de la jornada gràcies a la possibilitat d'estar connectat de forma permanent al lloc de treball. De fet, el ventall de persones disposades a treballar més hores sempre ha estat prou ampli: professionals amb una alta disponibilitat disposats a fer jornades més extenses a canvi de poder gaudir de períodes sabàtics per viatjar o estudiar; treballadors que fan feines de baixa o mitja intensitat en sessions més llargues per poder cobrar més, o que combinen més d'una activitat (continuant la vella tradició de tants autònoms), botiguers que volen accedir a un públic potencial més ampli i divers, etc. En tots aquests casos, allargar la jornada va ser una decisió pròpia que els ofería la possibilitat de negociar en favor seu altres facetes del temps personal.

De fet, la proliferació d'aquests casos va ser un resultat indirecte de tot el debat de l'antiga directiva europea de les 65 hores. Originàriament, la proposta va estar concebuda des de la lògica de l'empresari, i això va motivar un rebuig, d'entrada molt visceral, tant per part dels treballadors com de les organitzacions sindicals. Com a mesura compensatòria, les Administracions van endegar una sèrie d'estudis per tractar d'objectivar la qüestió. Això va tenir un efecte inesperat: alguns treballadors es van adonar que, segons com es plantegés la problemàtica, podrien sortir-hi guanyant; per exemple, regularitzant el que altrament eren hores extres irregulars. D'altres van veure que

allò els permetia introduir nous criteris d'organització del treball, com ara el treball per objectius o les bosses d'hores anuals, amb una major diversitat de mecanismes compensatoris (a banda de l'increment salarial proporcional, molts es van estimar més promoure sistemes d'intercanvi de temps amb l'opció de poder-lo programar, també segons les necessitats del treballador). Ben aviat, això va propiciar un debat social sobre el temps que va ser molt il·luminador: per exemple, el petit comerç va adonar-se que, més que intentar competir en horaris amb el gran comerç, calia identificar els segments temporals que li reportaven més marge de benefici; altres treballadors van aconseguir que l'allargament de la jornada es combinés amb mesures de flexibilització d'horaris, la qual cosa en molts casos els permetia millorar la conciliació i, a més a més, reduir significativament els temps de desplaçament.

D'alguna manera, el conjunt de treballadors va saber veure que el fet d'acceptar l'allargament de la jornada laboral no equivalia a signar un xec en blanc, sinó que els permetia negociar altres aspectes que tenien una influència determinant en el seu temps.

Això va generar, de retruc, noves demandes a l'Administració: calia que s'adaptés al nou escenari. Davant una major diversitat de tipologies i de jornades de treball, els poders públics van haver de respondre augmentant la varietat d'opcions per proveir els seus serveis, no només amb un major ús de les TIC (xarxa de connexió a internet gratuïta en els nuclis urbans, per exemple), sinó també incorporant mesures d'allargament selectiu dels horaris dels serveis i facilitant l'accés del ciutadà a l'Administració electrònica.

III. Tenir temps

Aquest escenari explora un escenari oposat a l'anterior: l'escurçament de la jornada laboral, en la línia de l'experiència francesa de la jornada laboral de 35 hores.

La crisi de finals de la primera dècada del segle XXI ha colpejat durament les economies occidentals, no només perquè la taxa d'ocupació ha caigut per sota del 80 %, sinó també per l'«efecte pobresa» (gent que gasta per sota de la seva capacitat real de consum). Aquest darrer factor, de retruc, va fer disminuir la facturació de nombroses empreses, provocant més tancaments i més acomiadaments de treballadors. Tot plegat va acabar generant una dinàmica de cercle viciós molt negativa. Per aquesta raó, el Govern, els sindicats i les patronals han promogut un nou pacte laboral basat en els punts següents:

- Reducció de la jornada laboral per afavorir la creació de més llocs de treball sota la premissa de repartir el treball.
- Modificacions en la regulació laboral i fiscal per reduir al mínim el cost marginal de la creació de nous llocs de treball.
- Creació d'un paquet de mesures i d'incentius per afavorir que els treballadors puguin emprar el temps sobrer de la jornada laboral en formació i reciclatge.

Es tracta, en última instància, de reproduir un esquema similar al sistema danès de «Flexigüretat», el qual combina un mercat laboral molt àgil i dinàmic (tant la contractació com l'acomiadament són molt àgils i flexibles) amb unes garanties molt sòlides per als col·lectius de treballadors que es queden sense feina. L'única condició era que aprofitessin la situació de baixa per continuar amb la seva formació i, si calia, reciclar-se.⁹

La transició vers el nou sistema no ha estat fàcil, principalment per dos factors: en primer lloc, per l'estructura productiva autòctona dominada per pimes (i microempreses), que no ha facilitat precisament l'aplicació del pacte; i, en segon lloc, per la idiosincràsia laboral local, amb una forta tirada a les jornades extensives. Per part dels treballadors, no tots han acceptat bé la retallada en els salaris, atès que, no ho oblidem, té el seu origen en la situació de crisi, però la mesura ha funcionat, en bona part gràcies, principalment, al canvi de mentalitat que ha generat: la sensació que s'estava assumint una part de la responsabilitat per sortir de la situació. A més a més, tot i que d'entrada la gent no n'era gaire conscient, s'estaven posant els fonaments per a canvis estructurals i de més llarga durada. Moltes empreses han pogut comprovar que la reducció de la jornada no afecta el seu compte de resultats, ja que la productivitat ha millorat; per això, algunes empreses han augmentat el percentatge de treballadors amb jornades parcials, la qual cosa els ha permès diversificar el perfil del personal i introduir especialistes en tasques que altrament no haguessin justificat un contracte a jornada completa. No obstant això, no totes les ocupacions a temps parcial proporcionaven ingressos suficients, la qual cosa va provocar que els índexs de persones que feien dues o més feines per poder arribar a final de mes augmentessin considerablement.

Més enllà de la minva de poder adquisitiu, la mesura ha tingut un gran efecte positiu: gaudir de més temps disponible. És més, algunes empreses han diversificat els horaris amb l'objectiu d'harmonitzar els diferents torns, sempre procurant que les persones amb càrregues familiars puguin accedir als torns més favorables per a la conciliació (com a contrapartida, les persones sense càrregues familiars han quedat relegades a un segon terme, de manera que no sempre han pogut optar al torn que més els interessava). L'aplicació d'aquesta mesura ha obert possibilitats que inicialment no s'havien previst: si es pot aconseguir que la reducció de la jornada funcioni, la flexibilització d'horaris i de calendaris també hauria de ser factible.

Tots aquests canvis en el món laboral han generat millores evidents en la disponibilitat de temps per a les famílies, però també han posat de relleu la força dels usos socials i de les mentalitats. La reducció de la jornada ha tingut un efecte directe en la disminució de la càrrega total de treball de moltes llars, i ha permès que moltes d'elles disposin de més temps per a les tasques domèstiques i de cura.

Amb tot, ben aviat es va constatar que els homes estaven aprofitant molt més les oportunitats de formació i de capacitat que les dones. És més, el percentatge de dones que acceptaven treballs de jornada parcial era molt su-

⁹ Per a més informació sobre aquest sistema, consulteu la pàgina web del Ministeri de Treball de Dinamarca: <http://www.bm.dk>

perior al dels homes; per tant, les dones tornaven a assumir quotes creixents de treball domèstic i familiar; així ho confirma l'*Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població* en la seva edició de l'any 2015: les dones tornen als nivells dels anys vuitanta. Si aquesta tendència no s'ha detectat abans, ha estat per diversos factors:

- D'una banda, a moltes famílies ha augmentat la càrrega de persones dependents a causa de l'envelliment progressiu de la població. La reducció del poder adquisitiu de moltes llars ha impedit poder externalitzar la compra de temps en terceres persones. En aquest sentit, el fet que moltes famílies hagin tingut més hores disponibles ha evitat que aquesta tendència esdevingués insostenible. Atès que el perfil de les persones cuidadores ha estat tradicionalment femení, i que moltes dones disposaven de més temps (pel fet de ser a l'atur o per la reducció de la jornada laboral), el tema ha quedat esmorteït. Aquest darrer factor és encara més present a les famílies d'immigrants: en alguns casos, dones que tot just havien començat a treballar fora de casa, s'han vist obligades a deixar la feina. Així, aquesta major dedicació a la llar ha estat el factor principal del baix índex de reciclatge professional de les dones.

- D'altra banda, la mateixa situació de crisi. Per a moltes persones (tant homes com dones), la crisi era el gran problema social del moment, la qüestió a la qual calia dedicar més recursos, i si bé en molts casos reconeixien la involució que suposava el fet que les dones abandonessin l'àmbit laboral per tornar a la llar, socialment no era possible posar aquesta qüestió al mateix nivell que la crisi («que era el veritable problema»).

En certa manera, les Administracions s'han vist una mica sorpreses per l'evolució de la situació, ja que es venia d'un moment de pau social i no hi havia la percepció que hi hagués un problema latent. Una vegada s'ha revelat aquesta situació, les Administracions s'han vist obligades a examinar els efectes indirectes de les mesures i a recuperar debats que semblaven superats: haver de tornar a aplicar mesures de discriminació positiva en favor de les dones; haver de promocionar l'assumpció de més responsabilitats domèstiques per part dels homes, i haver de combinar mesures de conciliació familiar amb polítiques de gènere. D'alguna manera, es tenia la sensació que s'havien aconseguit grans avenços laborals, però que aquests no havien arribat a un gran nombre de dones.

Ara bé, des d'una perspectiva temporal estricta, el nou context ha tingut algunes col·lateralitats molt positives. L'augment de temps personal no només s'ha emprat en reciclatge i capacitació professional; també s'ha produït un augment de la demanda de serveis i d'equipaments de lleure i cultura. A tall d'exemple, el nombre de lligues i lliguetes en diversos esports ha crescut de manera destacada; les biblioteques i els centres cívics han experimentat un increment molt significatiu en el nombre d'usuaris i d'assistents als seus actes; l'afluència als parcs públics també ha crescut (en algun indret per sobre de la capacitat del parc). I encara que això pugui semblar paradoxal en un context de major disponibilitat de temps, aquest increment ha provocat que molts equipaments hagin hagut d'ampliar els seus horaris.

El col·lectiu que escapa a aquesta tendència de creixement d'activitat ha estat el comerç. Atès que la disminució de les jornades ha comportat reduccions en les retribucions, el consum de moltes famílies ha disminuït, sobretot pel que fa als articles que no són de primera necessitat. Així, tot i que sovint

hi ha gent a les botigues (no es pot oblidar que hi ha una major disponibilitat de temps), les vendes han disminuït.

La major disponibilitat de temps –a causa de «no treball»– també ha propiciat un increment en els desplaçaments dins de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. En la darrera edició de l'*Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població* es detecta un repunt de l'atracció de Barcelona, vinculat, sobretot, a un determinat consum cultural (museus, grans exposicions), però també creix l'atracció de les vil·les madures de la segona corona. L'aspecte positiu és que, atès que no és per motius de feina, l'increment en els desplaçaments no ha agreujat les congestions dels dies feiners, però ara, en canvi, alguns caps de setmana comencen a ser veritablement complicats.

En resum, tots aquests canvis han propiciat que molts ciutadans hagin descobert que el fet disposar de més temps pot obrir la porta a tenir un temps personal de qualitat molt superior.

Tenir temps, v. 2

Aquest escenari explora la possibilitat que la reducció de la jornada sigui el resultat d'una iniciativa ciutadana més que no pas d'una reforma legislativa.

¿Fins a quin punt és plausible que siguin els propis treballadors els que liderin la reducció de la jornada laboral? Malgrat que d'entrada sembla haver-hi un acord pel que fa a tenir més temps disponible, la veritat és que l'experiència ha demostrat que molta gent preferiria continuar treballant les mateixes hores i no veure minvat el seu poder adquisitiu. La connexió entre el salari i l'estatus social estava massa consolidada en l'imaginari col·lectiu com per poder pensar a capgirar-la d'avui per demà.

El cert és que el nombre de persones que escollia jornades reduïdes o parcials com a opció personal havia anat en augment des dels anys noranta. Els moviments per al decreixement o l'alentiment econòmic havien anat calant en la societat i, paral·lelament, la percepció del temps disponible com a dret i com a indicador de qualitat de vida s'havia anat consolidant. Cada vegada hi havia més persones que consideraven que si aconseguïen redefinir les seves necessitats, podrien tenir un altre estil de vida, i van començar a deixar de ser un grup minoritari per esdevenir un moviment significatiu. Ben aviat algunes empreses es van adonar que aquest tipus de persones podien ser treballadors molt atractius si se'ls oferien les condicions adients: jornades, horaris i calendaris flexibles, participació en els processos de presa de decisions i un cert marge per fer propostes; altres treballadors van optar per constituir cooperatives o esdevenir treballadors autònoms. En qualsevol cas, alguna cosa estava canviant, i les antigues estructures laborals fixes van començar a percebre la necessitat de canviar.

A més, i sovint per una pura qüestió de coherència amb els principis del decreixement, moltes famílies van anar canviant les seves pautes domèstiques, de manera que cercaven llars menys abocades al consum i més generoses en la dedicació de temps de qualitat als seus membres; això implicava una redistribució de les tasques entre els gèneres i l'eliminació progressiva de la doble jornada de les dones.

De moment, aquest estil de vida coexisteix amb formes més tradicionals, ja que no sembla que tothom estigui disposat a canviar la seva manera de fer. Però l'exemple està tenint un efecte positiu: si bé inicialment eren percebuts com un grup de neanacoretas amb poc futur, la gent es va començar a adonar que els avantatges (la major disponibilitat de temps i de llibertat personal) podien compensar amb escreix els inconvenients (la pèrdua de poder adquisitiu i la redimensió del consum).

Ara hi ha un nou impuls del moviment, que pretén que l'Administració pública incorpori els seus principis (o, si més no, alguns d'ells). En un primer estadi s'està incidint preferentment en l'àmbit municipal. Algunes de les mesures principals inclouen: la iniciativa ciutadana per reestructurar el transport col·lectiu en superfície mitjançant la creació d'eixos viaris ortogonals que combinin amb la delimitació de zones de vianants amb accés prohibit als vehicles privats (alguns supòsits inclouen les bicicletes); l'establiment d'àrees lliures de telèfons mòbils en equipaments públics; la promulgació d'incentius municipals per a la reconversió dels espais comunitaris d'edificis (terrats, patis, etc.) en parcs i horts urbans; la creació d'una tarifa familiar per als títols de transport col·lectiu que permet facturar en funció del consum de cada unitat familiar, i que a la vegada ofereix descomptes en funció del nombre de viatges i de les hores en què aquests s'han fet (de moment s'està duent a terme mitjançant targetes amb xips, però ja s'està experimentant amb lectors biomètrics). La llista de temes a tractar és extensa, però –i aquesta és la part que guarda relació amb el tema que ens ocupa–, atesa la pròpia essència del moviment (l'elogi de la lentitud), ja és evident que qualsevol política pública ha d'incorporar, necessàriament, la qüestió temporal com un dels seus paràmetres principals.

IV. Trobar temps

Aquest és l'escenari normatiu; és a dir, a diferència dels escenaris anteriors, no explora un supòsit basat en l'ocurrència (o no) de canvis en l'entorn i n'analitza les conseqüències, sinó que parteix d'una premissa molt simple: què passaria si els actors implicats decidissin endegar accions i mesures per regular l'ús del temps d'una manera més intencional?

La voluntat del Govern d'Espanya d'atorgar més rellevància al Ministeri d'Igualtat va fer que aquest acabés la dècada del 2010 liderant un ambiciós pla interministerial per tal de corregir el que es va definir com l'«assignatura pendent del segle xx»: la discriminació de la dona. A les iniciatives que s'hi van incloure hi havia una sèrie de regulacions sobre polítiques de temps amb una forta inspiració en el treball de Laura Balbo¹⁰ a Itàlia; així, tal com havia passat en aquell país, les primeres normes sobre l'ús del temps arribaven en forma de polítiques de gènere. En qualsevol cas, l'Executiu ha entès que la regulació del temps és un factor clau per promoure veritables mesures d'igualtat. Tot plegat, ha quallat en l'aprovació de la Llei del temps quotidià de conciliació familiar, que inclou tot un paquet de mesures en àmbits molt diversos:

¹⁰ La sociòloga italiana Laura Balbo és considerada com la pionera dels estudis que van motivar les primeres polítiques del temps a Itàlia. L'any 1987 va publicar *Time to Care*.

- Mesures per promoure la flexibilització d'horaris d'entrada i sortida de la feina, que en alguns supòsits esdevé obligatòria (per exemple, en el cas dels treballadors amb fills menors de vuit anys en empreses de més de cent treballadors).
- Incentius (incloent-hi beneficis fiscals i bonificacions) per a les empreses que acceptin reduccions de jornada dels seus treballadors; una de les iniciatives ha consistit en la promoció d'un sistema de prejubilacions parcials que permeti als treballadors majors de cinquanta anys reduir la jornada, però sense reduir-los el sou, ja que s'imputen les hores no treballades a la jubilació futura. Així, el treballador pot anar reduint progressivament el nombre d'hores que treballa a canvi d'endarrerir l'edat de jubilació definitiva.
- Ampliació de les normes de discriminació positiva per al personal laboral amb càrregues familiars, com ara l'allargament dels permisos de paternitat (tant per als pares com per a les mares), la possibilitat de disposar d'una bossa d'hores de lliure disposició recuperables per a qüestions familiars, o la creació del distintiu «O+» per reconèixer les empreses que apliquen millores relacionades amb polítiques de gènere.
- La millora de la Llei de dependència, que finalment ha vist ampliada la seva dotació pressupostària.

Tot i que les mesures van néixer amb el suport de sindicats, entitats socials, organitzacions feministes i part de l'empresariat, hi havia el dubte de fins a quin punt el Govern estaria disposat a forçar-ne l'aplicació. A més a més, tal com ha succeït històricament, hi ha hagut una allau de recursos judicials que, emparant-se en el principi constitucional de la igualtat, qüestionaven la nova llei. No obstant això, aquests recursos no han prosperat, i s'han desestimat perquè la majoria de mesures de polítiques de temps no anaven adreçades específicament a les dones (tot i que es donava per suposat que en serien les més beneficiades). Amb tot, el repte principal en l'aplicació de la Llei del temps quotidià ha estat superar la desconfiança que tant els empresaris com els treballadors han mostrat envers el que podia suposar la flexibilització d'horaris. La por dels primers es basava en la possibilitat que la flexibilització en l'hora d'entrada i sortida del centre de treball esdevingués una manera encoberta d'escurçar la jornada. En el cas dels treballadors i treballadores, es temia que la mesura impliqués allargaments arbitraris de la jornada. Afortunadament, la disponibilitat d'eines teòriques per avaluar i establir mecanismes de flexibilització ha permès objectivar la discussió i superar els recels inicials. En el fons, ha calgut definir un nou compromís entre l'empresa i el col·lectiu de treballadors amb uns paràmetres que admetin una certa variabilitat.

El primer efecte destacable ha estat la reducció de les congestions viàries a moltes ciutats. De fet, ben aviat s'ha constatat que no tots els treballadors que han sol·licitat flexibilitzar l'horari d'entrada i sortida a la feina tenen menors o persones dependents al seu càrrec; en molts casos s'hi han acollit per evitar les hores puntes de trànsit. Els Ajuntaments s'han adonat que la mesura els ofereix una oportunitat i un instrument per incidir en els models de mobilitat i han esdevingut grans promotors tot impulsant iniciatives de suport dins del seu àmbit competencial: millora dels sistemes de transport col·lectiu (incloent-hi una reducció del preu dels bitllets segons l'edat i determinades franges horàries), una diversificació dels horaris d'atenció al públic en els serveis municipals, fórmules de complementarietat en serveis i equiptaments,

etc. Ara bé, també cal dir que, per a algunes empreses, poder harmonitzar la diversitat d'horaris i limitar el grau d'afectació en la producció ha suposat un veritable repte; al final, però, s'ha acabat imposant una evidència: un treballador content rendeix més.

L'èxit en les mesures de flexibilització ha facilitat la implantació de reduccions de jornada. En alguns casos, fins i tot s'ha pactat un règim de treball per objectius que permeti als treballadors i treballadores mantenir la pràctica totalitat del salari inicial. Els treballadors madurs han mostrat una certa reticència a les jubilacions parcials, però un cop han tingut la certesa que la mesura no afecta els seus ingressos, aquesta s'ha estès ràpidament i ha permès alliberar una gran quantitat d'hores de treball, per la qual cosa hi ha un mercat de gent disposada a fer jornades parcials. En un primer moment, la majoria de les persones que sol·licitaven aquestes feines eren dones, però a l'edició de l'any 2015 de l'*Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població* ja es comença a detectar un major equilibri entre els homes i dones que s'acullen a aquesta mesura.

De forma semblant, el paquet de mesures per alleugerir la càrrega que suposen les tasques de cura també ha tingut un efecte positiu en moltes famílies, ja que els permet gaudir de més temps disponible. De fet, una de les raons que explica l'augment de l'oferta de dones disposades a fer jornades parcials és que en molts casos els permet compaginar el treball domèstic amb el treball remunerat (ni que sigui parcialment) i aconseguir uns ingressos addicionals.

Ara bé, totes aquestes mesures no han fet més que posar de relleu que el veritable impediment per promocionar la igualtat de gènere era la mentalitat de les persones. El model patriarcal encara és molt present en l'inconscient col·lectiu i, malgrat les mesures proposades, encara queda un llarg camí per recórrer. Cal destacar que un dels factors que més ha contribuït a l'alentiment del procés ha estat l'important arribada d'immigrants procedents de cultures i societats amb una forta desigualtat de gènere.

En qualsevol cas, un dels efectes no previstos ha estat la inclusió del temps en l'agenda social i la necessitat d'incorporar-hi l'estudi i l'anàlisi de les implicacions temporals de les mesures i regulacions que impulsa l'Administració.

Trobar temps, v. 2

Aquesta versió desenvolupa la hipòtesi que l'escenari normatiu tingui un origen més autònom; és a dir, no es tracta tant del resultat del lideratge dels poders públics, com de la conseqüència d'un ampli moviment ciutadà.

El factor desencadenant ha estat la inclusió de la qüestió sobre la flexibilització dels horaris laborals en les negociacions dels convenis col·lectius. Els sindicats han sabut liderar la reivindicació ciutadana per facilitar l'harmonització entre la vida laboral, familiar i personal, i han aconseguit que les empreses comencin a acceptar aquests tipus de mesures. L'estratègia de les organitzacions patronals ha consistit a no posar cap objecció al principi de la petició a canvi d'unes garanties perquè la producció no es vegi afectada per la flexibilització dels horaris. El mecanisme per aconseguir acontentar tothom ha estat la in-

roducció de clàusules que permeten avaluar any rere any l'impacte que aquesta mesura té sobre la productivitat. Algunes veus comenten que el fet que els treballadors temessin que aquesta mesura s'anul·lés, és el que ha fet que algunes empreses hagin assolit rècords històrics de productivitat; en qualsevol cas, la mesura s'ha anat consolidant.

Paral·lelament es va articular un potent moviment ciutadà per la reforma del calendari i dels horaris escolars. L'estratègia va ser força encertada: un cop aconseguit un ampli consens entre actors de la societat civil, es va començar a treballar amb els partits polítics, de manera que a les eleccions al Parlament de Catalunya de l'any 2011, tots els partits van incloure propostes sobre aquest tema en el seu programa electoral. El 2012 es va crear la primera taula per a la reforma del calendari i dels horaris escolars, i al curs escolar següent es van aplicar les primeres mesures (l'escurçament de les vacances d'estiu, esperat durant tants d'anys).

No cal dir que la combinació de les dues iniciatives ha atorgat molt més control a les famílies sobre el seu temps. Per primera vegada, els ciutadans disposen d'instruments per poder negociar aspectes tan fonamentals per a l'estructuració del seu temps. Precisament, la constatació d'aquest fet ha propiciat que cada cop es discuteixin més i més temes des de l'òptica de les implicacions temporals. El temps ha entrat en l'agenda política i ha esdevingut l'eix del que ja s'anomena «drets socials de quarta generació». I aquí els Ajuntaments, en especial el de la ciutat de Barcelona, hi tenen molt a dir, atesa l'experiència acumulada en la promoció sobre les implicacions temporals de les diverses normatives.

En certa manera, el temps ha assolit, gràcies a les polítiques de temps, el mateix protagonisme que té l'espai gràcies a l'urbanisme. Les Administracions han entès que una política pública que vulgui abordar de manera integral el benestar dels ciutadans ha d'incorporar els aspectes temporals. Per tant, pobles i ciutats han esdevingut veritables laboratoris del temps, en què la complicitat entre els ens locals i la ciutadania està aconseguint avenços impensables deu anys enrere.

4. CONCLUSIONS DE L'ESTUDI

En una societat postindustrial com l'actual, el temps de treball mercantil continua sent l'eix central al voltant del qual els ciutadans i ciutadanes organitzen la resta dels seus temps. La centralitat d'aquest temps és fruit de la dificultat de les persones per controlar els ritmes i les pautes de treball pròpies del model productiu actual, més en sintonia amb l'època industrial que no pas amb el segle XXI.

La configuració dels temps dels barcelonins i barcelonines no escapa a aquesta dinàmica, i s'organitza a partir de l'harmonització i la gestió de les responsabilitats de l'individu. No obstant això, aquest procés es basa en una prelación jeràrquica que prioritza, en primer lloc, el temps dedicat al treball mercantil; després, el treball familiar i domèstic, seguit del temps personal i, finalment, del temps lliure, entès com el temps que queda un cop s'han fet les altres activitats.

En aquest sentit, les dades mostren que, al llarg dels darrers anys, els habitants de Barcelona han canviat els seus hàbits: han de desplaçar-se més lluny per anar a treballar i el temps de desplaçament augmenta; valoren la proximitat dels comerços a l'hora de fer les compres quotidianes; la jornada laboral s'ha reduït en el nombre d'hores setmanals; i ha augmentat el percentatge de persones que opten per la jornada laboral a temps parcial per tal de poder-la combinar amb altres tasques (estudis o treball de cura, principalment). Tot plegat indica que la tendència per part de la ciutadania a voler més temps disponible i a tenir-ne més control anirà augmentant i serà una demanda cada vegada més important que caldrà resoldre per evitar un augment de la tensió social.

En un context on el temps és finit, la ciutadania ha hagut de desenvolupar un seguit de tàctiques per maximitzar el temps disponible. Així, d'una banda s'observa tot un seguit de mecanismes per optimitzar el temps o per guanyar-ne: des de la compra directa de temps mitjançant la contractació de personal extern per realitzar les tasques de la llar (mainaderes, personal de neteja, infermers i cuidadors, etc.), fins a recórrer a la família i a la xarxa social més propera per poder arribar a tot en el cas de les persones que no es poden permetre comprar el temps de tercers. D'altra banda, s'aprofita la proximitat dels comerços i es concentren les compres o gestions habituals en una o dues vegades a la setmana com una manera de guanyar temps. Aquest darrer punt és particularment important, perquè del desenvolupament de les conclusions de

l'estudi es desprèn que la modificació dels horaris dels serveis, particularment dels públics, pot tenir un impacte destacat en el temps dels ciutadans.

En qualsevol cas, l'estudi indica que totes aquestes tàctiques són adoptades a escala personal i que són reactives o, en el millor dels casos, preventives; per això no és pertinent qualificar-les d'estratègies. En conjunt, la regulació del temps dels ciutadans és força heterònoma, en el sentit que ve donada, en gran part, per factors externs a la seva voluntat; en certa manera, els ciutadans no tenen capacitat per incidir en els aspectes que afecten el seu temps. Ara bé, és difícil poder plantejar un enfocament més autònom sense un veritable debat social, profund i ambiciós, que permeti negociar a escala col·lectiva les qüestions que afecten el conjunt de la societat.

En l'estudi s'han plantejat quatre escenaris de futur que descriuen quatre possibles evolucions en l'ús social del temps. En cada cas s'ha afegit un escenari complementari en què s'ha plantejat una visió que ofereix una major capacitat d'autonomia als ciutadans i ciutadanes respecte de l'escenari original, i se'ls ha anomenat «versió punt 2» (v. 2).

El primer escenari rep el nom de **Passar temps**. Es tracta de l'escenari de futur més continuista i no presenta grans ruptures respecte de la situació actual; senzillament es va fent, o es va passant (d'aquí el nom que rep). És un escenari on no s'han afrontat els desafiaments del nostre present i, per tant, les contradiccions actuals s'han exacerbat. És una hipòtesi que indica que el fet de no adoptar mesures al voltant de les polítiques de temps és una mala opció, ja que només pot generar més tensió social en general, i de manera particular en l'àmbit domèstic. L'envelliment progressiu de la població farà augmentar la necessitat de destinar més temps a la cura i atenció d'aquest segment de la població, i les projeccions indiquen que ningú no se'n podrà fer càrrec a causa de les dificultats que suposarà compatibilitzar-lo amb el temps de treball mercantil.

La v.2 d'aquest escenari tampoc no és gaire afalagadora, ja que és l'escenari on el plantejament heterònom i individual no s'altera. Amb tot, la possibilitat de generar el debat social al qual al·ludíem anteriorment pot venir donada, per exemple, per l'esforç que estan fent les organitzacions sindicals i de treballadors per afavorir la conciliació entre el temps de treball mercantil i el domèstic.

Mancar temps és el segon escenari que s'elabora a partir d'un hipotètic allargament de la jornada laboral. A causa del plantejament heterònom, individual i jerarquitzat en la gestió dels temps que s'ha exposat, qualsevol augment de la jornada laboral tindria un impacte molt significatiu en el temps de les persones. L'entorn en què més es notaria aquesta ampliació seria el de l'àmbit domèstic i familiar a causa de les dificultats que comportaria el fet d'harmonitzar encara més l'àmbit personal amb el laboral, fins al punt que no es pot descartar una reducció en la taxa d'ocupació femenina per la impossibilitat de compatibilitzar el treball i les tasques de cura, les quals continuen recaient en les dones. En un escenari d'aquestes característiques, caldria fer una revisió dels horaris comercials, i les Administracions haurien de fer un esforç addicional per ajudar els ciutadans a guanyar el temps que els manca per a tot. Algunes de les mesures adoptades en aquest sentit inclourien ampliar els horaris d'atenció al públic, potenciar l'Administració electrònica, millorar el transport col·lectiu o promoure polítiques de suport efectiu a les famílies.

La v.2 de **Mancar temps** s'estructura al voltant de la qüestió que l'allargament de la jornada sigui promoguda pels mateixos ciutadans, situació que ja experimenten, per exemple, molts autònoms, però que a causa de la situació de recessió actual es podria estendre a altres col·lectius de treballadors. La diferència respecte de l'escenari anterior és que la nova situació fa que els ciutadans i ciutadanes busquin i plantegin solucions per millorar la conciliació familiar. En aquest sentit, es força un debat que fins ara no havia estat present en l'agenda política i que s'havia gestionat a títol individual.

Tenir temps planteja un escenari de futur contraposat a l'anterior, ja que en aquest cas es planteja la reducció de la jornada laboral. En aquest supòsit, el temps disponible es canalitza cap al temps personal, inicialment destinat al reciclatge i a la capacitat professional dels treballadors i treballadores. Però ben aviat es genera una demanda de serveis i equipaments per transformar-lo en temps personal de qualitat; així, biblioteques, centres cívics, poliesportius, teatres i museus es veuen obligats a presentar una oferta horària més atractiva i diversa. El perill d'aquest escenari és que la major disponibilitat de temps faci recular els esforços destinats a equilibrar les càrregues de treball domèstic entre gèneres.

La v.2 de **Tenir temps** s'articula a partir d'un arrelament i una generalització dels principis del decreixement econòmic, de forma que la reducció de la jornada laboral sigui una iniciativa ciutadana fruit de les iniciatives personals de molta gent. En aquest supòsit estariem parlant d'un moviment ciutadà amb un ideari de conseqüències molt importants per a les polítiques temporals. A tall d'exemple, l'aposta decidida dels Ajuntaments pel transport col·lectiu, la creació d'espais adients per gaudir del temps personal, la creació d'una xarxa potent de serveis i equipaments de suport a les famílies, etc. facilitaria aquest escenari.

Trobar temps és l'escenari que es formula des d'un plantejament normatiu; és a dir, fruit de la voluntat política de les Administracions i dels agents implicats. Així, es pot pensar en un context en què el Govern espanyol, amb l'objectiu de promoure polítiques de gènere i de millorar la productivitat de les empreses, planteja un pla de mesures relacionades amb les polítiques del temps. Una iniciativa com aquesta contemplaria la flexibilització dels horaris laborals, la discriminació positiva de les persones amb càrregues familiars, la potenciació de la llei de dependència, etc. Sigui quin sigui el factor desencadenant, el cert és que l'aplicació d'una llei d'aquestes característiques, que aspira a canvis profunds en els hàbits dels ciutadans, no pot reeixir sense un veritable debat social entre tots els agents implicats: treballadors, Administracions, empreses, etc. D'alguna manera, aquest escenari planteja el fet que, un cop la qüestió sobre els usos del temps arriba a l'escena pública, la seva transversalitat és tan evident que s'incorpora com un àmbit necessari de tota política pública (educació, sanitat, obra pública, etc.).

La v.2 de l'escenari arriba a conclusions similars, però parteix d'un inici diferent. En aquest supòsit, el detonant no és una proposta governamental, sinó una iniciativa popular, per exemple arran de canvis en les negociacions dels convenis col·lectius.

Finalment, caldria introduir una reflexió sobre la actual situació de crisi econòmica. Com ja es va dir en el Taller de Futur, la crisi és com un elefant que s'ha instal·lat al bell mig de casa nostra i, encara que ens esforcem a fer veu-

re que no hi és, o que ens dediquem a fer plans per a quan no hi sigui, ara és aquí i condiciona tot el nostre treball i les nostres expectatives presents.

El problema de la crisi econòmica, més enllà de la seva dimensió i durada reals, és que tindrà uns efectes determinants en les decisions de futur que es prenguin en els propers mesos. Fins a quin punt la crisi pot alentir algunes de les tendències esmentades o desencadenar modificacions més profundes és difícil de dir.

La paradoxa és que, just quan és més necessari adoptar una perspectiva a llarg termini –perquè, al capdavall, les crisis no deixen de ser oportunitats de creixement–, s’adoptin unes mesures basades en una òptica estrictament conjuntural que afecti o comprometi alguns dels esdeveniments o tendències emergents plantejades en aquest estudi.

O, potser, tal com diu la cançó:

*Serà que és temps el que ens fa falta
per veure-hi clar.*¹¹

¹¹ Vers de “Paciència”, de Gerard Quintana, de l’àlbum *Les claus de sal*.

5. ANNEX METODOLÒGIC

5.1. Introducció

El títol d'aquest informe és *L'ús social del temps a Barcelona: una visió prospectiva*, i potser val la pena dedicar unes línies a explicar què s'entén per «prospectiva». La definició canònica de Gaston Berger, el filòsof francès que va encunyar el concepte, diu: «La prospectiva és la disciplina que estudia el futur per tal de comprendre'l i influir-hi».

De la definició ens interessa destacar un aspecte concret: en cap moment es parla de predir el futur. Fins i tot es pot dir que dels diferents nivells d'informació que podem arribar a tenir sobre el futur, el que menys ens interessa és, precisament, el que fa referència a què passarà. Berger parla de comprendre el futur, i saber què pot passar no implica necessàriament entendre per què passa; allò que realment cal esbrinar és la seqüència de concatenacions que condueix a un futur o a un altre, i quina lògica té. En altres paraules, com i per què un de tots els futurs possibles és el que acaba esdevenint-se.

Aquesta qüestió és important, ja que només si coneixem el com i el per què serem capaços de dur a terme la darrera part de l'enunciat: influir en el futur. Per tant, la prospectiva no és un instrument predictiu, sinó un mecanisme de gestió de la incertesa i d'assessorament en la presa de decisions en el present.

Per consegüent, res del que s'ha presentat en aquest informe s'ha de considerar com un pronòstic i, encara menys, com una predicció del que pot passar. Senzillament s'ha intentat desenvolupar unes hipòtesis en forma d'escenaris de futur per estudiar-ne les implicacions. Algunes d'aquestes hipòtesis s'han construït a partir de combinacions plausibles de tendències, esdeveniments i factors emergents; d'altres s'han dissenyat específicament per explorar els possibles efectes d'esdeveniments amb un potencial d'impacte molt elevat; finalment, algunes s'han estructurat en funció d'hipotètics posicionaments dels principals actors involucrats. Però cal insistir en el fet que en cap moment s'ha pretès explicar què passarà en el futur. La finalitat última de presentar aquest ventall de situacions diverses, oferint una millor comprensió de la seva lògica de desenvolupament, consisteix, ni més ni menys, a proporcionar elements de judici a qui hagi de prendre decisions en aquesta qüestió.

Cal especificar, però, que abans d'arribar als escenaris presentats s'ha seguit un procés complex i minuciós que val la pena d'explicar.

5.2. Revisió del material existent

En aquesta ocasió s'ha pogut disposar d'un factor que no sempre és present en els estudis de prospectiva: una informació abundant, tant de caràcter quantitatiu com qualitatiu. En efecte, hi ha un important corpus de coneixement sobre l'ús social del temps a Barcelona. No només pel fet que es disposa d'un instrument específic, com és l'*Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*, que des del 1985 ha realitzat periòdicament l'IERMB,¹² sinó també per les dades que s'han anat recopilant en altres estudis de l'INE.¹³ A més dels estudis quantitatius basats en l'explotació d'aquestes dades, també hi ha un seguit d'estudis de caràcter qualitatiu que sovint han complementat les enquestes i que han permès disposar d'una visió més holística de l'àmbit d'estudi.¹⁴ Tot plegat forma un volum de dades i d'informacions que permet tenir una perspectiva de l'evolució a Barcelona de diferents indicadors rellevants per a aquest estudi.

Tanmateix, la Regidoria dels Usos Socials del Temps de l'Ajuntament de Barcelona disposa d'una col·lecció d'estudis sobre l'àmbit en qüestió que aporten una visió més aprofundida en aspectes concrets (polítiques de temps, el temps en l'àmbit de la família, la cultura, les noves tecnologies i la mobilitat) i que permeten conèixer l'estat de la qüestió amb un enfocament més cosmopolita.

No és freqüent començar amb quelcom que, *a priori*, és una font d'informació tan rica i diversa, i no seria honest negar que ha estat de gran ajuda. Ara bé, tampoc no seria del tot sincer amagar que aquesta profusió, riquesa i diversitat de fonts ha esdevingut un repte que, fins que no es va superar, va suposar un primer obstacle inesperat. Una de les millors maneres d'afrontar un estudi de prospectiva consisteix a adoptar un enfocament sistèmic; és a dir, considerar l'objecte del treball com un sistema o com a part d'un sistema.¹⁵

D'aquesta manera s'aconsegueix una visió diacrònica a partir de la qual és més senzill desenvolupar hipòtesis d'evolució temporal. La traducció o adaptació de l'objecte en un sistema es pot fer a partir de l'anàlisi dels fluxos de relació amb el seu entorn, o bé a partir d'una teoria sobre el funcionament d'aquest objecte. I aquest va ser el problema: malgrat la important quantitat de dades, d'informacions i d'estudis, no hi ha cap teoria que expliqui l'ús del temps social considerat de manera global. Hi ha una munió d'aproximacions –algunes tangencials, d'altres més profundes– que, de vegades, més que facilitar la comprensió holística de l'objecte d'estudi, l'atomitzen. És una situació similar a la faula dels homes cecs que palpen diverses parts d'un elefant i les descriuen tot pensant que es tracta de coses diferents, sense adonar-se que tots ells estan tocant parts d'un tot més gros.

¹⁵ Segons la Teoria General de Sistemes, els trets que ha de tenir un sistema són:

1. Un nivell més alt d'interdependència.
2. Un major flux de transaccions internes.
3. Una transferència d'informació més fàcil.
4. Les propietats del sistema són diferents de les dels seus components.
5. Coherència.

¹⁶ En aquest sentit, cal destacar:

- MCHALE, JOHN: *The Future of the Future*, Braziller, 1968.
- SERRA DEL PINO, JORDI: «A propòsit del temps», a *Papers de prospectiva*, 1 – maig 1994, Centre Català de Prospectiva.

Afortunadament, no pertocava a aquest treball, ni era el seu objectiu, fer una gran teoria de l'ús del temps social que hagués comportat un volum de feina fins i tot superior al que s'ha esmerçat. No obstant això, sí que apuntem de forma molt modesta que és una reflexió pendent a reprendre més endavant. En aquest sentit, la sociologia ha de ser capaç de mirar enfora i revisar les aportacions i estudis que s'han fet sobre l'ús del temps. La prospectiva té una llarga trajectòria pel que fa a l'anàlisi del temps i podria ser interessant tenir en compte alguna de les seves obres.¹⁶ Un cop es va haver constatat que no era possible trobar una teoria que ens permetés fer drecera en la definició del sistema, es va optar per partir de l'observació del comportament dels diversos elements implicats: entràvem així en l'anàlisi de les sèries temporals.

5.3. Sèries temporals

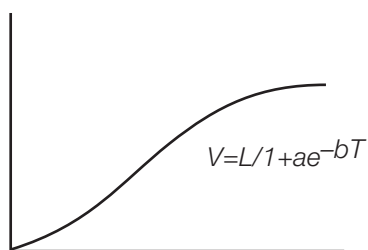
El fet de poder disposar de diverses sèries d'indicadors, que en alguns casos es remuntaven a l'any 1985, ha permès encarar l'anàlisi d'aquestes sèries amb expectatives raonables. Com sempre, el primer pas va consistir a conèixer si el comportament de l'indicador en el període estudiat responia a una lògica interna de funcionament o era un moviment més aviat erràtic provocat per factors aliens; és a dir, es tractava de determinar si es podia identificar una tendència. Aquí s'ha de dir que el veritable objectiu de l'exercici era estar en condicions de poder extrapolar aquesta tendència hipotètica al futur, però a causa de les característiques del sistema, no n'hi havia prou amb un lapse de vint anys per identificar si hi havia una tendència en aquella sèrie temporal.

Ja s'ha comentat anteriorment en l'estudi, però hi insistirem de nou: l'extrapolació és un mètode poc fiable d'exploració del futur per diverses raons:

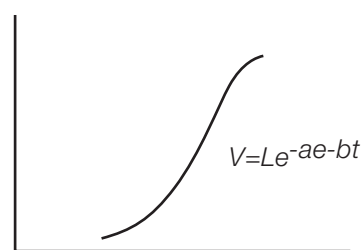
- En primer lloc, és un mètode que tracta cada variable de manera individual, i les coses no succeeixen de forma aïllada.
- En segon lloc, es basa en la premissa que en el futur el canvi mantindrà la mateixa direcció i intensitat que en el present. Històricament això no ha passat mai, tot i que és cert que es poden donar períodes de canvi merament incremental, però, segons s'ha demostrat abastament des de l'àmbit de l'ecologia, qualsevol canvi quantitatiu mena –més tard o més d'hora– a un canvi qualitatiu.
- Fins i tot en els supòsits en què sigui possible relacionar cadascuna de les variables o tendències amb d'altres, continuen quedant fora els elements nous, l'origen dels quals no deriva del funcionament de les variables estudiades.¹⁷

Ara bé, l'extrapolació de les sèries temporals sí que té una utilitat prou valuosa: ajudar a evidenciar quines de les tendències actuals són insostenibles. De fet, la majoria de les tendències de llarga durada que ja han arribat a la maduresa adopten la forma d'una «S» ajaguda, i matemàticament tenen l'expressió de la corba de Pearl ($V=L/1+ae^{-bT}$) o de Gompertz ($V=Le^{-ae-bT}$).

¹⁷ Per a més informació sobre aquest sistema, consulteu la pàgina web del Ministeri de Treball de Dinamarca: <http://www.bm.dk>

Corba de Pearl

Corba de Gompertz

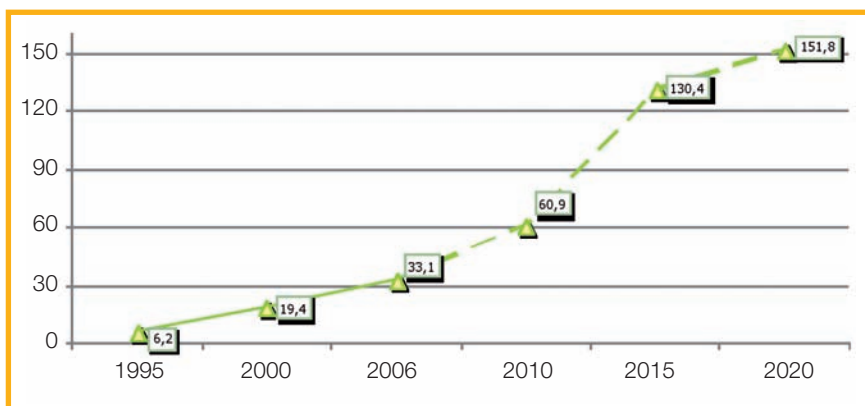
Per tant, podem pensar que creixements lleus, però amb una acceleració vers el present, poden respondre a la fase d'emergència d'una tendència (per exemple, la taxa de penetració d'internet a les llars); però si es detecta una desacceleració cap el present, estarem davant d'una fase de saturació propera a algun límit estructural (com la taxa d'ocupació). Per contra, creixements molt accentuats denoten que la tendència és a la fase d'enlairament (el cas del creixement de la població mundial). Les sèries molt serrades poden indicar que no s'està contemplant un lapse de temps prou ampli per entreveure la tendència –com pot ser un comportament estacional o cíclic de l'indicador (per exemple, els cicles Kondratiev¹⁸)– o, en el darrer cas, que hi ha un excés de soroll de fons que embruta la tendència.

En el cas que ens ocupa, les extrapolacions tenen els percentatges habituals de projeccions inversemblants. Així, per exemple, la projecció sobre el creixement actual del consum cultural en cinemes del mateix barri és impossible. No només perquè superaria el 100 % del nombre total de visites a Barcelona, sinó perquè una mera observació atenta a la situació de les sales cinematogràfiques a la ciutat qüestiona fins a quin punt és viable una major implantació de sales a tots els barris. Més aviat, aquest sembla un cas en què en un futur proper s'arribarà a alguna mena de límit estructural (disponibilitat de locals, ràtio d'espectadors o saturació del mercat) que estabilitzarà el creixement de la tendència.

¹⁸ Leonid Kondratiev, economista rus que va formular la teoria que postula que l'economia es mou d'acord amb uns cicles de depressió i aflluència que coincideixen, respectivament, amb pics d'innovació i de desenvolupament. L'any 1926 va predir la Gran Depressió dels anys trenta. El fet que les seves teories no encaixessin amb la ideologia soviètica el va condemnar a l'ostracisme, i actualment una bona part de l'ortodòxia econòmica encara rebutja l'existència de cicles de llarga durada. El cert és, però, que hi ha un moviment mundial de seguidors de Kondratiev que han facilitat una argumentació prou convincent i que demostra que l'economia oscil·la d'acord amb grans cicles de 60 anys. De fet, fa anys que van predir la crisi econòmica actual. Per a més informació, vegeu:

- DEVEZAS, TESSALENO: «El nou paradigma tecnoeconòmic», a Papers de prospectiva, 4 – novembre 1995, Centre Català de Prospectiva.
- DEVEZAS, TESSALENO (ED.): Kondratiev Waves, Warfare and World Security, IOS press/NATO Public Diplomacy Division, Amsterdam, 2006.

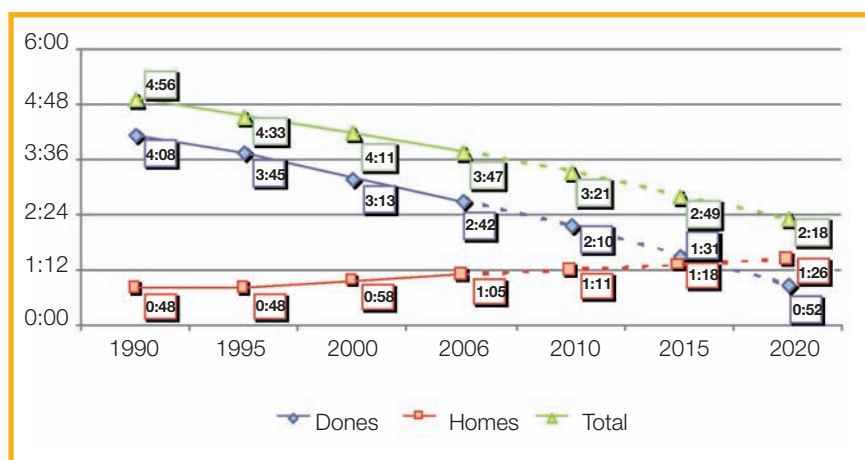
Gràfic 26. Projecció del consum habitual de cinema al mateix barri. Barcelona 1995-2020.

Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

En altres casos, la inconsistència és menys evident, com en la projecció del temps de dedicació a la feina domèstica i familiar d'homes i dones. Un examen superficial de la tendència sembla indicar que en el futur cada cop es dedicaran menys hores a fer aquesta tasca.

Gràfic 27. Projecció de la dedicació mitjana d'homes i dones a les tasques de la llar i familiars. Barcelona 1990-2020.

Font pròpia a partir de l'extrapolació de les dades obtingudes a: IERMB (1985, 1990, 1995, 2000), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*; IDESCAT i IERMB (2006), *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*.

Però cal anar una mica més enllà i examinar sota quins supòsits això pot ser possible. En l'actualitat, la manera més freqüent d'alliberar temps per a aquestes feines consisteix a contractar ajuda externa; ara bé, ¿és raonable pensar que tothom (o una gran majoria de la població) podrà assumir els costos d'aquests serveis? Segurament no. Una segona opció pot ser considerar un ús intensiu de tecnologia a les llars que permeti reduir la dedicació a aquestes

tasques; ara bé, perquè en quinze anys es pogués produir una reducció de temps tant notable, hauríem d'estar parlant d'una tecnologia revolucionària (com ara robots assistents multitasques), de la qual encara no en tenim notícia. És més, ¿serà una tecnologia prou assequible perquè s'estengui d'una manera tan àmplia en el període de temps que estem considerant? Tant de bo! La realitat, però, és que a hores d'ara ni tan sols tota la tecnologia disponible (i assequible) és present a totes les llars; per tant, fins i tot en el supòsit que aquesta tecnologia sigui realment disponible, és discutible que pugui provocar un descens tan significatiu de la feina domèstica.

Segurament l'explicació és més senzilla i rau en el fet que la projecció no és fiable. D'entrada, els percentatges de decreixement dels minuts de dedicació de les dones no són equiparables als increments dels homes. Això vol dir que si no hi ha cap ajuda externa, en algun moment es començaran a deixar de fer certes tasques. Hi ha feines, però, que no es poden deixar de fer, ni tant sols espaiar en el temps (la cura de persones dependents, per exemple). Per tant, el que en realitat ens està dient la projecció és que el model actual, amb tanta disparitat de càrrega de treball entre gèneres, és insostenible, i que si aquesta dinàmica persisteix, acabarà col·lapsat.

Però bé, més enllà de l'examen detallat d'alguns indicadors, el que es pretenia era comprendre millor les possibilitats, els marges i la direcció de creixement de les variables considerades. Un cop assolit això, el següent pas consistia a combinar totes les tendències i afegir-hi elements nous: esdeveniments i factors emergents.

5.4. Anàlisi d'impactes creuats

Com ja s'ha comentat, l'anàlisi de sèries temporals és un mètode univariàble, i calia començar a integrar les dades. L'Anàlisi d'Impactes Creuats (AIC) és el mètode adient per fer aquesta transició. Desenvolupat originàriament per Gordon i Helmer¹⁹ com un mètode per refinar els resultats de la Tècnica Delphi,²⁰ és el mètode que forma la base de la immensa majoria de mètodes multivariàbles. Tot i que han sorgit versions més sofisticades, com ara l'anàlisi estructural,²¹ s'ha considerat que l'AIC és molt més idoni per al cas que ens ocupa. Les raons són:

¹⁹ El concepte d'«Impactes Creuats» va ser concebut, inicialment, per al joc Future (Futur) que la Corporació Kaiser Aluminium va encarregar a Olaf Helmer i a Theodore Gordon. Mes endavant el van convertir en un mètode de prospectiva. Per a més informació, vegeu:

- HELMER, OLAF: Accomplishments and Prospects of Futures Research, University of Southern California, Los Angeles, 1974.
- SERRA, JORDI: «Nocions i eines en prospectiva (VI): l'anàlisi d'impactes creuats», a Papers de prospectiva, 8 – juliol 1998, Centre Català de Prospectiva.

²⁰ El Delphi és considerat com el primer veritable mètode de prospectiva. També el van desenvolupar Gordon i Helmer, amb l'objectiu de generar informació sobre esdeveniments dels quals no es tenen dades. Va esdevenir un mètode molt popular, i això va fer que s'utilitzés de manera indiscriminada i amb resultats poc rigorosos. Actualment ha caigut en un cert descrèdit. Vegeu:

- GORDON, THEODORE J. i HELMER, OLAF: Report on a Long-Range Forecasting Study, RAND Corporation, Santa Monica, California, 1964.
- SERRA, JORDI: «Nocions i eines en prospectiva (V): el Delphi», a Papers de prospectiva, 6 – juliol 1997, Centre Català de Prospectiva.

²¹ L'anàlisi estructural, elaborat per l'AIC, no només té en compte les relacions o els impactes directes, sinó que també inclou els indirectes. Vegeu:

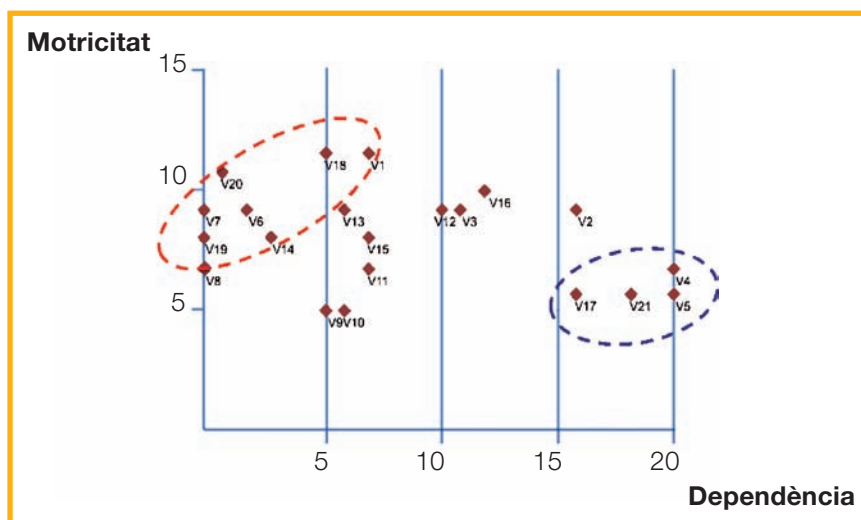
- GODET, MICHEL: De la anticipación a la acción, Marcombo, Barcelona 1993.

- D'entrada, l'anàlisi estructural és molt més complexa i demana una inversió de recursos i temps molt superior.
- Es tracta d'un mètode poc clar i no gaire accessible a les persones que no estan directament implicades en la seva aplicació.
- Els seus resultats no sempre justifiquen l'escriure d'inversió al·ludit prèviament.
- En aquest cas, ens interessava emprar un mètode que fos prou entenedor i que a l'hora de presentar els resultats en el Taller de Futur, els assistents els poguessin comprendre i revisar i corregir amb certa agilitat.
- El primer pas va consistir a fer un llistat de tendències, esdeveniments i altres elements, que passarien a ser les variables de l'AIC. La llista final (incloent-hi les modificacions fetes després del taller) és la següent:

V ₁	Temps de treball mercantil	V ₁₁	Horaris dels transports
V ₂	Temps de treball familiar i domèstic	V ₁₂	Localització del lloc de treball
V ₃	Temps per a desplaçaments de feina	V ₁₃	Distribució de la població a la l'Àrea Metropolitana de Barcelona
V ₄	Temps personal	V ₁₄	Vincles personals
V ₅	Temps lliure	V ₁₅	Atracció Barcelona
V ₆	Horaris comercials	V ₁₆	Autocontenció
V ₇	Horaris dels serveis públics	V ₁₇	Proximitat
V ₈	Horaris escolars	V ₁₈	Classe
V ₉	Horaris d'equipaments de lleure	V ₁₉	Edat
V ₁₀	Horaris d'equipaments culturals	V ₂₀	Gènere
		V ₂₁	Obtenció de temps

El pas següent va ser creuar les variables en una matriu d'entrada doble per determinar quins fluxos de relació hi havia entre elles. Això ens va permetre definir el sistema objecte del nostre estudi i, el que és més important, vam poder descobrir quines són les variables que tenen més influència en el sistema (les anomenades «variables motrius») i quines són les més dependents. Els resultats de la matriu ens van mostrar un binomi per a cada variable amb el grau de motricitat i de dependència. El gràfic dels resultats és el següent:

Gràfic 28. Representació de l'Anàlisi d'Impactes Creuats.

La gràfica ens permet apreciar un sistema força pla i molt estable, en què els valors més alts corresponen a mesures de dependència i no pas de motricitat. És a dir, és un sistema força resistent a les modificacions, però que sembla tenir una direccionalitat prou dibuixada, ja que hi podem diferenciar algunes variables que són marcadament motrius i d'altres que són clarament dependents. Així, en el gràfic, i encerclades en vermell, trobem les variables de tipus més motriu, per ordre de motricitat:

- V₂₀ Gènere
- V₇ Horaris dels serveis públics
- V₁₉ Edat
- V₁₈ Classe
- V₆ Horaris comercials
- V₁ Temps de treball mercantil
- V₁₄ Vincles personals

I, encerclades en blau, les més dependents, per ordre de dependència:

- V₅ Temps lliure
- V₄ Temps personal
- V₂₁ Obtenció de temps
- V₁₇ Proximitat

La majoria dels resultats concordaven amb la informació que s'havia recopilat prèviament; d'altres eren més sorprenents. Així, la motricitat de la variable «horaris dels serveis públics» i la variable «horaris comercials» va ser una mica sorprenent i inesperada. L'anàlisi indica que el fet d'actuar sobre els horaris d'aquests àmbits (que són variables, més que accionables) pot ser tant o més efectiu que el fet d'incidir sobre variables com ara el gènere, l'edat o la classe.

En l'àmbit de la dependència, era previsible que les variables «temps personal» i «temps lliure» fossin les més dependents, ja que es configuren com a temps residual (el temps que sobra després de fer totes les feines). Però la dependència de la variable «obtenció de temps» (que inclou tant el temps pagat com el que s'aconsegueix quan es recorre als vincles familiars o d'afinitat) i la variable «proximitat» van ser molt imprevisibles, la qual cosa ens va obligar a revisar diverses vegades els resultats. Amb tot, i després de donar-hi moltes voltes, vam concloure que potser aquestes variables no s'estaven considerant de manera correcta. Fins aleshores es pensava que els ciutadans havien desenvolupat una estratègia que consistia a cercar comerços, serveis (i tot el que necessiten en general) en un radi proper al seu domicili. Si això fos correcte, l'elecció del lloc de residència estaria molt condicionat per la presència d'aquests serveis i comerços; però la realitat és que, a l'hora de fixar el domicili, la qüestió de la proximitat dels comerços sol ser una consideració secundària. Dit altrament, la gent no tria els indrets amb una alta densitat de serveis en un radi proper, sinó que accedeix als serveis i comerços pròxims senzillament perquè són els que li permeten estalviar temps. De la mateixa manera, no és que la gent cerqui ajuda externa (remunerada o no) per alliberar temps, sinó que recorre a aquesta opció quan els seus propis mitjans no són suficients. Per tant, en cap dels dos casos es pot parlar d'estratègia (que sempre té un caràcter més proactiu i d'anticipació), sinó que cal parlar de tàctiques (concepte que denota millor el caràcter instrumental i reactiu al qual al·ludíem).

Un cop vam arribar a aquest punt, vam començar a conèixer les dinàmiques del sistema que estàvem definint, però encara ens faltava un component molt important: el factor humà. Havíem d'utilitzar un altre mètode.

5.5 Joc d'actors

Tant les sèries temporals com l'AIC són mètodes adients per treballar amb variables estructurals, però no permeten analitzar elements purament normatius, com ara les estratègies, les preferències o els objectius dels diversos agents involucrats. Per poder incorporar aquests aspectes en l'anàlisi, es va optar per aplicar la tècnica del Joc d'Actors (JA). El JA és una de les tècniques centrals de l'escola francesa de la prospectiva, i un pas obligat del seu mètode per excel·lència: *la demarche prospective*.²²

El funcionament del JA es basa en la identificació dels agents o col·lectius més determinants en l'objecte d'estudi. Després de fer un llistat dels actors, cal identificar quins són els reptes estratègics de cadascun d'ells i els objectius associats. El que fa el JA és avançar quin pot ser el comportament futur dels diferents actors amb relació als objectius enumerats. Ara bé, i això és important, el mètode no anticipa les iniciatives ni les reaccions dels actors en qualsevol tipus de situacions, sinó que ens proporciona indicacions de com poden interactuar aquests col·lectius amb relació a un nombre limitat de supòsits: a saber, el seu posicionament respecte dels objectius enumerats.

Doncs bé, la tria final dels actors a considerar en l'informe, incloent-hi les modificacions posteriors en el Taller de Futur, és la següent:

A ₁	Ajuntament de Barcelona
A ₂	Generalitat de Catalunya
A ₃	Govern d'Espanya
A ₄	Unió Europea
A ₅	Sindicats
A ₆	Pimes
A ₇	Grans empreses
A ₈	Homes amb treball remunerat
A ₉	Homes sense treball remunerat
A ₁₀	Homes amb càrregues familiars
A ₁₁	Dones amb treball remunerat
A ₁₂	Dones sense treball remunerat
A ₁₃	Dones amb càrregues familiars

²² A l'escola francesa es considera que la redacció d'escenaris de futur és un mètode en si mateix, que consta d'una sèrie de fases amb tècniques diverses. Així, el primer pas consisteix a fer una anàlisi morfològica per poder dibuixar el mapa de les alternatives possibles; després, cal fer una anàlisi estructural per conèixer millor el sistema sota estudi i establir hipòtesis del seu comportament futur; a continuació es necessita un joc d'actors per incorporar l'element normatiu als resultats anteriors; finalment es redacten els escenaris com a culminació i integració de tot el treball previ. El problema de la demarche prospective és que, malgrat el seu rigor i formalisme, pot ser extremadament rígida i prolixa, i no tenir prou capacitat per adaptar-se a l'especificitat de cada cas. Vegeu Godet 1993 ibid.

Segons es pot observar, es van diferenciar els diversos nivells de l'Administració: local, autonòmic, nacional i europeu. Pel que fa a l'àmbit laboral, es van agrupar les diferents organitzacions sindicals en una sola referència, però es va diferenciar entre la gran patronal i les pimes (que també inclouen les microempreses i els botiguers). Pel que fa als ciutadans, va ser força complicat trobar un equilibri entre la introducció de subdivisions que permetessin afinar els paràmetres i els trets de l'actor a examinar i el manteniment de categories que tinguessin un poder explicatiu suficient.

Posteriorment, l'assignació d'objectius no només havia d'encaixar amb els reptes estratègics dels actors seleccionats, sinó que també calia que poguessin fer referència a les variables estudiades en les fases prèvies i, sobretot, que donessin joc de cara a les hipòtesis de treball per fornir els escenaris de futur.

Pel que fa als objectius seleccionats, la llista final és la següent:

- O₁ Augmentar la jornada laboral
- O₂ Reduir la jornada laboral
- O₃ Flexibilitzar horaris d'entrada i sortida de la feina
- O₄ Augmentar els horaris d'atenció al públic
- O₅ Augmentar els horaris dels serveis públics
- O₆ Harmonitzar els horaris escolars i de treball mercantil
- O₇ Mesures de promoció del transport col·lectiu
- O₈ Mesures de discriminació positiva per a les dones
- O₉ Equiparació en les càrregues de treball domèstic i familiar
- O₁₀ Politiques de promoció de la proximitat
- O₁₁ Gaudir de temps lliure de qualitat

El JA segueix un protocol bastant estricte: en primer lloc, mesura el grau de suport o d'oposició que cada objectiu concita; això permet, al seu torn, determinar possibles línies d'aliances o d'enfrontaments entre els actors. Finalment, tot això es pondera segons la capacitat que s'assigna a cada actor d'influir sobre els altres. Tot plegat permet fer una composició de quins actors tenen més capacitat de dur a terme els seus objectius o, vist des d'una altra perspectiva, quins objectius tenen més opcions de reeixir i quins no. Quant als objectius, els resultats obtinguts són els següents:

Objectius	O1	O2	O3	O4	O5	O6	O7	O8	O9	O10	O11
Suport	10	3	14	19	23	26	28	18	18	21	23
Oposició	17	7	6	4	2	-	-	-	2	-	-

Quant a la capacitat dels actors per tirar endavant els seus propòsits, el JA mostra els resultats següents:

Actors	A ₁	A ₂	A ₃	A ₄	A ₅	A ₆	A ₇	A ₈	A ₉	A ₁₀	A ₁₁	A ₁₂	A ₁₃
Influència	16	23	39	17	16	15	18	15	10	9	13	7	9
Susceptibilitat	20	17	16	5	15	19	14	19	12	17	18	11	15

La combinació de les dues informacions és el que ens ha permès arribar a conclusions interessants. Així, per exemple, «O₁ Augmentar la jornada laboral» és un objectiu molt controvertit, amb una oposició molt forta per part de la majoria d'actors, però té una possibilitat real de dur-se a terme gràcies al paper de la UE. En aquest sentit, la UE és l'actor amb major diferencial d'in-

fluència (+12). Això fa pensar que, si els estaments europeus arribessin a un acord sobre l'allargament de la jornada, aquesta mesura tindria moltes possibilitats de ser aplicada. Quant a «O₆ Harmonització dels horaris escolars i de treball mercantil», aparentment sembla que ho té relativament fàcil per tirar endavant (suport de 26 i 0 oposicions), però un examen més exhaustiu revela que no és un objectiu prioritari per als actors que tenen la capacitat de dur-lo a terme (Generalitat de Catalunya i Govern d'Espanya pel que fa a l'Administració, i les patronals pel que fa a l'àmbit laboral). De fet, hi ha motius per creure que cada actor espera que sigui un altre el que lideri el procés d'harmonització dels horaris. Tot plegat fa pensar que el procés d'implementació d'aquest objectiu serà molt llarg i complex, i poc factible a curt termini.

Altres objectius, com ara «O₇ Mesures de promoció de transport col·lectiu» i «O₈ Mesures de discriminació positives per a les dones», malgrat el suport pràcticament unànime que reben, tenen un condicionant molt clar: la capacitat de l'Administració per dotar-los de pressupost. En un context recessiu com l'actual, és raonable pensar que el seu grau d'implementació a curt i mig termini estigui condicionat. Finalment, hi ha una sèrie d'objectius –com «O₉ Equiparació en les càrregues de treball domèstic i familiar» o «O₁₁ Gaudir de temps lliure de qualitat»–, la implementació dels quals es pot quedar en un nivell declaratiu atesa la gran complexitat (i dificultat) que la seva aplicació comporta.

Un cop aquí, va ser necessari disposar de mecanismes que ens permetessin contrastar els resultats i les conclusions a les quals s'havia arribat. Per aquest motiu es va organitzar un Taller de Futur.

5.6. Taller de Futur

Atesa la diversitat de factors que intervenen en aquest estudi i la gran complexitat de les qüestions a considerar, es va arribar a la conclusió que calia comptar amb el punt de vista de persones coneixedores dels diferents aspectes estudiats. Ara bé, en lloc d'entrevistar-les individualment, es va optar per reunir-les i treballar amb totes elles a la vegada. Així es podia disposar de diferents punts de vista i aportar diversitat al debat. Un Taller de Futur (TF) era el mètode idoni per fer-ho. Les raons són les següents:

- Permet que un grup de persones coneixedores d'un àmbit concret o amb capital de coneixement treballin sobre un tema de manera estructurada.
- Preserva els millors aspectes de la interacció de grup, però amb salvaguardes per evitar que el debat es descontrolï.
- És un mètode molt dúctil que permet generar aportacions per construir escenaris de futur, definir objectius per a processos d'estratègia o, com en aquest cas, contrastar el treball previ.

El Taller es va celebrar el 21 de novembre del 2008, i va comptar amb la participació de les persones següents:

Lucia Artazcoz → Institut de Serveis a la Comunitat - Agència de Salut Pública
Tona Calvo → Consorci de Biblioteques
Martí Niubó → Institut Barcelona Esports
Xavier Roselló → Autoritat del Transport Metropolità (ATM)

Marta Solé → Àrea d'Igualtat i Ciutadania – Diputació de Barcelona
Virgínia Villar → Consell de Treball Econòmic i Social de Catalunya
Marta Masats → Institut d'Estadística de Catalunya
Clara Torras → Institut d'Estadística de Catalunya
Rosa Ortiz → Barcelona Serveis Municipals
Yolanda González → Consorci d'Educació de Barcelona
Joana Soler → Direcció de Comerç i Consum. Ajuntament de Barcelona
Josep M. Lahosa → Direcció de Serveis de Prevenció.
Ajuntament de Barcelona
Sara Moreno → Centre d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball (QUIT)
Glòria Solsona → Direcció d'Igualtat d'Oportunitats en el Treball.
Departament de Treball
Marina Subirats → Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona
José A. Fernández → Consell Econòmic i Social de Barcelona
Jordi Ojeda → Institut d'Organització i Control de Sistemes Industrials
Elena Sintes → Regidoria d'Usos del Temps, Ajuntament de Barcelona
Marta Murrià → Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona
Laia Olive → Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona
Eduard Saurina → Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona
Dolors Miñarro → Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona
Albert Cónsola → Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona
Jordi Serra → Periscopi de Prospectiva i Estratègia

El primer que cal destacar és que som molt afortunats per haver pogut comptar amb aquest grup de persones per a la realització de l'estudi, sobretot pel seu grau d'implicació i la generositat amb què van participar en el taller. Creiem que és així, perquè no es pot pensar una altra cosa després de veure la profunditat, perspiciàcia i vehemència amb què van escoltar, examinar i avaluar el treball desenvolupat. Seria injust intentar fer un resum aquí del que es va dir, ja que seria impossible no traïr la riquesa del debat. Amb tot, en les línies prèvies ja s'han anat filtrant les aportacions més significatives generades en el debat del taller: la necessitat d'afinar en la definició dels conceptes i en la caracterització de les variables, així com la conveniència de revisar les estimacions prèvies. La informació generada en el debat ens va fer qüestionar algunes de les assumpcions amb què havíem treballat, o ens va permetre identificar errors i omissions o, senzillament, ens va ajudar a veure les coses des d'una altra perspectiva.

En conjunt, va ser una sessió intensa i molt il·lustrativa que, sense cap mena de dubte, va millorar la qualitat d'aquest treball. Enllestit el taller i introduïdes les esmenes plantejades, només calia descriure els escenaris.

5.7. Escenaris de futur

La redacció dels escenaris de futur es considera la culminació natural de qualsevol procés de reflexió en prospectiva. En general, el ventall d'opcions metodològiques a partir de les quals es poden generar els escenaris és molt ampli; només el sector més ortodox de l'escola francesa defensa una única via per arribar als escenaris.²³ A la prospectiva moderna es considera que cada objecte d'estudi comporta el seu propi procediment i, si bé hi ha certes pràctiques que es consideren recomanables (per exemple, combinar mètodes quantitativs i qualitativs, o incorporar mètodes participatius), també hi ha

un gran consens quant a ser prou flexibles per adaptar-se a les circumstàncies de cada cas. Com ja s'ha comentat, en aquest exercici es partia d'una situació afortunada (i poc freqüent): disposar de molta informació i d'un treball previ realitzat des de la Regidoria dels Usos del Temps, el qual ens ha permès seguir un procés d'investigació força modèlic i que atorga molta fiabilitat als resultats obtinguts.

Ara bé, i això cal emfatitzar-ho un cop més, l'objectiu d'aquest estudi no era predir el futur. Per tant, valorar aquest estudi en funció del grau d'encert de l'escenari seria un greu error. Els escenaris exploren diversos supòsits de futur que ens han de permetre assolir una millor comprensió de l'objecte d'estudi i, el que és més important, ofereixen pistes sobre com s'hi pot incidir de cara a aconseguir canvis el dia de demà. Però això no implica que no es pugui valorar la qualitat i la pertinença d'un escenari. En aquest sentit, a l'hora d'avaluar un escenari, hi ha tres requisits fonamentals:

- La coherència; és a dir, l'absència de contradiccions internes. Els diversos components d'un escenari han de coexistir harmònicament. Això pot semblar excessiu, atès que la realitat sovint és contradictòria, però l'experiència demostra que el que s'accepta en el present no es tolera en un escenari de futur.

- La consistència, entesa com les propietats d'un tot que fa que totes les seves parts siguin compatibles i generin sinèrgies. Per tant, un escenari ha de ser capaç de mostrar com funcionen els seus engranatges; com s'ha arribat a esdevenir i per què avança en una línia determinada i no en una altra.

Plausibilitat, que no s'ha d'interpretar com el convenciment que l'escenari és probable, o fins i tot possible, sinó com a lògicament acceptable, versemblant. És a dir, un escenari no ha de convèncer, sinó que simplement ha de ser capaç de sostenir-se. No cal que ens creiem el que presenta un escenari; senzillament ha de ser capaç de fer-nos admetre que, si es donen les circumstàncies que descriu, les seves conclusions són acceptables. És una gravíssima equivocació jutjar un escenari segons ens sembli possible o no. Com ja s'ha observat abans, el futur menys probable és aquell en què res no canvia. El futur sorprèn de manera constant, i sistemàticament ens trobem vivint situacions que prèviament havíem considerat improbables o impossibles. L'experiència és el pitjor criteri per valorar el futur. El nostre cervell ha estat dissenyat per detectar pautes; per això li costa reconèixer les discontinuïtats. Un escenari que ens obligui a considerar hipòtesis i premisses sobre el futur sempre serà molt més fructífer que un que ens conforti.

No obstant, res de tot això ha d'impedir que alguns escenaris ens puguin agradar més que d'altres. El que cal tenir present és que un escenari que ens provoqui una sensació de rebuig, o fins i tot de por, és el que cal examinar amb més deteniment. Potser sigui ingenu pensar que podrem assolir el nostre escenari preferit, però sens dubte tenim tot el dret (i segurament l'obligació) de treballar per evitar que s'esdevinguin els escenaris que més ens desagraden.

Finalment, s'ha mantingut la convenció de la disciplina de redactar els escenaris com si els descrivís algú que hi està vivint. Per això s'empra el present per descriure la situació final i el preterit indefinit o anterior per explicar-ne la

²³ La *demarche prospectiva* ja explicada.

seqüència temporal que l'ha provocat. En termes generals, es considera que aquest recurs facilita la immersió del lector en l'escenari. Al capdavant, hi insistim, no es tracta de fer prediccions, sinó de millorar la comprensió del lector pel que fa a les implicacions de futur de cada escenari; per tant, aquesta pràctica no tan sols és legítima, sinó que també és adient.

Ajuntament de Barcelona
Usos del Temps

